

Poštnina plačana v gotovini.

MISEL IN DELO

KULTURNA IN SOCIALNA REVIIJA

Č L A N K I

Slovsnska socialna politika // Prof. J. JANULOV (Sofija):
Socialna zakonodaja v Bolgariji // Dr. A. J. JINDŘICH
(Praga): Glavne smeri češkoslovsške socialne politike v
prvem dvajsetletju češkoslovsške republike // Dr. M.
BORNSTEIN-LYCHOWSKA (Varšava): Osnove in uspehi
socialne politike poljske države // Dr. J. BOHINJEC:
Socialni gospodarski ogledi po naši vasi // Dr. M. OBER-
SNEL: Razvoj našega rudarskega zavarovanja // Dr. B.
ALUJEVIĆ: Naloge socialnega skrbstva za vajence //
Dr. S. BAJIĆ: Poljedelski delavci (delovnopravna študija)

O B Z O R N I K

Vihar nad Srednjo Evropo (Dr. Branko Vrčon) // Notranje-
politični pregled (Verko)

IV. AVGUST-SEPTEMBER 1938 8-9.

Kulturna in
socialna revija

MISEL IN DELO

izhaja
mesečno

Redakcija 8-9. številke zaključena 16. septembra 1938

*NAROČNINA: za celo leto 60 Din, za pol leta 30 Din,
za in o z e m s t v o: celoletno 90 Din. Poštnočekovni račun: 16.602*

*UPRAVA v Ljubljani na Gosposvetski cesti 4/I.
Dopisi za uredništvo: Ljubljana, poštni predal 322.*

UREDNIŠKI ODBOR: dr. STOJAN BAJIČ, dr. LAVO ČERMELJ,
dr. FRAN SPILLER-MUYS in dr. ALOJZ ZALOKAR

*Izdajateljstvo in založništvo: Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih
starešin »NASTA« v Ljubljani, r. z. z o. z. Predstavnik: dr. Alojz Zalokar*

Tiska: Narodna tiskarna v Ljubljani (Predstavnik: Fran Jeran.)

SLOVANSKA SOCIALNA POLITIKA

Živimo v časih borbe med silo in duhom. V mrzlični tekmi se pripravljajo narodi za zadnji, nečloveški spopad; zmagati upajo tisti, ki bodo stopili vanj z najpopolnejšimi stroji za uničevanje in pobijanje. Zato morajo hiteti po tej poti tudi oni, ki so drugačnih misli, če nočejo ogroziti svojega golega življenja. V takem težkem vzdušju so usahnile ustvarjalne sile plemenitega človeškega duha: niti v znanosti niti v umetnosti ni mogla mrzlična Evropa v zadnjem desetletju ustvariti ničesar velikega — nasprotno je pa storila marsikaj, česar se bo sramovala. Mladini ne vzgaja več duha in srca, marveč goji napuh in hvali nasilje; telesna moč in po predpisih barvani lasje so dragocenejši nego kreposti duha.

Če smo se ravno v teh dneh odločili izdati zvezek, posvečen socialni politiki slovanskih držav, smo to storili s posebnim namenom: v teh mračnih dneh so človečanske dobrine slovanskega duha in srca posebno svetle in za človeštvo posebno dragocene.

Socialno politiko so začele slovanske države snovati šele po letu 1918., v tistih težkih časih, ko so se vse države borile za svoje meje, se stresale v krčih notranjih presnavljanj in tekmovala za svoje mesto na svetu v neenaki tekmi s sosedi, ki so jih občutili kot neželene tvorbe, nasprotne njihovim imperialističnim koristim. Navzlic vsemu so slovanski narodi v dveh desetletjih pokazali v socialni politiki toliko ustvarjalne sile in toliko z žrtvami pridobljenih uspehov, da so tudi s tem delom dokazali svoje toliko jim osporavane odlike: sposobnost graditi kulturo, močan smisel za državo in plodno socialno zavest. Iz teh osnov izvirajo njihova najlepša dejanja: skrb za človeka.

SOCIALNA ZAKONODAJA V BOLGARIJI

Prvi zakon o zaščiti dela je bil v Bolgariji sprejet leta 1905., namreč zakon o ženskem in otroškem delu. Kakor v vseh drugih državah, je bil tudi v Bolgariji storjen prvi korak na področju socialne zakonodaje v zaščito najšibkejših in zaščite najbolj potrebnih, t. j. otrok in žen v proizvodnji. Izdajo tega zakona je terjal napredek v razvoju naše industrije, dasi je Bolgarija še danes 75% poljedelska država. Poleg tega se je takrat pri nas pojavil že močan delavski sindikalni pokret, ki je stremel za tem, da dobi tudi Bolgarija tako socialno zakonodajo, kakršno so imele druge kulturne države.

Pomen tega prvega koraka v našem delovnem pravu ni toliko v izboljšanjih, ki se niso mogla docela uveljaviti zaradi nepopolne organizacije inšpekcije dela, temveč obstoji v izraženih načelih o državni intervenciji v gospodarsko-socialnih odnosih, in sicer v omejitvi delovnega časa za ženske in otroke, v določitvi minimalne starosti za delo v industriji, v prepovedi nočnega dela za ženske in otroke, v dajanju odmorov itd. Ta zakon je zdaj že nadomeščen z drugim.

Po velikih borbah organiziranega delavstva za razširitev naše socialne zakonodaje, ki je imelo oporo tudi v znanstvenih organizacijah, n. pr. v Društvu za socialne reforme (sedaj: Bolgarsko društvo za socialni napredek), se je zavzela za to misel tudi javnost, tako da je l. 1917. sprejel parlament obširen zakon o higieni in zaščiti dela, v katerega je bil vključen tudi razširjeni prvi zakon o ženskem in otroškem delu. Ta zakon je omejil prvič delovni čas tudi za odrasle delavce, zgradil obširno reglamentacijo higiene ter zaščite vseh delavcev v državi in postavil inšpekcijo dela na trdne temelje. Istega leta je bil sprejet tudi zakon o pregledovanju parnih kotlov in rezervoarjev, ki ureja delovne pogoje v tej panogi in ustanavlja v ta namen posebno inšpekcijo.

Leta 1918. je bil v Bolgariji sprejet prvi zakon o javnem zavarovanju, ki ustanavlja obvezno zavarovanje delavcev in nameščencev, vendar sprva samo za bolezni in nezgode. Najvažnejše v tem zakonu je, da priznava načelo profesionalnega rizika oz. odškodovanja za nezgode pri delu in da je uvedel obvezno zavarovanje za nezgode samo s prispevki delodajalcev. Glede zavarovanja za bolezni in materinstvo temelji zakon prav tako na načelu obveznosti zavarovanja za najemne delavce in nameščence v vseh gospodarskih panogah. Zakon določa tudi sistem plačevanja enakih prispevkov, in sicer jih plačujejo po enakih delih delavci, delodajalci in država za vsakega zavarovanega delavca, pri čemer je razmerje prispevka proporcionalno po plači; zaradi tega je tudi pri odškodnini ohranjena ista proporcionalnost.

Leta 1919. je uvedla Bolgarija 8urni delovnik v vseh gospodarskih panogah (industrija, obrt, trgovina, poljedelstvo, transport, rudarstvo). Ta velika reforma je zadela na mnogo zaprek, vendar lahko danes, torej po dvajsetih letih ugotovimo, da je — z malimi izjemami v obrti in poljedelstvu — popolnoma izvedena. Istega leta je pričel delovati višji delovni svet, ki ga sestavljajo predstavniki države, delodajalcev in delavcev in je zelo koristno posvetovalno telo za vse delovne reforme.

Leta 1924. je bilo razširjeno naše socialno zavarovanje tudi za invalidnost in starost; tako je nastal sedaj veljavni zakon o javnem zavarovanju. Tudi zavarovanje za invalidnost in starost je obvezno za vse delavce v vseh gospodarskih panogah. Prispevajo po enakih delih država, delodajalec in delavec.

Leta 1925. je bil sprejet zakon o zaposlitvi in zavarovanju v primeru brezposelnosti; začela se je ustanavljati cela mreža uradov za zaposlitev ter borz dela. Tudi se je začelo izvajati obvezno zavarovanje za primer brezposelnosti. To zavarovanje obsega vse delavce in nameščence, ki so obvezno zavarovani v drugih panogah javnega zavarovanja, razen domačih poslov. V poljedelstvu je to zavarovanje obvezno samo za poljedelske delavce onih poljedelskih podjetij, ki jih zakon o delu v poljedelskih podjetjih priznava za moderno organizirane. Redni dohodki tega zavarovanja so prispevki od delodajalcev, delavcev in države po en lev tedensko za vsakega delavca in nameščenca.

Tako pravkar omenjeni zakon kakor tudi zakon o javnem zavarovanju in pa zakon o higieni in zaščiti dela so doživeli od prve izdaje do danes celo vrsto izprememb.

O zaposlitvi brezposelnih s srednjo in višjo izobrazbo je izšla leta 1935. posebna zakonska naredba, ki je bila izpremenjena in izpopolnjena leta 1936. Ta naredba je ustanovila sklad, v katerega se steka 3 do 10% odtegljajev od plač ali nagrad nameščencev v zasebnih ali javnih zavodih in podjetjih, v kolikor presegajo 6000 levov. Iz sredstev tega sklada se imenujejo za »stažiste« brezposelni s srednjo in višjo izobrazbo v starosti od 21. do zaključnega 30. leta.

Zakonska naredba iz leta 1936. prepoveduje za delavce nočno delo v pekarnah. Mednarodna konvencija dela, ki jo je ratificirala tudi Bolgarija, zahteva, da naj obsega prepoved tudi delodajalca. Na to neso glasje je opozorilo naše Društvo za socialni napredek in sporna zakonska naredba je bila leta 1937. izpopolnjena s tem, da je bila prepoved razširjena tudi na delodajalce.

Proti koncu leta 1936. sta bila izdana dva nova važna zakona iz socialnega področja, namreč zakonska naredba o individualni delovni pogodbi in zakonska naredba o kolektivni

delovni pogodbi in urejevanju delovnih sporov (z obvezno razsodbo arbitražne komisije).

Če se ozrem na socialno zakonodajo z ozirom na splošno socialno politiko, ne da bi jo točneje obravnaval, moram v zvezi z delovnim pravom, zgrajenim v zaščito najemnih delavcev, zabeležiti, da razširja javno zavarovanje v Bolgariji svoje delo v smer, da se lahko zavarujejo tudi drugi delovni sloji, ki niso odvisni delavci, vendar pa — socialno gledano — ne morejo individualno sami nositi socialnih rizikov (n. pr. dolgo bolezen, invalidnost, starost itd.). Čl. 1. v zakonu o javnem zavarovanju določa, da morejo biti samostojni obrtniki, trgovci, poljedelci in osebe svobodnih poklicev, ki nimajo letnega dohodka preko 50.000 levov, pa tudi nameščenci državnih in svobodnih ustanov, zavarovani v nekaterih panogah javnega zavarovanja, če to žele. To je fakultativno, neobvezno zavarovanje, ki je dober začetek za populariziranje ideje o zavarovanju vsega prebivalstva. Kljub padcu narodnega dohodka zaradi gospodarske krize, pa tudi individualnih dohodkov zaradi različnosti gospodarskih in kulturnih pogojev, si te osebe v samostojnih poklicih (n. pr. obrtniki, trgovci, razni svobodni poklici, kakor: odvetniki, zdravniki, inženjerji itd.) na podlagi zakonskih določb ustanavljajo pri svojih profesionalnih zvezah posebne blagajne za pokojnino na starost in po smrti svojcem.

Da bi mogli uživati koristi javnega zavarovanja tudi tisti samostojni delavci, ki nimajo stalnega delodajalca, n. pr. nosači, vozniki i. dr., je zakon konec leta 1937. ustanovil posebne delavske zavarovalne zadruge, ki vršijo glede delodajalskega prispevka v obvezno zavarovanje vlogo delodajalca, pri čemer pa imajo še druge funkcije, bodisi da preskrbujejo delo, ali odredajo tarife, po katerih se plačujejo nagrade takim delavcem.

Ko že posegam v socialno politiko v širšem pomenu besede, moram omeniti še veliki razvoj našega združnega gibanja, ki ga država podpira in nadzira. Zlasti kreditne in konzumne zadruge gospodarsko in socialno mnogo koristijo našemu poljedelskemu in obrtnišskemu prebivalstvu. Borba proti socialnim boleznim, posebno proti jetiki, je v zadnjih desetih letih zelo napredovala, dasi v tem oziru še marsikatera želja ni izpolnjena. Ta skrb se odraža v veliki delavski bolnici, ki je bila pred kratkim otvorjena v Sofiji in ki je stala javno zavarovanje, čigar last je, okrog 75 milijonov levov (35 milijonov dinarjev).

Za podpiranje potrebnih (skrajno siromašnih, slepih, siromašnih bolnikov, sirot itd.) velja pri nas od leta 1934. zakon o javnem podpiranju; ta zakon ustanavlja poseben fond, katerega glavni dohodek je tako zvani enodnevn davek: vsakdo namreč plača v ta fond vsako leto svoj povprečni enodnevn dohodek.

Eden najvažnejših faktorjev za napredek socialne zakonodaje pri nas in drugod je brez dvoma mednarodna socialna zakonodaja, ki se zlasti izraža v mednarodnih konvencijah dela. Bolgarija je do sedaj ratificirala 29 konvencij, ki jih je bilo do meseca julija 1938 skupaj 62.

Bolgarsko društvo za socialni napredek deluje najenergičneje, da se pravočasno ratificirajo delovne konvencije in da se v celoti izvajajo. Društvo pospešuje, gradeč zdravo javno mnenje, razširitev socialne politike z namenom, da se dvigne materialna in kulturna stopnja ljudskih množic.

Vsako omenjeno vprašanje bi morali po tem zgodovinskem pregledu naše socialne zakonodaje obdelati podrobno in analitično. Zlasti bi morali napraviti primerjavo z zakonodajo v Jugoslaviji, kakor smo jo napravili — na drugem mestu — s socialno zakonodajo na Češkoslovaškem. Upamo, da bo zbližanje socialne misli obeh bratskih držav pripomoglo tudi do izvršitve te naloge v večjem znanstvenem delu in to ne baš v daljni bodočnosti.

DR. ALOIS J. JINDŘICH (Praga):

GLAVNE SMERI ČEŠKOSLOVAŠKE SOCIALNE POLITIKE V PRVEM DVAJSETLETJU ČEŠKOSLOVAŠKE REPUBLIKE

Po državnem prevratu je bila ena izmed najtežjih in najvažnejših nalog naše mlade države ureditev socialnega skrbstva. V prejšnji Avstriji se je socialno skrbstvo razmeroma zanemarjalo. Ministrstvo za socialno skrbstvo je bilo ustanovljeno šele meseca oktobra 1. 1917. ter je začelo poslovati 1. januarja 1918. Področje bivšega avstrijskega ministrstva za socialno skrbstvo se je nanašalo na stvari, katerih ureditev je postala akutna zaradi vojnih razmer, in sicer zlasti na mladinsko skrbstvo, na skrbstvo za vojne invalide in njihove svojce, na socialno zavarovanje, obrtno delavsko pravo in zaščito delavstva, nadalje na stanovanjske zadeve in končno na zaščito izseljencev, posredovanje dela in skrb za brezposelne. Ob času državnega prevrata socialno zavarovanje ni bilo ostvarjeno, stanovanjska beda je bila trajen pojav, zastarelo skrbstvo za uboge ni bilo reformirano, zdravstveno skrbstvo so izvajali le samoupravni faktorji, skrbstvo za otroke in hiralce je bilo prepuščeno le zasebni dobrotelnosti. K tem razmeram je pristopila po prevratu zaradi demobilizacije in prenehanja vojne industrije nezaposlenost; končno so tudi vojni invalidi in svojci umrlih vojakov pričakovali zasiguranje svoje eksistence.

Naša mlada država se je takoj v začetku trudila popraviti vsaj v glavnih stvareh to, kar je bilo zanemarjeno. Naša zakonodaja se je izvajala po sodobnih načelih socialne politike; lahko se reče, da je posegla v vse veje našega gospodarskega življenja in da se ni izmikala niti najtežavnejšim problemom.

Rezultati naše socialne politike so tako bogati, da se moramo — ako naj podamo kratek pregled — omejiti samo na glavne stvari. Zato se bomo najpreje pečali z zaščito dela in delovnega trga, z zaščito mladostnikov, stanovanskim skrbstvom in s skrbstvom za nezaposlene, s socialnim zavarovanjem in s skrbstvom za vojne invalide.

I.

Zaščita dela

Delovna (službena) pogodba je urejena predvsem v določbah §§ 1151. in sl. obč. drž. zak. in v VI. poglavju obrtnega reda. Ti dve skupini norm splošnega značaja sta dopolnjeni s specialnimi določbami.

Predvsem je to zakon o zasebnih nameščencih (z dne 11. julija 1934, št. 154 zb. z. in n.), ki se nanaša tudi na trgovske pomočnike. Ta zakon je prinesel poglobitev socialne zaščite zasebnih nameščencev (n. pr. boljšo zaščito v bolezni, podaljšanje dopustov, odpovednih rokov) proti preje veljavnemu avstrijskemu zakonu o trgovskih pomočnikih iz leta 1910. Ta zakon je dopolnil zakon o urednikih (redaktorjih) od 3. julija 1936, št. 189 zb. z. in n., ki definira pojem urednika in urejuje vprašanja zadevajoča specielno urednike. Izven tega veljajo določbe zakona o zasebnih nameščencih. V tej zvezi je treba tudi pripomniti, da je službeno razmerje uradnikov v gospodarskih in gozdnih podjetjih urejeno z zakonom od 13. januarja 1914, št. 9, drž. zak., oz. z zakonom čl. XXVII iz leta 1900.

Ureditev dela domačih delavcev je bila izvedena kmalu po državnem prevratu z zakonom od 12. decembra 1919, št. 29 zb. z. in n. iz leta 1920; ta zakon dokazuje, da se je mlada češkoslovaška zakonodaja takoj upala reševati najtežavnejše in najtežje probleme. Ta zakon je uvedel obvezne mezdne urade s poravalno in razsodniško funkcijo v mezdnih sporih in se ni omejil — pri nas prvič — samo na zaščito zdravja delavstva ali pa na določitev delovnega časa, temveč je dal temelj k pravno obveznemu eksistenčnemu minimumu z minimalnimi mezdami.

Skoro istočasno z ureditvijo razmer teh domačih delavcev je bila izvedena tudi ureditev pravnih razmerih hišnikov (z zakonom od 30. januarja 1920, št. 82 zb. z. in n.), ki je na obvezen način uredil pravice in dolžnosti obeh pogodbenih strank.

Glede sklepanja kolektivnih pogodb — ako se ne oziram na

malopomembne določbe zakona o zasebnih nameščencih in na določbo § 114 b obrtnega reda — ni bilo vse do zadnjega časa pozitivnih norm, zlasti takih, ki bi izražale ne samo obveznosti kolektivnih pogodb, temveč tudi dolžnost sklepanja. Šele po l. 1934. je predpisana na eni strani obveznost veljavnih kolektivnih pogodb za vse osebe, na katere se pogodbe nanašajo, poleg tega se je tudi podaljševala njihova veljavnost (sedaj do konca leta 1938.) Razen tega je bila uvedena splošna veljavnost kolektivnih pogodb v tekstilni industriji s posebnimi uredbami iz l. 1935. in 1937.

Vse te norme so urejevale službena razmerja med podjetniki in njihovimi uslužbenci in seveda tudi s tem zvezana gmotna vprašanja. Med zaščitno zakonodajo pa spadajo tudi norme, ki urejujejo na prisilen način gmotne delovne pogoje. Sem spada predvsem zakon o osemurnem delovniku (z dne 19. decembra 1918, št. 91 zb. z. in n.), ki določa, da v podjetjih, ki spadajo pod obrtni red, ali pa v takih, ki obratujejo na obrten način, ne sme dejanski delovni čas uslužbencev presegati načeloma osem ur v 24 urah, ali pa največ 48 ur na teden. Na vsak način se mora uslužbencem enkrat na teden dati neprekinjen odmor vsaj po 32 ur. Prekočasno delo morajo dovoliti pristojna nadzorna oblastva ter ne sme presegati v celoti 20 tednov ali 240 ur na leto.

Plačane dopuste za delavce je uvedel zakon od 3. aprila 1925, št. 67 zb. z. in n. Plačani dopust znaša 6 dni na leto; ako je uslužbenec v istem podjetju ali pri istem delodajalcu zaposlen nepretrgoma več nego 10 let, traja dopust 7 dni na leto, po 15 letih neprekinjene zaposlitve pa 8 dni na leto. Dopusti zasebnih nameščencev so urejeni z zakonom o zasebnih nameščencih in znašajo pri zaposlitvi do 5 let v istem podjetju po 2 tedna, med 5 do 15 leti po 3 tedne in preko 15 let po 4 tedne. Dopuste rudarjev ureja zakon z dne 1. julija l. 1921, št. 262 zb. z. in n.; njihov dopust znaša za službeno dobo do 5 let po 5 dni, med 5 in 10 leti po 7 dni, med 10 in 15 leti po 10 dni in preko 15 let po 12 dni.

Zaščito službenega razmerja ob času orožnih vaj je uvedel zakon z dne 31. marca 1925, št. 61 zb. z. in n. Tam je določeno, da se ob času zakonitih vojaških vaj uslužbencu ne sme služba odpovedati; isto tako se ne sme odpovedati zasebnim nameščencem en mesec, delavcem pa 10 dni, preden nastopijo vojaške vaje, ter 7 dni potem ko se vrnejo.

Ukrepe proti ustavitvi obrata tovarniških podjetij, proti odpuščanju uslužbencev v velikem številu ter ureditev nekaterih odpovednih rokov v teh podjetjih je prinesla vladna uredba z dne 20. aprila 1934., št. 62 zb. z. in n. (sedaj z zakonom od 21. decembra 1937., št. 253 zb. z. in n.) s tem namenom, da bi delodajalci ne mogli po prosti volji ustavljati obratovanja v podjetjih in odpuščati uslužbenca; za vsak tak ukrep je treba dovolitve oblastev. Te določbe veljajo zaenkrat do 31. marca 1939.

Na področju delovnega sodstva so bila že leta 1920. ustanovljena rudarska razsodišča, nato v letu 1921. mezdna razsodišča v stavbnih in podobnih obratih. Delovna sodišča je ustanovil zakon z dne 4. julija l. 1931., št. 131 zb. z. in n.; pristojna so za razsojanje sporov, nastalih iz službenega razmerja; v njih se uveljavlja laični element, tako na strani deladajalcev, kot tudi delojemalcev. Postopek je poenostavljen. V tej zvezi je treba opozoriti tudi na obrtno inspekcijo, ki nadzira, da se v redu izpolnjujejo predpisi o zaščiti uslužbencev in predpisi o varnosti obratovanja. Prvotni predpisi o obrtni inspekciji so bili izboljšani; zlasti leta 1935. je bila pomnožena mreža obrtnih inspektorjev.

Deležnost (participacija) pri čistem dobičku podjetij je uresničena samo v rudarstvu z zakonom z dne 25. februarja 1920., št. 143 zb. z. in n., ki je priznal uslužbencem v rudarstvu sodelovanje pri upravi rudnikov in delež pri čistem dobičku do 10%. Ta dobiček se uporablja za splošno koristne namene uslužbencev.

Prvi korak k demokratizaciji proizvodnje pomeni ustanovitev obratnih in revirnih svetov v rudarstvu z zakonom od 25. februarja 1920, št. 144 zb. z. in n. Po tem zakonu se za vsako samostojno podjetje, kjer je zaposlenih pol leta vsaj 20 delavcev, ustanovi obratni svet; njegova naloga je: sodelovati pri nadziranju, da se izvršujejo rudarsko policijski predpisi o zaščiti delavstva, higieni obrata in delovnega reda, razen tega se mora udeleževati komisionalnih postopkov, predlagati izboljšanja obrata, nadzirati izvrševanje pogodb o mezdi in plači, sodelovati pri vzdrževanju discipline, posredovati pri pritožbah in ob odpustu delavcev; člani imajo pravico pregledati letno bilanco podjetja. Obratni svet ne sme posegati v upravo in obratovanje podjetja s samostojnimi naredbami.

Novo pojmovanje nalog modernega obrata v javnem, gospodarskem in socialnem življenju je prišlo do izraza v ureditvi pravic uslužbencev z zakonom o obratnih svetih z dne 12. avgusta 1921, št. 330 zb. z. in n. ter z vladno uredbo od 29. decembra 1921, št. 2 zb. z. in n. iz l. 1922. Obratni svet se mora ustanoviti za vsak obrat, ki samostojno deluje zaradi dobička, trajno zaposluje vsaj 30 uslužbencev in ki obstoji vsaj pol leta od dne, ko je začel obratovati. Naloge obratnih odborov so slične nalogam obratnih svetov v rudarstvu.

Zaščiti življenja in zdravja pri izvrševanju dela služijo predpisi obrtnega reda (oz. na Slovaškem in v Podkarpatski Rusiji določbe obrtnega zakona) in nekatere specialne norme za določene vrste podjetij; nadzorstvo nad izvrševanjem teh predpisov je poverjeno državnim obrtnim inspektorjem. V najnovjšem času so bili izdani splošni predpisi za zaščito življenja in zdravja pomožnih delavcev z vladno uredbo od 10. februarja 1938, št. 41 zb. z. in n.

II.

Zaščita delovnega trga

Na področju zaščite delovnega trga je treba navesti predvsem vladno uredbo od 9. julija 1936, št. 217 zb. z. in n., ki je na novo uredila posredovanja dela. V vsakem političnem srezu mora biti vsaj ena javna posredovalnica dela; pod določenimi pogoji se priznavajo tudi posredovalnice dela, ki jih ustanovijo strokovne službojemniške organizacije. Posredovanje dela je brezplačno; vsako izpraznjeno mesto je treba javiti. Zaščita domačega delovnega trga je bila izvedena z zakonom z dne 13. marca 1928, št. 39 zb. z. in n., ki ga je spremenila vladna uredba od 21. maja 1937, št. 82 zb. z. in n. Načeloma je za zaposlitev inozemca potrebna uradna privolitev. Z Nemčijo in z bivšo Avstrijo so bili sklenjeni posebni dogovori. Izseljeništvu je bilo urejeno z zakonom z dne 15. februarja 1922, št. 71 zb. z. in n. in z vladno uredbo od 15. septembra 1927 št. 141 zb. z. in n. Po tem zakonu je izseljenec tisti, ki odhaja z ozemlja republike v inozemstvo zato, da si tam išče preživljanje, enako tudi vsak član njegove rodbine. Izselitev sama ne povzroča izgube državljanstva. Izseljevanje je v mejah veljavnega prava svobodno. Zakon taksativno določa, kdo se ne sme izseliti; to so n. pr. osebe v kazenski preiskavi, starši, ki hočejo svoje otroke pod 16 leti pustiti doma, osebe, ki bi po plačilu potnih stroškov prišle na mesto brez sredstev za preživljanje itd. Zakon stremi za zaščito izseljenca v socialnem in političnem oziru.

V tem poglavju o socialno političnih učinkih zaščite zaposlenih oseb naj nam bo dovoljeno, da na kratko omenimo agrarno reformo, ki spada med najvažnejše socialno gospodarske reforme. Že dne 9. novembra 1. 1918. je bil sprejet zakon o prepovedi razpolaganja z veleposestvi (št. 32 zb. z. in n.); ta zakon je določil, da je brez privolitve uradov za poljedelsko upravo neveljavna vsaka odtujitev med živimi, kakor tudi zastavitev in drugačna obremenitev (pogodbena in izvršilna) nepremičnin, ki so vpisane v deželnih deskah. Z zakonom od 16. aprila 1919 št. 215 zb. z. in n. je bila izvedena sekvestracija velike zemljiške posesti. Po tem zakonu so velika zemljiška imovina take nepremičninske celote (obenem s pravicami, ki so v zvezi z njihovo posestjo), ki obsegajo — v lasti ene osebe ali pa istih solastnikov — več nego 150 ha poljedelske zemlje ali pa 250 ha zemlje sploh. Z zakonom z dne 27. maja 1919, št. 318 zb. z. in n. je bila zagotovljena zemlja malim zakupnikom in je bilo izraženo, da sme zakupnik ali podzakupnik poljedelskega zemljišča pod določenimi pogoji zahtevati, da se mu zemljišče odstopi v last za plačilo, določeno po tem zakonu, ali pa da se mu pusti tudi v naprej v zakupu. Z zakonom od 12. februarja 1920 št. 118 zb. z. in n. o gospodarstvu na sekvestrirani zemljiški imovini so bili izdani predpisi, s katerimi naj bi se zagotovila integriteta imovine, sekvestri-

rane za agrarno reformo; z izkazilom z dne 11. marca 1920, šte. 166 zb. z. in n. so bile izdane norme o kreditni pomoči onim, ki so dobili zemljo. Dodelitveni zakon z dne 30. januarja 1920, šte. 81 zb. z. in n. je izdal norme o dodelitvi sekvestrirane in prevzete zemlje. Tudi za zaščito malih zakupnikov na nesekvestrirani zemlji je poskrbela cela vrsta zakonov. Položaj uslužbencev na sekvestriranem in prevzetem imetju je uredila vladna uredba z dne 29. decembra 1921, št. 496 zb. z. in n.; ta uredba je osnovala tudi fond za preskrbo uslužbencev velikih posestev in določila prispevek lastnikov sekvestriranih zemljišč v ta fond.

III.

Zaščita mladostnih oseb

Delo otrok je uredil že navedeni zakon o 8-urnem delovnem času. Ta določa, da v podjetjih, ki spadajo pod obrtni red ali ki obrtoma obratujejo, ne smejo biti proti plačilu zaposleni otroci, dokler ne dokončajo obveznega šolanja in dokler ne dosežejo starosti 14 let. Mladostni uslužbenci moškega spola do 16 let in ženskega spola do 18 let smejo biti zaposleni samo pri lahkih delih, ki ne škodujejo njihovemu zdravju in ne ovirajo njihovega telesnega razvoja. Zakon z dne 17. julija 1920 št. 420 zb. z. in n. o delu otrok je uredil zaposlovanje lastnih ali tujih otrok v gospodarstvu in v gospodinjstvih staršev ali sorodnikov; po tem zakonu se smatra kot delo otrok vsako uporabljanje otrok za kakršna koli dela, bodisi proti plačilu, ali pa stalno, čeprav brez posebne nagrade. Zaščito otrok v tuji oskrbi in nezakonskih otrok je uredil zakon z dne 30. junija 1921, št. 256 zb. z. in n.; po tem zakonu spadajo pod javno nadzorstvo vsi otroci v tuji oskrbi, to je v oskrbi drugih oseb nego lastnih staršev, ter nezakonski otroci sploh. Državna uprava si je pridržala učinkovito nadzorstvo nad vsemi zavodi in najrazličnejšimi institucijami mladinskega skrbstva. Izvajanje tega nadzorstva je uredila vladna uredba z dne 14. marca 1930 št. 29 zb. z. in n. Nadzorstvo nad otroki v tuji oskrbi je bilo poverjeno varstvenim sodiščem, oziroma uradom; lahko se prenese na posebno ustanovo, namreč na okrajno skrbstvo za mladino. Za otroke sploh skrbi tudi posebna zaščita mater in otrok, ki je obenem posvetovalnica za matere in posluje z mnogimi odbori, dispanzerji in zavetišči.

Zakon z dne 11. marca 1931., št. 48 zb. z. in n. je uredil kazensko sodstvo glede mladostnikov. Zakon določa, da otroci do 14. leta kazensko niso odgovorni; za mladostne osebe do 18. leta velja poseben postopek in posebne kazni, ki stremijo v glavnem za tem, da se mladostniki popoljšajo ter pridejo pod zaščitno vzgojo ali nadzor, da zopet postanejo redni člani človeške družbe. Zakon je bil izveden z vladno uredbo od 11. decem-

bra 1931, št. 195 zb. z. in n. in z vladno uredbo od 13. julija 1935, št. 164 zb. z. in n., ki je določila organizacijo in poslovni red krajevnih vzgojnih svetov.

Skrbstvo za otroke nenaseljenih ciganov je bilo izvedeno z vladno uredbo z dne 14. julija 1927, št. 117 zb. z. in n. in z uradno uredbo od 26. aprila 1928, št. 68, zb. z. in n. Tudi glede teh otrok se sme izvajati zaščitna vzgoja do 18. leta.

IV.

Stanovanjska oskrba

Stanovanj na današnjem ozemlju Češkoslovaške je primanjkovalo že pred svetovno vojno; po vojni je postalo stanovanjsko vprašanje še bolj pereče, posebno v mestih in industrijskih središčih. Za podporo stavbnega gibanja je zakon z dne 20. februarja 1919, št. 98 zb. z. in n. ustanovil državni stanovanjski sklad; nadaljnji zakon, ki naj bi podpiral stavbno gibanje, je bil zakon z dne 17. decembra 1919, št. 20 zb. z. in n. iz leta 1920 o razlastitvi zemljišč za zgraditev stanovanjskih ali javnih zgradb. Zakon z dne 30. marca 1920, št. 219 zb. z. in n. o podpiranju zasebnega stavbnega podjetništva je omogočil podporo pri graditvi stanovanjskih hiš in to ne samo za pravne osebe, temveč tudi v korist fizičnih oseb. Zakon o stavbnem gibanju z dne 11. marca 1921, št. 100 zb. z. in n. je uvedel kar šest načinov stavbnih podpor: prevzem državnega jamstva za posojilo, prispevek za dobo 25 let za obrestovanje in amortizacijo gradbenih stroškov, prevzem državnega jamstva pri posojilu za del stavbnih stroškov in prispevek za ostanek stavbnih stroškov, posojilo za dokončanje stavbe, enkratni prispevek v višini 40% ali 60% za provizorne stavbe in končno enkratni prispevek do 60% za dogotovljene provizorne stavbe in adaptacije. Kasneje so bili v letih 1922., 1923., 1924., 1927., 1928. in 1930. izdani nadaljnji časovno omejeni zakoni o stavbnem gibanju; danes velja zakon z dne 26. marca 1936, št. 65 zb. z. in n. in izvršilna naredba z dne 1. aprila 1936, št. 80 zb. z. in n. Ta zakon ima določbe o preskrbi stavbišč, o razlastitvi zemljišč, o gradbenih olajšavah, o davčnih in pristojbinskih olajšavah, o državnem jamstvu za posojila, podeljena za hiše, zidane po zakonu o stanovanjskem skrbstvu za siromašne, in o podpiranju nastanitve nezaposlenih.

Zakon z dne 21. decembra 1937, št. 260 zb. z. in n. o povračilu po zakonih o stavbnem gibanju (regres) je določil, da so lastniki hiš, za katere je bila podeljena podpora po zakonih o stavbnem gibanju iz let 1919. do 1924., zavezani k povračilu po določbah tega zakona. Predmet povračila so plačila, ki jih je država izvršila ali jih je dolžna izvršiti iz

razlogov prevzetega jamstva. Povračilo je določeno z vsoto, ki je v zakonu procentualno ugotovljena. Odplačevanje se bo vršilo v letnih anuitetah.

Pomanjkanje stanovanj po državnem prevratu je zahtevalo za prehodno dobo zakon o odvzemu stanovanj v korist občin: in tudi najemniki so bili zakonito zaščiteni na eni strani proti odpovedi, na drugi strani proti nesorazmernemu povišavanju najemnin tako za stanovanja kot tudi za obrtne poslovalnice. Sedaj je zaščita v veljavi samo za najmanjša stanovanja, a s 30. junijem 1940 ugasne popolnoma.

V.

Skrbstvo za brezposelne

Naša socialna politika se je morala takoj po državnem prevratu baviti s problemom brezposelnosti. Po svetovni vojni je brezposelnost narastla ne samo pod vplivom takratnih gospodarskih razmer, marveč tudi zaradi povratka vojakov v gospodarsko življenje. Po zakonu z dne 10. decembra 1918, št. 63 zb. z. in n. o podpiranju brezposelnih so imeli češkoslovaški državljani, ki so navezani pri svojem življenju na mezdo ali službene prejemke, in demobilizirane osebe v brezposelnosti pravico do podpore iz državnih sredstev, seveda pod določenimi pogoji. Ta zakon je bil nekolikokrat podaljšan; kasneje ga je nadomestil zakon z dne 12. avgusta 1921, št. 322 zb. z. in n., ki je veljal — z dvema novelama — do 1. aprila 1925, ko je dobil obvezno moč zakon z dne 19. julija 1921, št. 267 zb. z. in n. Ta zakon je za skrbstvo za brezposelne uvedel tkzv. gentski sistem in velja z nekaterimi spremembami v bistvu še sedaj. Po tem zakonu ne nosi bremena za podpore samo država, kot je to bilo preje, temveč morajo izplačevati prave podpore nezaposlenim strokovne organizacije, država pa le prispeva in razen tega nadzira izvajanje zakona. Bistvena pomanjkljivost zakona je v tem, da je podpora omejena samo na člane strokovnih organizacij in da se izplačuje le kratek čas. Boljša rešitev celega problema bi bila v rednem zavarovanju za primer brezposelnosti. V času svetovne gospodarske krize je bil z zakonom z dne 5. junija 1930, št. 74 zb. z. in n. določen državni prispevek v tri- odn. štirikratni višini podpore strokovne organizacije in je bilo torej glavno breme prenešeno zopet na državo; podporna doba je bila od prvotnih 13 tednov podaljšana na 26 tednov, oz. še za nadaljnjih 13 tednov, ako je bilo ogroženo preživljanje rodbine brezposelnega. Leta 1933. je bil državni prispevek skrčen ter je tudi praksa postala strožja; bilo je tudi določeno, da je izvršba na podpore nedopustna. Država, občine in druge korporacije so izvajale prostovoljno skrbstvo za brezposelne s tem, da so nudile zdravniško pomoč, oskrbovale z obleko, hrano in sličnim brezposelne, ki niso strokovno organizirani.

V tej zvezi ne smemo prezreti tudi vprašanja produktivnega skrbstva za brezposelne (prim. n. pr. člen III. gori navedenega zakona št. 74/1930 zb. z. in n. in vladno uredbo od 20. junija 1930, št. 79 zb. z. in n.), ki skuša dati brezposelnim sredstva za preživljanje s splošno koristnimi deli: ta dela izvajajo s podporo države javno pravne korporacije (tako zvana dela radi pobijanja bede, na pr. stavbe ali ureditve cest, potov, regulacije potokov, pogozditvena dela, čiščenje ulic, javnih zgradb in sl.). To skrbstvo stalno napreduje in je gotovo najbolj zdrav način boja tudi proti trajni (strukturni) brezposelnosti.

VI.

Socialno zavarovanje

Za časa nastanka češkoslovaške države v letu 1918. je veljalo na Češkem, Moravskem in v Šleziji nezgodno, bolniško, pokojninsko in rudarsko zavarovanje, na Slovaškem in v Podkarpatski Rusiji bolniško in nezgodno zavarovanje obrtniških in trgovskih uslužbencev, delavcev in poljedelskih delavcev in tudi rudarsko (bratovsko) zavarovanje.

Socialna politika nove države je imela trojno nalogo: najprej smotrno urediti in spremenjenim časovnim razmeram ustrezno prilagoditi dotedanje sestavine socialnega zavarovanja, dalje unificirati zakonodajo socialnega zavarovanja in končno s primernimi dopolnitvami odpraviti pomanjkljivosti prejšnjega zavarovanja.

Prvi dve nalogi je izpolnila novelizacija že obstoječih panog socialnega zavarovanja v prvih letih po državnem prevratu; več časa pa je zahtevala poslednja naloga.

Sistem prevzetega socialnega zavarovanja je bil najprej dopolnil zakon o bolniškem, invalidnem in starostnem delavskem zavarovanju od 9. oktobra 1924, št. 221 zb. z. in n., ki je dobil obvezno moč 1. julija 1926 in postavil delavsko bolniško zavarovanje na moderni temelj, poleg tega pa uvedel tudi delavsko invalidno, starostno in posmrtninsko zavarovanje. Zakon je bil izpremenjen kasneje v letih 1923 in 1934; zavarovanje se je kmalu popolnoma uveljavilo. Njegov pomen se je posebno pokazal med svetovno gospodarsko krizo.

Dne 10. julija 1921, pod št. 148 zb. z. in n. je izšel zakon o zavarovanju samostojno se preživljajočih oseb za primer invalidnosti in smrti. Ta zakon, ki hoče zavarovati vse samostojno se preživljajoče osebe, žal še ni dobil obvezne moči.

V korist vseh javnih nameščencev je uvedel bolniško zavarovanje zakon z dne 15. oktobra 1925, št. 221 zb. z. in n., ki jim je zagotovil zdravljenje v bolezni, seveda brez pravice do hranarine,

ker imajo ti nameščenci tudi za čas bolezni pravico do plače praviloma za eno leto. Pokojninsko zavarovanje zasebnih nameščenec v višjih službah je uredil na modernem in širokem temelju zakon z dne 21. februarja 1929, št. 26 zb. z in n. Zakon je bil noveliran leta 1931, ko je bila pod določenimi pogoji v pokojninsko zavarovanje vračunana polovica nezavarovane dobe, in leta 1934, ko je bilo zavarovanje prilagodljivo zahtevam gospodarske krize, bil uveden tkzv. socialni dohodek za starejše zavarovance — trajno nezaposlene, ter so bile spremenjene določbe, ki so se v praksi pokazale kot nesmotrne.

Provizijsko rudarsko zavarovanje je na novo uredil in mu je zagotovil finančno ravnotežje zakon z dne 3. julija 1936, št. 200 zb. z. in n. Uvedel je tudi pozavarovanje pri nosilcu splošnega invalidnega in starostnega delavskega zavarovanja (pri osrednjem socialnem zavarovalnem zavodu), kar pomeni prvi poizkus te vrste v javnem socialnem zavarovanju.

Pri prestopanju iz ene vrste socialnega zavarovanja v drugo se izročajo kritne glavnice, tako da zavarovanci ne zgubijo pridobljene dobe; pogodbe o reciprociteti z drugimi državami (z Nemčijo in bivšo Avstrijo, pripravljena pogodba z Jugoslavijo in Francijo) zagotovijo pod določenimi pogoji izplačilo dajatev tudi za dobo, pridobljeno z zavarovanjem v inozemstvu.

Socialno zavarovanje se mora venomer prilagojevati gospodarskemu življenju in potrebam časa; zato ga je treba vedno urejevati in spopolnjevati. Sedaj se pripravlja novelizacija bolniškega in pokojninskega zavarovanja zasebnih nameščenec v višjih službah, bolniškega invalidnega in starostnega delavskega zavarovanja in novelizacija zavarovanja samostojno se preživljajočih oseb za primer invalidnosti in starosti ter naj bi čimpreje dobila obvezno moč. Potrebno bo reformirati tudi zastarelo nezgodno zavarovanje.

Sistem češkoslovaškega socialnega zavarovanja dopolnjuje zakon od 21. marca 1929, št. 43 zb. z. in n. o državnih starostnih podporah za osebe, ki z ozirom na svojo starost niso postale deležne invalidskega in starostnega zavarovanja. Take osebe dobivajo iz javnih sredstev prejemke, ki naj jim zasigurajo vsaj minimum, potreben za preživljanje.

VII.

Skrb za vojne invalide

Položaj vojnih invalidov je urejen zakonom od 8. aprila 1922, št. 199 zb. z. in n. s kasnejšimi novelami. Vojni invalidi so oni češkoslovaški državljani, katerih delovna sposobnost je bila začasno ali trajno znižana ali uničena zaradi telesne poškodbe ali bolezni v vojaški službi, pri vojnih opravilih

ali pa v ujetništvu; nadalje veljajo za vojne invalide tudi svojci teh oseb, v kolikor so bili dolžni prispevati za njihovo preživljanje; pod enakimi pogoji tudi svojci umrlih ali pogrešanih oseb. Skrb za vojne invalide ni obsežna samo v prispevkih, temveč skuša ohraniti vojne invalide kot upoštevane člane človeške družbe z zagotovljeno existenco.

Zaključek

Na koncu je treba omeniti Socialni institut Češkoslovaške republike (Sociální ústav), ki je znanstvena ustanova za podporo naše socialne politike. Socialni institut je bil ustanovljen leta 1920. pri ministrstvu za socialno skrbstvo; njegova naloga je zbirati socialno-politično gradivo, študirati socialno znanost in širiti njene izsledke. Institut ima obsežno knjižnico ter svoje knjigovodstvo in arhiv.

Iz tega, kar smo tukaj na kratko navedli, je razvidno, da je češkoslovaška socialna politika v prvem dvajsetletju republike dosegla bogate rezultate, na katere je lahko po pravici ponosna. Pri tem je vedno mislila na to, da naj bodo bremena, ki jih je naložila našemu narodnemu gospodarstvu, znosna. Želimo, da bi tudi v bodoče naša socialna politika vršila svojo nalogo v interesu države in prebivalstva tako uspešno kakor doslej.

DR. MELANIJA BORNSTEIN-LYCHOWSKA (Varšava):

OSNOVE IN USPEHI SOCIALNE POLITIKE POLJSKE DRŽAVE

1. Viri poljske socialne politike

Ako hočemo poljsko socialno politiko prav razumeti, moramo upoštevati razmere, v katerih mora delovati, pa tudi čas in okolnosti, v kakršnih je nastala.

Poljska socialna politika je namreč morala — v nasprotju s socialno politiko držav, ki so dobo svojega liberalno-kapitalističnega razvoja preživljale v normalnih političnih prilikah — nastati na en mah, kakor Minerva v polni bojni opravi iz Jupitrove glave.

Treba je pripomniti, da je bila današnja Poljska, ki meri 388.000 km² ter šteje 34 in pol milijona prebivalcev (izmed njih živi ena tretjina od odvisnega dela), vse prejšnje stoletje brez samostojnega državnega življenja tja do konca svetovne vojne. Ne smemo tudi pozabiti, da so vseh teh 125 let bile poljske dežele pod oblastjo treh sosednih velesil, ki jim je gospodarski in kulturni nivó bil zelo različen in različen tudi njihov politični ustroj, poleg tega pa so te velesile na Poljskem vladale po svojih osvajaških, ne pa po poljskih interesih.

Te razmere in metode so dale ta-le rezultat:

1. nastal je razmeroma znaten, vendar današnjim razmeram neustrezen industrijski proletariat v Gornji Šleziji, ki je bila v industrijski Nemčiji važno gospodarsko središče; prav tako tudi v sosednih jugozapadnih okrožjih Poljske, ki so svoj čas spadala k Rusiji in so bila zaradi tega brez vseh državljanskih svoboščin, torej brez pogojev za zdrav delavski pokret;

2. ker je Avstrija napačno razdelila med kmete zemljo, je bila mala poljedelska posest zelo razdrobljena, istočasno pa je popolnoma manjkalo industrije v današnjih južnih vojvodstvih (banovinah) poljske države, ki pa so nasprotno imela relativno svobodo na narodno kulturnem področju, samo da je avstrijska uprava tukaj izigravala en sloj naroda proti drugemu;

3. visoko je stalo poljedelstvo, a zanemarjali so ostala področja socialnega gospodarstva v zapadnem delu države, kjer je gospodarskemu izrabljanju pomagala še neusmiljena pruska protipoljska eksterminacijska politika (nemška kolonizacija!);

4. popolnoma zanemarjeno je bilo gospodarstvo v vzhodnih pokrajinah, kjer se je poleg tega vršila rusifikacija, predvsem s preganjanjem katolicizma.

Pokrajine današnje poljske države, ki so jim tuje vlade na razne načine težko škodovala, so bile v štirih petinah območje vojnih dogodkov med l. 1914. in 1918.; začele so se spajati, ko so na francosko-nemški fronti prenehali boji. Trajalo je skoro štiri leta, do l. 1922, preden so se končno ustanovile meje na vseh straneh; to se je izvršilo deloma na podlagi diplomatskih pogajanj in plebiscitov, deloma pa z orožjem v roki mladega, neizkušnega vojaka. Pomislimo še, da je poljska država začela svojo obnovo ne samo brez določenih mej in brez vojske, nego tudi brez živil, brez financ, brez kakršne koli uprave, ki je prenehala, ko so okupatorske armade zapustile zemljo, brez industrije, ki je bila zaradi vojnih dogodkov in zaradi okupacije po večini poljskih pokrajin popolnoma uničena; namesto vsega tega je imela ogromno množico brezposelnih, veliko množino popolnoma neobdelanih polj, ki so izgubila svojega obdelovalca, ker so bile velike množice ljudstva odvedene globoko v Rusijo. K tej temni sliki še dodajmo vpliv komunistične propagande, ki je prihajala od vzhoda in zapada s trumami vračajočih se vojnih ujetnikov in odpuščenih vojakov. Taka je slika razmer, v katerih je morala boljska država začeti svojo socialno politiko.

Prva vlada obnovljene Poljske republike, ki se je pod vodstvom Jendžeja (Andreja) Moračevskega sestavila 14. novembra 1918, ko je vrhovno oblast prevzel Josip Pilsudski, je med ministri imela tudi ministra za delo in socialno skrbstvo; bil je to Bronislav Žemjencki (Ziemięcki), eden izmed voditeljev poljske socialistične stranke. Na iniciativo ministrstva za

delo in socialno skrbstvo je v manj kot treh mesecih, preden se je sestala ustavodajna narodna skupščina (»Sejm«), objavil vrsto dekretov načelnik države (to je bil službeni naslov Pilsudskega), s katerimi je zaenkrat ugodil najnujnejšim potrebam in zahtevam delovnih slojev na področju socialne politike.¹ Dasi je nadaljnje organizacijsko delo kmalu pokazalo potrebo, da takratno vlado, ki je imela socialistično barvo, zamenja zmernejša, so se vendar temeljna ideološka načela teh dekretov razvijala naprej in se ohranila do današnjega dne, preko majniškega prevrata l. 1926 in skozi obe ustavi.² Na ta način je socialna politika obnovljene poljske države šla preko tujih zakonodajstev, ki so veljala pred tem v njenih deželah, ter je s trdnim korakom stopila na tla povojne socialne stvarnosti.

Omenjeni pravni akti, ki so naravno imeli znake naglice pri delu, so s časom morali dobiti popolnejšo obliko; pri tem pa se je primerno poglobila tudi njihova vsebina ter se spopolnila s predpisi z drugih, sorodnih področij. Izvršilo se je to deloma v dobi parlamentarnih vlad med l. 1919. in l. 1925., v večji meri pa — ker je bilo manj strankarskih trenj — po l. 1926., ko je vlada maršala Pilsudskega smatrala za prav, da bodo tudi delovni sloji deležni koristi, ki jih je nudila ugodna gospodarska konjunktura. Ko je doba prosperitete naglo upadla, se je glavna pozornost obrnila na borbo zoper brezposelnost, ki je na Poljskem v zvezi s prilikami obljudenosti zemlje, točneje: s preobljudenostjo vasi, problem načelnega pomena. Analiza tega važnega problema in sredstev za omiljenje brezposelnosti in njenih posledic bi presegla okvir pričujoče razprave, ki se mora zadovoljiti s prikazom važnejših načel zakonodaje o delu in opustiti celo oris izredno razvitega socialnega zavarovanja.³

2. Pravice in stanje delavskih strokovnih organizacij

Delavsko strokovno gibanje uživa na Poljskem s v o b o d o enako kakor vsa združenja sploh,⁴ t. j. kakor prostovoljna trajna društva, ki nimajo za služka za namen; poleg tega ima še posebne pravice.

¹ Dekreti: o osemurnem delovniku in 46 urnem tednu, o državnih uradih za posredovanje dela in za skrb za begunce, o ureditvi in delovanju inšpekcije dela, o zavarovanju za bolezen, o strokovnih delovnih organizacijah (sindikatih).

² S problemom dela se v ustavi z dne 17. marca 1921 bavi uvod in členi 68, 102 in 103, v sedaj veljavni ustavi z dne 23. aprila l. 1935 pa členu 8. in 76.

³ Obvezno socialno zavarovanje ureja zakon z dne 28. marca 1933 in obsega vse najemne delavce, četudi ne vseh v enaki meri; po predmetu zavarovanja ureja vse rizike (izvzemši nezakriviljena brezposelnost delavcev), namreč zavarovanje za primer bolezni, nezgode pri delu, za starost, za slučaj nesposobnosti za delo in za slučaj pomanjkanja dela je normiral zakon z dne 18. julija 1924, noveliran dne 17. marca l. 1932.

⁴ Zakon o združenjih z dne 27. oktobra l. 1932.

Svoboda strokovnih organizacij se kaže v možnosti ustanavljanja raznih (strokovnih) organizacij, v individualni pravici vseh odraslih delavcev (izvzemši državne delavce), biti ali ne biti član katere koli strokovne organizacije, končno v enakem razmerju državnih oblasti do strokovnih organizacij vseh vrst.⁵

Posebne pravice strokovnih organizacij temeljijo na že prej omenjenem dekretu iz l. 1919,⁶ ki sicer nima obvezne moči na vsem ozemlju države, ali je vendar obvezen za strokovne zveze, katerih statuti računajo z ustanavljanjem svojih društev na ozemlju vse poljske države. V praksi velja zato dekret iz l. 1919 za vse poljsko strokovno gibanje. Zaradi tega uživajo strokovne organizacije olajšanja pri registraciji; njihovih pravil ne registrirajo organi splošne uprave, nego organi ministrstva za socialno skrbstvo. Registracija se izvrši avtomatski po 20 dneh od dne, ko so se vložila pravila. Odbiti se more registracija do tega roka samo v enem primeru, namreč če so pravila v nasprotju z zakonom. Strokovne organizacije smejo ustanavljati podružnice na ozemlju vse države. Edine omejitve v delovanju strokovnih organizacij so v tem, da morajo upravnim oblastem dati na njihovo zahtevo podatke o sestavi odbora, seznam članov, kakor tudi zapisnike sej in vsebino sprejetih sklepov; razen tega ima upravno oblastvo pravico, pregledati spise in knjige organizacije bodisi na mestu v društvenem lokalu, bodisi da društvo vse to dostavi oblastvu v urad.

Ustaviti more delovanje strokovne organizacije okrožno sodišče ali pa upravno oblastvo. Razpustiti more strokovno organizacijo samo okrožno sodišče s sklepom, ako društveno delovanje meri na prestopok ali ograža varnost, mir ali javni red.

Poljsko strokovno gibanje⁷ ima devet central, ki združujejo 298 organizacij (333 podružnic) in skoro milijon (941.000) članov; budžeti teh znašajo skupaj 13 do 14 milijonov zlotov (110 do 120 milijonov din). Vse te centrale imajo formalno apolitičen značaj, četudi ne skrivajo, da so pod vplivi določenih političnih smeri. Najštevilnejša strokovna organizacija je Związek Stowarzyszen Zawodowych (Zveza strokovnih društev) pod vplivom poljske socialistične stranke z 245.000 člani. Večina zasebnih nameščencev in trgovskih uslužbencev je organiziranih v posebni Uniji strokovnih društev duševnih delavcev, Unia Związków Zawodowych Pracowników Umysłowych (l. 1935 okoli 52.000 članov).

⁵ V smislu določbe sklepa II. internacionalnega kongresa socialne politike (Internacionalnega Udruženja Socialnega napredka) v Parizu z dne 28. julija 1937.

⁶ Dekret z dne 8. februarja 1919 s provizornimi predpisi o delavskih strokovnih organizacijah.

⁷ Podatki za l. 1935, vzeti iz »Rocznika pracowniczych zwiazkow zawodowych« (Letopis delavskih strokovnih zvez), ki ga je izdalo ministrstvo za socialno skrbstvo.

Neodvisno od teh organizacij je v istem času bilo 53 zvez (z 2525 društvi) državnih in samoupravnih delavcev, ki so, kakor sem rekla, izvzeti izven splošnih predpisov o strokovnih organizacijah.

3. Pogodba o delu

Delovno razmerje normirajo dvojni predpisi: določbe, ki veljajo za individualne pogodbe o delu,⁸ in pa določbe o kolektivnih pogodbah o delu.

Predpisi, ki veljajo za pogodbo o delu delavcev, se tičejo delavcev vseh vrst brez ozira na področje dela, na katerem so zaposleni (z izjemo poljedelskih delavcev in sorodnih poklicev kakor domače služinčadi), pa tudi brez ozira na značaj delodajalcev (privatna oseba, državno podjetje itd.). Pogodba o delu se smatra za sklenjeno že s tem, če je delavec bil pripuščen k delu na način, ki velja v dotičnem delovnem podjetju, brez ozira na to, da li je pogodba bila sklenjena pismeno ali pa samo ustno. Predpisi omejujejo poizkusno dobo na največ sedem dni, urejajo poslovne rede, določajo roke in način izplačevanja zaslužka, nalagajo dolžnost, voditi delavske obračunske knjige, ustanavljajo odpovedni rok dveh tednov, če je bila pogodba sklenjena na nedoločen čas, ter namenjajo denarne kazni, ki so jih delodajalci naložili delavcem, v kulturno-prosvetne svrhe (delodajalci sami se s takimi denarnimi kaznimi ne morejo materialno okoriščati).

Posebni predpisi za duševne delavce se od gornjih znatno razlikujejo v prvi vrsti po daljši poizkusni dobi in po primerno daljšem — tromesečnem — odpovednem roku; obsegajo tudi predpise, ki ščitijo kavcije, kakršne čestokrat zahteva delodajalec, kadar sklepa službeno pogodbo, zlasti z duševnim delavcem (nameščencem), zato da se obvaruje škode in izgube, ki bi mu mogle nastati po delavčevi krivdi v zvezi s službovanjem.

Delavski zaslužek ščitijo: kazenske sankcije, če je delodajalec preko določenih rokov zadrževal njega izplačevanje bodisi iz zle volje ali pa iz omalovaževanja, dalje določbe o sodni izterjavi in obvezni predpisi zakona o stečajih in predpisi o postopanju pri sklepanju pogodb, ki priznavajo posebne privilegije delovnim mezdnam.

Predpise za pogodbo o delu, ki se tičejo gori imenovanih skupin najemnih delavcev, je sredi leta 1934 izpopolnil novi zakon o obveznostih, ki je na splošen način normiral delovno razmerje, tako da ni ostalo nobeno mesto delavcev izven zakonske zaščite in da je ohranil v veljavi dosedanje podrobne zaščitne predpise.

⁸ Dva dekreta prezidenta republike (z močjo zakona) z dne 16. marca l. 1928.

Isti zakon o obveznostih⁹ je dal prvo, sicer fragmentarno rešitev bistva kolektivne pogodbe o delu, da veže pogodba o pogojih individualnih službenih pogodb, sklenjena med delodajalcem ali delodajalsko organizacijo in službojemalsko organizacijo, tako stranke, ki so pogodbo sklenile, kakor tudi člane organizacije, ki je stranka te pogodbe.

Ali praksa kolektivnih pogodb o delu, ki so na poljskem izredno razširjene, je šla znatno dalje ter si prizadeva, da razširi obvezno moč sklenjenih pogodb na vsa podjetja in vse delavce v dotični panogi na pogodbenem področju. V tej smeri so se, posebno od l. 1919 dalje, razvijala razmerja med delodajalci in poljedelskimi delavci na temelju kolektivnih pogodb, ki sta jih stranki po svobodni volji sklepali ob pomoči nadzornikov dela. Kolektivne pogodbe med poljedelskimi delodajalci in delavci so kmalu zavladele nad delovnimi odnošaji na vsem območju države; te pogodbe se vsako leto obnavljajo pred začetkom gospodarskega leta¹⁰ za večje pokrajine, v katerih so v poljedelski produkciji enake tradicije. Ta vsakoletna revizija kolektivnih poljedelskih pogodb se vrši na konferencah obeh strank ob sodelovanju zastopnika vlade. Če ne pride do sporazuma, skliče kot arbitražo za rešitev spora minister za socialno skrbstvo izredno razsodniško komisijo, ki se je udeležijo interesirani stranki in predstavniki treh ministrstev; če stranki odklonita sodelovanje v komisiji, odločujejo končno predstavniki vlade.¹¹ Za to, da se rešijo spori, ki so nastali radi neizpolnitve določb sklenjene kolektivne pogodbe ali radi razsodbe izredne razsodniške komisije, poskrbe lokalne razsodniške komisije,¹² ki jim praviloma predseduje pristojni inspektor dela. Kolektivne pogodbe o delu so v poljedelstvu ustvarile nekak zakon dela za razmerje med delodajalcem in delavcem ter so malone popolnoma izločile štrajke v tej važni panogi narodnega gospodarstva.

Razvoj kolektivnih pogodb v industriji in trgovini je šel naravno drugo pot. Današnja praksa se razvija v okviru predpisov iz l. 1937.¹³ Po teh predpisih je kolektivna pogodba, ki jo registrira inspektor dela, individualnim službenim pogodbam nadrejena norma, ki pa ne more kršiti prisilnih zaščitnih zakonov (o pogodbi o delu, o delovnem času, o dopustih, o inspekciji dela itd.), niti omejevati ugodnejših dogovorjenih individualnih pogojev. Kolektivna pogodba o delu velja za čas, za katerega je bila sklenjena; če ni bila odpovedana v pogojenem roku ali pa če je bila skle-

⁹ Člen 445.

¹⁰ Za začetek gospodarskega leta v poljskem poljedelstvu se po običaju smatra 1. april.

¹¹ Zakon z dne 18. julija l. 1924.

¹² Zakon z dne 1. avgusta l. 1919.

¹³ Zakon z dne 14. aprila 1937 o kolektivnih pogodbah o delu in izvršilni predpisi k temu zakonu.

njena za določen čas, se odpove na en mesec, kadar se tiče fizičnih delavcev, in na tri mesece, kadar gre za nameščence. Od tega splošnega načela je mogoče odstopiti le, če se strinjajo vsi udeleženci kolektivne pogodbe. Če ima kolektivna pogodba v gospodarskem smislu pretežen pomen v določeni panogi dela na ozemlju, za katerega je bila sklenjena, jo more na predlog enega izmed udeležnikov te pogodbe ali pa na predlog zainteresirane strokovne organizacije proglasiti minister za socialno skrbstvo celoma ali deloma za splošno obvezno, vendar vedno samo za ozemlje, za katerega je bila pogodba sklenjena. Če izda minister za socialno skrbstvo tako odredbo, dobi kolektivna pogodba značaj norme javnega prava, norme, ki je absolutno obvezna, podobno kakor zakoni in naredbe.¹⁴

4. Delovni čas. Plačani dopusti. Varnost in higijena dela. Zaščita žen in mladostnih

Govorili smo že o pravnem položaju strokovnih organizacij in o zakonskih predpisih, ki veljajo za kolektivne pogodbe v zvezi s predpisi o individualnih pogodbah, zakaj te stvari po našem mnenju pravilno razsvetljujejo značaj poljske zaščitne zakonodaje v zvezi z razmerami, ki na tem področju vladajo v Evropi.

Neposredno po svetovni vojni je bilo glasnejše in ostrejšo vprašanje osemurnega delovnika. V Poljski je bilo to vprašanje v načelu hitro rečeno, namreč v nekoliko dneh po odstranitvi nemške okupacije z dekretom načelnika države Josipa Pilsudskega. Ta dekret je za industrijo, trgovino in promet določil osemurni delovnik in 46-urni teden dela (6-urno delo v soboto). Te norme je obdržal v veljavi zakon¹⁵, ki pomeni razvoj tega dekreta, ter so one bile obvezne do 1. 1934, ko je bil delovni čas na teden z zakonom določen na 48 ur¹⁶ ter tako izravnal razliko, ki je bila do tedaj med Poljsko in drugimi državami na škodo Poljske. Tako je torej danes na Poljskem v industriji, trgovini in prometu obvezen 8-urni delovnik in 48-urni teden dela. Izjeme točno naštevajo zakonski predpisi, a prestopke proti zakonu, ki pa se sicer v večjih podjetjih (zavodih) skoro ne dogajajo, skrbno preprečuje inspekcija dela. Prekočasno delo je dovoljeno samo izjemoma in se plačujejo s poviškom 25% za prvi dve naduri in 50% za nadaljnje nadure, poleg tega tudi za nočno delo, za delo ob nedeljah in praznikih. Dovoljenja za prekočasno delo dajejo inspektorji dela.

¹⁴ Prim. »Zbiór ukladów zbiorowych pracy« (Zbirka kolektivnih pogodb o delu), ki ga izdaja ministrstvo za socialno skrbstvo in ki poleg kolektivnih pogodb obsega tudi razsodbe uradno označenih razsodniških komisij.

¹⁵ Zakon z dne 18. decembra 1919.

¹⁶ Zakon z dne 22. marca 1934.

Neodvisno od gornje temeljne ureditve delovnega časa prihajajo v Poljsko, naravno, valovi gibanj, katerih pozorišče je v zadnjih letih zapad. Vprašanje splošnega skrajšanja delovnega časa pod 48 ur na teden, o katerem se je za prošle krize tako živo diskutiralo v internacionalnih krogih in v posrednih državah, je glasno odjeknilo tudi v poljskih delavskih slojih in v razpravah vlade. Internacionalni problem krajšega delovnika v premogovnikih se posebno živo tiče Poljske kot važne proizvodnice in izvoznice premoga. V tem oziru je treba omeniti nekatere zakonske ukrepe iz l. 1937.¹⁷ Poljska v vprašanju skrajšanja delovnega časa čaka; odločila se bo po potrebah in zahtevah lastnega narodnega gospodarstva in po realnih razmerah v drugih državah.

Poljska je bila ena prvih držav, ki so najemnim delavcem zagotovile plačane dopuste.¹⁸ Plačan dopust gre fizičnim delavcem v industriji in trgovini v obsegu: 8 dni, če je delal že eno leto v dotičnem podjetju, a 15 dni, če je delal že 3 leta; za nameščence znaša plačani dopust 2 tedna, če so že zaposleni 6 mesecev, a mesec dni, če so že delali eno leto. Nedavno je nastala institucija, ki se imenuje: »Združenje prosvetno-kulturnih organizacij« (Zrzeszenia Organizacyj Oświatowo-Kulturalnych); ta ima v prvi vrsti namen, pospeševati izkoriščanje časa, ki ostaja prost po delu za zaslužek, ona podpira iniciativo za ureditev izletniških zavetist in izvaja akcije za investicije, ki služijo takim izletniški zavetiščem, okrevališčem (taboriščem za odpočitek) in drugim napravam, ki so delavcem na dopustu potrebne.

Okvirni predpisi o varnosti in higieni dela¹⁹ določajo enake dolžnosti za vsa podjetja, najsi bodo zasebna ali pa last države, samouprave ali socialnih institucij. Podjetnikove dolžnosti na področju varnosti in higiene dela se tičejo: a) tehničnih varnostnih naprav pri strojih in drugih instalacijah, b) velikosti prostora, razsvetljave, ogrevanja in čistoče prostorov, v katerih se vrši delo, odstranjevanja prahu iz teh prostorov, odstranjevanja plinov, škodljivih izhlapevanj in odstranjevanja odpadkov, c) takih naprav, kakor so: jedilnica za delavce, umivalnice, stranišča itd. in pa stanovanj pri tvornicah.

Akcija, ki se vrši na temelju teh splošnih predpisov in na temelju posebnih predpisov o higieni dela, ki izhaja v okviru splošnih predpisov, se izpopolnjuje v borbi s poklicnimi boleznimi.²⁰ Lista poklicnih bo-

¹⁷ Dve naredbi ministrskega sveta z dne 20. julija 1937 o skrajšanju časa dela delavcev, zaposlenih v premogovnikih pod zemljo in pri posebno težkem ali za zdravje nevarnem delu.

¹⁸ Zakon z dne 16. maja 1922, noveliran z zakonom z dne 22. marca 1934.

¹⁹ Dekret prezidenta republike (z veljavo zakona) z dne 16. marca 1934.

²⁰ Dekret prezidenta republike (z veljavo zakona) z dne 22. avgusta 1927 in sezname poklicnih bolezni, izdani v njega popolnilo.

lezni, proti katerim hoče ta akcija dajati pomoč, šteje petdeset in nekoliko postavk, namreč poleg poklicnih zastrupljenj tudi vse važnejše bolezni, ki nastajajo v zvezi s poklicem. Kar se tiče najvažnejših zastrupljenj, takih, ki povzročajo dolgotrajno nesposobnost za delo, imajo zasebni zdravniki dolžnost, da jih naznanjajo sreskim zdravnikom in inspekciji dela; preiskava, ki se vrši v vsakem slučaju, določa vrsto bolezni, obseg nevarnosti za druge delavce dotičnega obrata in vzroke nastanka bolezni. Posebne prepovedi ali omejitve se tičejo, v smislu internacionalnih konvencij, uporabe belega (rumenega) fosfora²¹ pri proizvodjanju gorljivih predmetov kakor tudi pri proizvodjanju in uporabi svinčenega belila.²²

Teoretsko delo in propagando na področju higiene in varnosti dela vrši »Institut za socialna vprašanja« (»Instytut Spraw Społecznych«). Poleg tega je pri »Muzeju za industrijo in tehniko« (»Muzeum Przemysłu i Techniki«) poseben odsek z razstavo in posvetovalnico za higieno in varnost dela.

Omejeni obseg pričujoče razprave nas sili, da preidemo druge podrobnosti s področja ostale poljske zaščite dela; vendar se moramo vsaj za trenutek zadržati pri zaščiti dela otrok in mladine, že zato, ker je na Poljskem prepovedano deco pod 15. letom zaposlovati v industriji, trgovini in prometu, dočim, kakor je znano, druge evropske zakonodaje skrajno dobo določajo na 14 let v skladu z vašingtonsko internacionalno konvencijo iz l. 1919. Ne brez dobrih razlogov smemo to smatrati le za preostanek iz dobe demagoške zakonodaje (ker se konča šolska obveznost s 14 letom življenja in ne more tržišče produkcije (enako kakor drugje) sprejeti vsakoletnega prirastka mladih delavskih rok.

Tudi tak kratek pregled poljske zakonodaje o delu ne more ostati brez omembe vloge, ki jo igra nadzorni organ za njega izvrševanje, namreč inspekcija dela.

Inspekcija dela²³ je samostojen organ državne uprave, edini, ki ni spojen z oblastvi občne uprave. Podrejena je ministru za socialno skrbstvo. Prva instanca so okrajni inspektorji dela²⁴ (od 1. maja 1938 je število okrajev inspekcije dela povišano na 74); druga stopnja (za njej pridržana vprašanja) so okrožni inspektorji dela (12); najvišja stopnja je minister, a uradni predstojnik vseh organov inspekcije dela je glavni inspektor dela. Nadzorstvu

²¹ Dekret prezidenta republike z dne 22. aprila 1927.

²² Dekret prezidenta republike z dne 30. junija 1927.

²³ Naredba prezidenta republike z dne 14. julija 1927.

²⁴ Poljski: »inspektor obwodowy«, »obwód« (etimološki isto, kar je slovenski »ob(v)od«) obsega lahko en administrativni srez ali pa več srezov; za ta pojem rabim (v nasprotju z administrativnim srezom) izraz: okraj. Op. prevajalca.

inspekcije dela so podrejeni vsi obrati in vsa podjetja, v katerih se vrši ških obratih pazi obča inspekcija dela na to, ali se izvršujejo socialni predpisi, zaščita in higiena dela, dočim nadzirajo rudarska oblastva varnost najemno delo, torej enako zasebno, kakor ona, ki so last države. V rudni-dela. Inspektor dela, ima pravico, ne samo vsak čas ponoči in podnevi prihajati na kraj dela, pozivati interesirane osebe in zahtevati vse potrebne infomacije, marveč je tudi upravičen izdajati odredbe, da se odstranijo ugotovljene napake in nedostatki, in pregreške v upravnem postopku kaznovati. Svojo veliko popularnost so si inspektorji dela na Poljskem pridobili predvsem s številnimi intervencijami v sporih med delavci in delodajalci. Navada, da se tako delavci in njih organizacije kakor tudi podjetniki v spornih vprašanjih, ne samo kolektivnih, nego tudi individualnih, obračajo na inspektorja dela, daje neobičajno pozitivne rezultate, že zato, ker tretja oseba, večča socialnega prava in poznavalec socialnih razmer često zaduši prepir v zametku, tako da sploh ne izbruhne. Te strani delovanja inspektorjev dela se javnost vobče ne zaveda: v letnih poročilih o delovanju inspekcije dela je razen rezultatov pregleda v obratih številno ugotovljeno samo delovanje inspektorjev na področju pravega razsodništva.²⁵

(Iz poljskega rokopisa prevedel dr. Fr. I.)

²⁵ Poleg natančnejših informacij o mnogostranskem delovanju inspektorjev dela je kratek vsebinski pregled vseh delov socialnega življenja, podrejenih poljskemu ministrstvu za socialno skrbstvo, objavljen v kolektivni publikaciji, ki je izšla v redakciji avtorice pričujoče razprave v poljskem jeziku pod naslovom: »Polityka Społeczna Państwa Polskiego, 1918—1935« (»Socialna politika poljske države, 1918—1935), tudi v francoskem jeziku: »La politique sociale en Pologne«. tekoči material objavlja časopis, ki izhaja četrtletno pod naslovom: Praca i Opieka Społeczna« (»Delo in socialno skrbstvo«) s francoskimi resumeji večjih člankov.

SOCIALNI GOSPODARSKI OGLEDI PO NAŠI VASI

Socialna politika še ni segla s svojim blagodejnim vplivom na kmete. Posebnih, izrazito kmetško socialnozaščitnih zakonov nimamo ter je kmetško ljudstvo v tem oziru daleč za delavskim, nameščenskim in uradniškim stanom in tudi daleč za obrtniškim in trgovskim. Ljudstvo na deželi se mora zadovoljevati s skromnimi drobtinami redkih zakonov, ki posebej urejajo le nekatere tipične socialne probleme našega kmeta, kmetškega delavca in dninarja, a še te dokaj konservativno. Kmetški socialni problemi so stari, mnogo pa je novih postavil na dnevni red povojni čas, ki z nestrpnostjo naglavo preobraža življenje narodov in z neizprosno silo sega tudi v kmetško hišo.

Velik je greh tistih, ki so zanemarjali težka življenjska vprašanja o usodi narodovega jedra, t. j. našega kmeta, našega delovnega človeka na vasi, dasi je še vedno in bo tudi ostal kmet právir naše kulture ter naše gospodarske in politične moči. Marsikdaj in v marsičem je resničen očitek, da manjka pravega, notranjega razumevanja za velike ljudske potrebe in da je le preveč podčrtavani demokratizem pogosto samo besedni okras in plašč za grešno zadržanje nasproti vidnim in nevidnim bridkostim, ki glodajo narodovo dušo in telo. Če smo kmetški narod in smo na to ponosni, mora imeti naša zakonodaja in uprava na vsakem koraku vidne znake kmetškega duševnega in telesnega življenja. Njen duh ne bi smel imeti obeležja liberalnih, meščanskih doktrin, ki padajo na kmetško življenje škodljivo kakor slana na cvetoča polja. Kmeta in delovnega človeka na vasi varajo tisti, ki se mu z močnimi demagoškimi besedami predstavljajo kot njegovi dobrotniki in zaščitniki, zraven pa jih ne moti dejstvo, da vlada na vasi resnična lakota, da je tam higiena prepuščena sama sebi, božjemu soncu in zraku, da tam razsaja brezposelnost, da človek v težki bolezní nima pomoči, da postajajo pokopališča vedno bolj tesna, da stanovanjska kultura marsikje daleč zaostaja za kulturo najbolj zanemarjenih predmestij, da tam karitativno socialno delo ni dobilo tal, da slovenska vas ne pozna zaščite dece in mater, da se morata kmet in njegov delavec ukvarjati z zamotanimi težavami težke, neokretne in neljudske uprave, ki je prilagojena šolanemu meščanu, tuja pa je preprostemu mišljenju in življenju vaškega človeka. Zadruga in kmetški kredit so gotovo velike pridobitve. Toda — dobro, da nimamo podrobnih števil, ki bi nam povedale, koga na vasi krepí zadržano življenje in kdo se z njim okorišča. Mala kmetška posest, kmetški delavec in dninar hodijo svojo posebno pot, mimo teh socialno gospodarskih tokov vaškega življenja. Kultura se drži blizu cest in velikih poslopij, subvencije so skrit zaklad, ki ga znajo izkopati samo iznajdljivi in

oni, ki so gospodarsko že naprednejši in trdnejši. Pri srcu nas zazebe ob spoznanju, da kmetskih zavarovanj ne poznamo in da so milijardne vrednosti kmetškega pridobitnega dela brezskrbno prepuščene usodi. Kmetijstvo se pospešuje le velikim kmetijam, ker male kmetije nimajo niti gospodarskih možnosti, niti razumevanja za moderno kmetško gospodarstvo. Strokovne šole so odprte sinovom iz velikih hiš, ker mala posest takih stroškov ne zmore ali za tako strokovno izobrazbo ne pokaže potrebne iniciative. Statistika, ki bi pokazala socialnogospodarsko obeležje absolventov kmetijskih strokovnih šol, bi bila najbrže zelo poučna in bi karakterizirala duha, ki vodi politiko strokovnega izpopolnjevanja kmetškega gospodarstva. Koliko učencev prihaja iz hiš malih kmetij (velikih do 5 ha), koliko iz srednjih in koliko iz hiš velikih posestnikov? Kako so porazdeljene subvencije?

Agrarna reforma! O njej nimamo števil, ki bi analizirale njen obseg, zlasti njene socialne učinke. Razdolžitev kmeta je označil finančni minister, ko je pojasnil, da uredba o likvidaciji kmetških dolgov ni mogla rešiti vseh kmetij. Mnogo kmetij moremo rešiti samo s socialnimi ukrepi; zanje so sedanje finančne kreditne organizacije neprimerne in nesprejemljive. Brez socialnih ukrepov bo mnogo kmetij propadlo, in to ravno onih, ki so in to najbolj kričeče kazale resnično potrebo razdolžitve kmeta. Razdolžitev kmeta gre mimo male posesti; za njo je potrebna posebna socialna pomoč, posebna oblika razdolžitve. Te pomoči še ni. Proračuni javnih korporacij ne poznajo postavk za socialno pomoč prezadolženim kmetom.

Zelo nujno je urediti dedna posestva in zagotoviti najmanjšo izmero kmetške zemlje. Zemlja je temeljno gospodarsko bogastvo naroda, zato mora biti z izjemnimi, posebnimi zakoni zaščiten. Vse preveč kmetške zemlje prehaja v roke nekmetov in tudi v roke tujca. Donosnost slovenske zemlje je nizko pod povprečjem, ker dejansko nikdo ne skrbi strokovno in sistematično za dvig donosnosti kmetškega dela, zlasti ne na malih kmetijah. Filip Uratnik je v knjižici »Pogledi na družbeno in gospodarsko strukturo Slovenije« izračunal, da bi 30.000 družin slovenskih kočarjev moglo z racionalnejšim obdelovanjem zemlje zaslužiti do 40 milijonov dinarjev na leto več kakor doslej. To je za naše socialno in gospodarsko življenje na vasi tako važna ugotovitev, da bi jo morali preizkusiti z vsemi sredstvi, koliko se da praktično uveljaviti. Kdo se pri nas resno ukvarja s problemom teh 40 milijonov novega dohodka?

Posebno pomembno vlogo pri reševanju kmetških socialnih in gospodarskih težav ima velika draginja umetnih gnojil in poljedelskih strojev; tudi električna moč je za slovenskega kmeta, ki ima nerazvito denarno gospodarstvo, odločno predraga. K težkim kmetškim problemom spada tržna vrednost kmetških produktov, ki je stalno nizka, zaradi česar je kmetško delo neren- tabilno. Iz tega dejstva izvirajo vse ostale težkoče, ki ovirajo zlasti dobre socialnopolitične reforme v kmetškem življenju. Oderuštvo prekupčevalcev

ne pozna mejá in nikjer ni odredb, ki bi to trgovanje spravile v dostojne meje. Huda rana na kmetiskem gospodarstvu je zasebno zadolževanje, ki povzroča združevanje malih in srednjih kmetij v rokah posameznih vaških ali trških mogotcev. Marsikje drugje je tako zadolževanje onemogočeno. Iskati moramo možnosti, kako ustvariti več novih, življenja sposobnih kmetij in kako razširiti obseg in gospodarsko moč sedanjih malih kmetij. Slovensko ljudstvo nima dosti zemlje: zemljo mu je treba dati! Ali imamo točen pregled o takih možnostih? Koliko je zemlje, ki bi jo mogli z melioracijami spremeniti v orno zemljo? Zemljo moramo po načrtu kolonizirati. Ali so posestva n. pr. nad 100 ha trajno nedotakljiva? Ali naj ostanejo nedotakljive opuščene kmetije? Ali nimamo na razpolago dosti močvirnate zemlje, ki leži neplodna, mimo nje pa hodijo lačni a delavoljni ljudje, ki bi iz te zemlje ustvarili plodne njive in sebi kruha? Za ohranitev slovenske kmetijske posesti in za okrepitev kmetijskega življenja moramo za našo vas uvesti dober, do vseh podrobnosti preišljen sistem predkupne pravice za kmetisko zemljo, plodno ali neplodno. Občine bi morale dati svojo zemljiško posest, sposobno za obdelovanje, kmetiskim delovnim močem v najem, kajti danes imamo mnogo plodne zemlje neobdelane ali nekoristno obdelane. Privilegirano agrarno banko čakajo tudi v Sloveniji velike pionirske socialnoagrarne naloge za utrditev kmetijskega gospodarstva. Seveda — brez preišljenih zakonov ti veliki socialnogospodarski problemi naše vasi ne bodo rešeni. Potrebna je izpopolnitev, če že ne kodifikacija vseh kmetijskih zakonov v en sam veliki zgodovinski zakon: **Zakon o obnovi kmetijskega gospodarstva.**

Kmetijski problemi so še prav malo proučeni. Tekoče letne, podrobne in zanesljive statistike, ki bi bile veren izraz socialnega, gospodarskega in kulturnega življenja na deželi, nimamo. Tako smo prisiljeni o problemih le ugibati, da mnogo tega ne vidimo in ne vemo, kar bi bilo za načrtno kmetisko socialno in gospodarsko politiko koristno. Potrebno je, da dobimo banovinski statistični urad, ki bo sposoben sproti zbirati, predelovati in objavljati statistično gradivo iz vseh panog našega življenja. Dokler takega urada nimamo, bo delo polovičarsko, včasih politično enostransko, pogosto socialno brez učinka, večkrat neekonomično. Dobra statistična služba je prvi temeljni pogoj za gospodarsko in socialno obnovo Slovenije in edino zanesljiv kažipot vsem, ki iščejo sredstev za ohranitev kulturne in narodne moči ljudstva.

Slovenija je po svoji gospodarski strukturi dežela malega delovnega človeka. Državno statistično poročilo pravi da je Slovenija na dan 31. decembra leta 1937. štela 1,200.848 prebivalcev. Škoda, da državna statistika ne vsebuje podatkov o prebivalstvu po spolu in starosti, da bi videli, koliko je polno-

vrednih delovnih sil. Navadno se računa, da spada okoli 50% prebivalstva k polnopridobitnim delovnim silam, kar pomeni, da je v Sloveniji približno 600.000 polnovrednih delovnih sil; ostalo so otroci, osebe nad 60 let starosti in polpridobitni mladostni delavci do 20. leta starosti. Nosilci obveznega socialnega zavarovanja izkazujejo za 1936. leto 126.237 zavarovancev. Rudarsko zavarovanje izkazuje 22.892 družinskih članov, železničarsko 28.090. V splošnem delavskem zavarovanju je družinskih članov okoli 70.000, tako da znaša skupno število zavarovancev in njihovih svojcev 247.206 oseb, odnosno nekaj manj, ako vemo, da so v tem številu zasebni nameščenci dvakrat šteti. Okroglo znaša to število 240.000 oseb ali 20% prebivalcev. Število zavarovancev znaša okoli 25% polnovrednih delovnih sil v Sloveniji. Tu imamo 154.628 kmetijskih posestev; po velikosti obsega do 5 ha 88.797 posestev, do 20 ha 43.302 posestev, a večjih posestev 12.538 kmetijskih obratov. Na posestva do 5 ha odpade skupna površina 169.746 ha, na posestva do 20 ha odpade 551.725 ha, na večja posestva pa 557.665 ha ali skoraj 50% vse zemlje! Površina Slovenije znaša 1.278.638 ha, tako da odpade na vsakega prebivalca po 1 ha zemlje. Ta števila povedo, kako nesocialno je porazdeljena zemlja med naše ljudstvo. Števila pravijo, da je poljedelstvo glavni posel le v 121.751 obratih, dočim 32.877 tzv. kmetijskih posestev ali 20% vseh kmetijskih obratov ni predmet glavnega poklica in pridobivanja. Zanimiva in poučna je n. pr. ugotovitev, da je posestev od 200—500 ha v Sloveniji 131, od teh je kar 42 takih posestev, katerih lastnikom ni glavni poklic kmetijstvo. Še hujše je razmerje pri posestvih z nad 500 ha površine; tu odpade na glavni poklic poljedelstvo samo 35 obratov, dočim na 25 poljedelskih obratih ni glavni poklic kmetijstvo. Na posestva od 20 ha dalje odpade 947 takih obratov, katerih lastniki se v svojem glavnem poklicu ne pečajo s kmetijstvom in jim torej zemlja ni neobhodno potrebna. Ta slika bi bila še žalostnejša, ako bi k temu prišteli tudi posestva od 10—20 ha (10.785 obratov), pri katerih odpade kar 1416 obratov na take lastnike, ki jim kmetijstvo ni glavni poklic. Poučno bi bilo vedeti za površino one kmetijske posesti, katere lastniki niso kmetje in jim dohodki iz kmetij niso potrebni za preživljanje. Pri posestvih pod 20 ha, zlasti pri onih pod 10 ha, je seveda veliko primerov, kjer kmetijsko gospodarstvo zato ni glavni poklic, ker mora lastnik zemlje z mezdnim delom v industriji, obrti ali drugod dopolniti dohodke za življenjske potrebe. Takim je kmetijska zemlja potrebna in jo navadno tudi sami s svojimi družinskimi člani obdelujejo. Obratov z 10 ha ali manj, v katerih kmetijsko delo ni glavni vir pridobivanja, je 30.514 ali okoli 20% vseh izkazanih kmetijskih obratov. Dejansko je pa to število še neugodnejše, kajti marsikdo je kot svoj poklic navedel kmetijstvo, dasi se s kmetijstvom bavi zelo malo. Gospodarsko nemogoča je n. pr. sta-

tistična ugotovitev, da imamo v banovini 18.234 kmetijskih posestev do 0.5 ha zemlje in da bi bilo na teh skromnih posestvih kar 7.809 gospodarstev, ki jim je kmetско delo glavni poklic, t. j. glavni vir za preživljanje. Bolj verjetno je, da je pri vseh teh 18.234 obratih glavni poklic mezdno delo. Posestev do 5 ha zemlje sploh ne bi smeli šteti med samostojna kmetška gospodarstva.

Ako iz izkaza samostojnih kmetških gospodarstev izločimo posestva do 5 ha in ona posestva nad 20 ha, katerih lastniki se v glavnem poklicu ne pečajo s kmetškim delom, potem se število 154.628 kmetških gospodarjev zniža na 65.000 resničnih kmetov. Nad 88.000 kmetških (navideznih) gospodarstev (do 5 ha) mora skrbeti za preživljanje izven obdelave orne zemlje. Gospodarsko so te kmetije podobne gospodarstvu industrijskega delavca z lastnim stanovanjskim poslopjem in vrtom z razliko, da je industrijski delavec praviloma stalno zaposlen, poleg tega z višjo mezdo, nego je dosegljiva kmetškemu kočarju. F. Uratnik, tajnik Delavske zbornice, je ugotovil, da si morajo družine s pod 5 ha zemlje iskati okoli 60% za preživljanje potrebnih sredstev izven zaposlitve na kmetiji. Ta odstotek je v povprečju dejansko višji in je pravilen morda samo za družine s 3—5 ha zemlje.

V industriji in obrti je bilo 1931. leta 50410 gospodarstev, v trgovini in denarno kreditnem gospodarstvu 7.031. V 11.241 gospodarstvih ima družinski poglavar javno službo ali prost poklic, 10.357 poglavarjev gospodarstev ima prometno službo itd. Nekmetška domačinstva torej krepko prevladujejo.

Te številke kažejo z vso neizprosno smer, v katero se mora razviti naša gospodarska in socialna politika, da bo zagotovila narodu kruh in življenje. Slovenska zemlja daje malo kruha, več kruha je v industriji in obrti ter v javni službi. Samo 65.000 kmetških posestev daje svojim ljudem zadosti kruha; to pomeni: od čistega kmetškega gospodarstva živi okoli 390.000 oseb, ako na tako kmetijo po objavljeni statistiki (133.000 kmetških domačinstev s 708.000 samostojnih in vzdrževanih oseb) računamo povprečno 6 oseb (družinski člani in posli).

Slovenskemu ljudstvu se izmika zemlja izpod nog. Imamo le 65.000 življenja sposobnih samostojnih kmetij! Iz tega zbirališča ne morejo narodu dotekati vedno sveže, nepokvarjene življenjske moči. Narod izgublja na svoji pristnosti, narod brez močnega zaledja v kmetških hišah gre nevarni bodočnosti nasproti. Populacijski temelji so zdravi samo v kmetškem ljudstvu. Slovenija izkazuje že danes samo 5.11% prirodnega prirastka; v drugih banovinah znaša ta prirastek celo 10%, 12% in 16%! Narod s samo 5% populacijsko silo prav za prav že izumira!

Bog ve, če se te strašne resnice dobro zavedamo in se morda le preveč ne izgublamo v svetovnonazorskih in političnih skrbih za bodočnost naroda. Tudi iz teh 65.000 kmetij je beg v mesto vedno močnejši. Kmetijski sinovi, ki naj bi prevzeli kmetije, delajo po tovarnah: doma leži zemlja neobdelana ali slabo obdelana, z njo se mučijo ženske in tuji dninarji-kočarji. Če bi bil kočar v tovarni, bi bil problem njegovega gospodarskega obstoja in starostne preskrbe rešen. Tako pa oboje propada: kmetija in dninarjeva bajta. Potrebni so smotrni ukrepi; dotok v tovarne in v obrti je treba zavreti onim, ki so poklicani za kmetijstvo, ker jih njihova kmetija potrebuje ter jim nudi popolno zaposlitev in preživljanje.

Socialna slika slovenske vasi kriči po socialnih reformah tudi zato, da ta narod, zagodděn med močne sosede, usposobimo duhovno in moralno za nacionalno in državno življenje preko vseh ovir in za vse dni. Slovensko razumništvo ima do preprostega ljudstva vedno težje dolžnosti, ki z železno silo kličejo od besed k dejanjem. Treba nam je duhovnega moralnega preporeda z velikimi socialnimi reformami. Neodpustljivo je, ako stopamo celo v najbistvenejših socialnih težnjah daleč za sosednimi agrarnimi državami. Sem spadajo v prvi vrsti problemi najrazličnejših panog socialnega zavarovanja in skrbstva. Tu mislimo na vsa elementarna zavarovanja, zlasti na požarno zavarovanje in na zavarovanje živine in poljskih pridelkov. Ta zavarovanja so za kmeta življenjsko važna, kakor se tega napredne in demokratične države tudi praktično zavedajo. Pri nas teh zavarovanj deloma ni, deloma so primitivno izvedena, deloma so izvedena brez socialnih tendenc in učinkov po poslovnih, kapitalističnih potrebah. Sedanje požarno zavarovanje je zasnovano na zasebno-privatnih pridobitnih težnjah, zato je ta oblika za kmetijsko gospodarstvo neprimerna. Premije so previsoke; slabe kmetije niso sposobne, da bi na osnovi privatnozavarovalnih načel zavarovale ta nevarni riziko. Zasebna stvarna zavarovanja, ki imajo za kmeta svojo posebno gospodarskosocialno važnost, je treba pravno in organizatorno reformirati tako, da bodo kmetijsko gospodarstvo za vse gospodarsko važnejše rizike popolnoma zavarovana. Že kar skrivnostno je dejstvo, da v agrarni deželi s težkimi in pogostimi elementarnimi nezgodami ni zavarovanja zoper škodo po toči in po drugih vremenskih nepravilnostih. V letu 1937. je samo toča povzročila za 60 milijonov dinarjev škode. Koliko je bila ta škoda iz javnih in zasebnih sredstev popravljena? Kdor misli o težavah kmeta pošteno in človeško, mora vse storiti, da se nemudoma organizirajo elementarna zavarovanja, četudi v začetku skromno. Nesreče ne smejo biti nekako dobrodošle, da delijo oblastniki ljudstvu drobte in skušajo tako duše politično pridobivati zase. Sistem miloščinarstva je za ponosnega kmeta sramota, ker ga ponižuje in je vedno krivičen. Trdi-

tev, da kmet bremen zavarovanja ne zmore, ni utemeljena; vemo, da padajo vsako leto na kmeta številna druga, manj potrebna. Bремена je treba olajšati s finančnimi in socialnimi ukrepi in z zavarovalno-matematičnimi odredbami. Zasebne zavarovalnice tem nalogam niso kos; zato za te panoge zavarovanja dosedaj tudi niso kazale interesa. Ugovarjajo pa kljub temu, da bi ta zavarovanja imela javnopraven značaj; to delajo iz strahu, da bi se okoli ene panoge kmetijskega socialno-gospodarskega zavarovanja sčasoma zbrale tudi druge panoge, ki so pa za privatno zavarovalstvo zelo primerne in dobičkanosne. Glavno je: pričeti je treba. Miloščino proč in kmetu dati pravno zagotovljeno pravico. Že v tem bo veličasten napredek za vaško gospodarstvo, za dvig kulturnega ugleda naše vasi. Z reformo požarnega zavarovanja v smeri socialno-kurativnega in preventivnega skrbstva se bomo začeli tudi temeljiteje zanimati za stanovanjsko kulturo v kmetijskih hišah in kočah. Tu so prilike take, da so nam v sramoto; kljub temu pa ni nikjer niti skromnih začetkov kake načrtno brige za to kulturno stran naše narodne biti.

Redkokdaj govorimo in pišemo o potrebi socialnega zavarovanja v ožjem smislu tega izraza za naše podeželsko ljudstvo. Zdi se, kot da je to nedotakljiva kočljivost. Temu problemu se izmikajo veliki in mali voditelji naroda, morda iz bojazni, da bi klic po teh socialnih reformah po vaseh neprijetno odjeknil in za odmev klicarju prinesel politično škodo. Veliki reformator J. E. Krek je bil zadnji, ki je na to stvar resno mislil, ker bi bila brez te reforme njegova zamisel socialnega in gospodarskega preroda naše vasi neizvedljiva ali nepopolna. V mislih imamo zavarovanje za primere bolezni, nezgod, onemoglosti, starosti in smrti. Tudi zavarovanje za brezposelnost ne smemo položiti čisto na stran. V svetu je danes docela zmaga ideja obveznega zavarovanja kmetijskega delovnega človeka, predvsem poljedelskega in gozdnega delavca. Stvar je teoretično in praktično razčiščena. Jasna mora biti tudi za nas ter mora postati skupna zahteva vseh, ki jim je za socialni napredek naroda.

Poznamo več vrst zavarovanja. Najširše je splošno ljudsko zavarovanje, s katerim so zavarovani vsi riziki vseh državljanov, tudi kmetov in kmetijskih delavcev. To obliko zavarovanja imajo zlasti nordijske države, Danska, Rusija. Drugod je zavarovanje poljedelskih in gozdnih delavcev vključeno v splošno delavsko zavarovanje, tu pa tam s posebnimi nosilci zavarovanja. Mnoge države zavarujejo vse rizike, namreč bolezen, nezgodo, onemoglost, starost, smrt, nekatere države samo bolezen ali samo onemoglost in smrt. Bolgarija pozna obvezno bolniško, nezgodno, onemoglostno in starostno (od 60. leta) zavarovanje; v Avstriji je obsegalo socialno zavarovanje poljedelskih in gozdnih delavcev vse rizike; mali kmet je zavarovan za nezgode. Italija je uvedla zavarovanje za jetična obolenja, ki obsega tudi zakupnike in male

kmete; invalidsko in starostno zavarovanje je obvezno za poljske delavce z manj kot 800 lir mesečnih prejemkov. V Poljski je v veljavi bolniško zavarovanje, nezgodno zavarovanje je omejeno na kmetijske obrate z nad 30 ha. Ogrska pozna nezgodno zavarovanje za poljedelske posle, starostno in invalidsko zavarovanje za poljedelske nameščence. Češkoslovaška je razširila socialno zavarovanje v celoti tudi na poljedelske in gozdne delavce, samo nezgodno zavarovanje je omejeno na delo pri strojih. Nemčija ima najpopolnejše socialno zavarovanje v vseh smereh.

Pri zavarovanju sodeluje državna finančna politika zelo obsežno in uspešno, kar je pri težkih rizikih in pri gospodarsko šibkih interesitih neizbežno. Vidimo, da je najbolj razširjeno zavarovanje za bolezni, kar je dokaz, da je ta riziko za vaško zdravstveno in gospodarsko življenje zelo pomemben, ako ne najvažnejši. Poznavalci prilik trdijo, da je bolniško zavarovanje na vasi bolj potrebno kakor v industriji ali obrti. Te trditve so v marsičem pravilne. Posebno velja to za družinsko in materinsko zavarovanje. V bolniškem zavarovanju dosegajo stvarne dajatve 70% vseh izdatkov. Vaška zdravstvena politika je brez zavarovanja nemogoča. Statistično povprečje obolenj kaže, da letno zboli v industriji in obrti vsak drugi zavarovanec, v poljedelstvu pa vsak tretji zavarovanec, z 20 do 25 dni bolovanja. V Avstriji je odpadlo l. 1935. na 100 zavarovancev v industriji ter obrti 49.5 bolezenskih primerov, v poljedelstvu pa 41.5. Tuberkuloznih obolenj je bilo to leto v industriji 2.1%, v poljedelstvu 2.6% (!), rakastih obolenj je bilo v industriji 1.1%, v poljedelstvu 0.5, bolezni prebavil je bilo v industriji 7.9%, v poljedelstvu 11%, zaradi poškodb v industriji 15.7% vseh obolenj, v poljedelstvu 16.4. V prvem četrtletju l. 1938. je češkoslovaško delavsko zavarovanje ugotovilo, da je največ upokojujencev spadalo po poklicu v poljedelstvo, in sicer 25.8%, šele za njimi pridejo stavbinski delavci s 13.1%.

Kako je pri nas urejen ta problem? Do danes je ostal nedotaknjen: socialnega zavarovanja za poljedelskega in gozdnega delavca ne poznamo; tudi kmet je prepuščen sam sebi. Temelj za socialno skrbstvo na vasi je še vedno deželni zakon z dne 28. 8. 1883 o tem, »kako je občinam javno oskrbovati uboge« (ubožni zakon). Ta zakon ima dober namen, toda je nemoderen in nesocialen. Sloni na načelu miloščinarstva. Občine nimajo kreditov, zato ubožnega skrbstva ne izvajajo. Ubožno skrbstvo je urejeno samo v večjih mestih. Skrajni čas je, da se ta zakon umakne novemu zakonu o socialnem skrbstvu, ki bo ustrezal načelom današnje dobe in poskrbel za zadostna sredstva in nadzorstvo nad socialnim skrbstvom po vaseh. Državna uprava naj bi občinske proračune tudi s te strani bolj natančno pogledala. Naše občine morajo dobiti za socialno skrbstvo potrebno srčno, strokovno in iniciativno vodstvo. Sedaj veljavni zakon o občinah iz leta 1933. govori tudi o

socialnih in zdravstveno-političnih dolžnostih občin. Zakon lepo pravi, da spada v območje občin »skrb za dobro zdravstveno stanje prebivalstva, vzdrževanje in podpiranje bednih in ubogih ter skrb za vzgojo siromašne in zapuščene dece«. Praktično delo na tem lepem polju pa je zelo, zelo skromno; nešteto občin gre mimo teh svojih človečanskih dolžnosti hladnokrvno, ne da bi jih kdo zaradi tega posvaril. Ta del slovenske samouprave nam gotovo ni v posebno čast. Banska uprava bi storila prav, ako bi izdajala redna letna poročila o delu občin na gospodarskem, prosvetnem, socialnem in zdravstvenem polju, da bi bolje spoznavali delež občin pri ustvarjanju naših duhovnih bogastev.

Danes imamo velike občine, ki bi po svoji finančni gospodarski moči in tudi po svojem upravnem ustroju morale biti kos vsaj najskromnejšim zahtevam novodobnega socialnega skrbstva in zdravstva. Niso ceste in pota vse, tudi pašniki ne. Še vedno je človek najvišja vrednota. Z miselnostjo konserativne preteklosti je treba temeljito prelomiti. Po zakonu imajo tudi sreska načelstva lepe, obsežne socialne naloge. Vse je zastalo na mrtvi črki. V pisarne sreskih načelstev spadajo posebni, strokovno dobro kvalificirani socialni referenti, ki bi socialno politiko v srezu vodili in nadzirali. To je neodložljiva zahteva časa in klic bede iz slovenskih domov.

Sedaj veljavni zakon o zavarovanju delavcev prinaša že danes slovenski vasi neprecenljive socialne dobrrote. Če bi oblastva in občine same pravilno razumevale poslanstvo tega zakona za našo vas, bi se brž rešilo mnogo aktualnih socialnih vprašanj. Toda naša vas, odnosno njeni neposredni predstavniki gledajo v ta zakon nesimpatično ali brezbrizno. Z uvedbo zavarovanja delavcev za onemoglost, starost in smrt smo tudi problem starostne preskrbe na vasi za dolg korak pomaknili bliže rešitvi. Zakon izločuje iz kroga zavarovancev poljedelske posle in delavce v poljedelskem delu. Urejeno je samo nezgodno zavarovanje za nesreče pri strojih v kmetskem obratu. Zavarovan je vsakdo, ki je zaposlen pri strojih; za vsako osebo je zavarovan letni zaslužek Din 4200.— ne glede na dejanski zaslužek. Zavarovani so tudi družinski člani z gospodarjem vred. Zavarovalne premije plačuje banovina iz javnih sredstev. Tako so zavarovane tudi osebe, zaposlene pri približno 10.000 strojih. Letne dajatve zavarovancev za to zavarovanje znašajo okoli 250.000 Din. Nezgode so običajno težje narave. Vendar je zakon sam obljubil, da bo obvezno zavarovanje stalnih poljedelskih delavcev in poslov urejeno v enem letu po uveljavljenju zakona o zavarovanju delavcev, t. j. najkasneje 14. maja l. 1923. To se ni zgodilo. Tako so iz zavarovanja še danes izločene one nesamostojne osebe, ki so stalno zaposlene v poljedel-

skem delu. Po nezanesljivih cenitvah je takih oseb 40.000, od tega odpade na viničarje 10.000 oseb. Te osebe so za bolezen samo skromno preskrbljene. Ščitijo jih občini pravni predpisi. Ta zaščita pa ne velja za sezonske delavce (kosce, ženjice, obiralce hmelja). Zdravniška pomoč je zelo skromna in tudi oskrba traja največ 4 tedne. Navadno posli te pomoči niso niti deležni, razen ako morajo v bolnico, kjer plača stroške za 4 tedne gospodar.

Mislim, da stalnih poljedelskih delavcev ni 40.000 in da jih je morda celo precej manj. Poljedelske delavce zaposlujejo običajno samo posestva z nad 20 ha, manjša samo izjemoma pri pomanjkanju družinskih delovnih sil. Kmetije izpod 10 ha pomožnih moči sploh ne zaposlujejo, ali pa samo sezonsko. Za ocenitev problema pa točna ugotovitev števila prizadetih ni nujna. Zavarovanje poljedelskih delavcev v obratih z nad 20 ali 30 ha je brez posebnih težav izvedljivo, ker je pri takih posestvih denarno gospodarstvo višje razvito in so za izvedbo zavarovanja dani tudi gospodarski pogoji; posebno velja to za ono vinogradništvo, ki spada k trgovinam z vinom, ali je del veleposestev ali pa je last oseb, ki nimajo značaja kmetov. V tem obsegu in na takih posestvih je uvedba vseh panog socialnega zavarovanja tudi iz finančnih gospodarskih razlogov posestev izvedljiva, najmanj vsaj tako kakor v mali obrti.

Drugo veliko skupino mezdno delovnih ljudi naše vasi predstavljajo oni mali posestniki ali poklicni delavci brez zemlje, ki ne najdejo zaposlitve v kmetijskih obratih, temveč si iščejo priložnostne zaposlitve v najrazličnejših gospodarskih panogah in strokah; mnogi so tudi stalno zaposleni v industriji in obrti. K tej skupini spada po mojih ugibanjih okoli 80.000 oseb (vsi lastniki posestev do 0,5 ha in njihovi svojci v produktivni starosti, mnogi lastniki posestev od 0,5 do 5 ha). Del pripadnikov te skupine je deležen vseh vrst zavarovanja; to so oni, ki so zaposleni pri delu, za katero je zavarovanje obvezno. Za te osebe je rešeno tudi vprašanje starostne in onemoglostne preskrbe v skromnem obsegu veljavnega zakona o zavarovanju delavcev. Velik del pa ni zaposlen pri zavarovanju zavezanih delih. Sem spadajo vsa javna dela v lastni režiji. Javne korporacije, predvsem banovina in država so iz ozkosrčnih fiskalnih razlogov odredile, da za delavce pri javnih delih ni obvezno bolniško in pokojninsko zavarovanje. V tej odredbi se izraža vse nerazumevanje za težke socialne probleme naše vasi, ki jih javna dela ne morejo rešiti. Izločitev delavcev pri javnih delih iz obveznega zavarovanja je velika socialna krivica, ki jemlje mnogoštevilnim kočarjem in malim kmetom dobrote zavarovanja, zlasti starostno preskrbo; zato jo bo morala tudi v bodoče nadomeščati žalostna ustanova »kota« pri hiši, ta moralni krivec nebroj zločinov po naših vaseh.

Posebno poglavje zavzema vprašanje tzv. domačih delavcev, t. j. malih podeželskih obrtnikov, istočasnih malih posestnikov ali tudi neobrtnikov, ki izvršujejo v svoji hiši po naročilu in na račun tovarn ali obrtnikov ali vmesnih oseb razna obrtniška dela. Sem spadajo zlasti krojači, šivilje, čevljarji. Zanimivo skupino tvorijo osebe, ki se pečajo s hišno, domačo industrijo. To so osebe, ki so pridobitno delovne po nalogu in na račun tretjih oseb v svojih lastnih delavnicah, čeprav surovine nabavljajo sami in tu pa tam delajo tudi na zalogo. Zakona o zaščiti hišnih ali domačih delavcev ni. Zaradi tega je tudi izvajanje socialnega zavarovanja za te osebe zelo otežkočeno; zavarovan je le neznaten del. Naročitelji del izkoriščajo te delovne sile. Zakon o takih domačih delavcih bi bil neodložljivo potreben. Tak zakon bi tudi omogočil dosledno in popolno zavarovanje domačih delavcev.

Kratko: osebe v vaseh, zaposlene izven kmetijskega obrata, spadajo nujno v obvezno socialno zavarovanje, ker izhajajo po svojem poklicu iz kočarskih in maloposestniških kmetijskih hiš. Za izvedbo tega zavarovanja ni ne tehničnih, ne finančnih, ne upravnih ovir. Bremen za to zavarovanje ne bi nosilo kmetško gospodarstvo, koristi bi pa imelo samo to gospodarstvo. Delavci pri javnih delih ne smejo biti izvzeti iz zavarovanja; s posebnimi zakoni o domačih delavcih in o domači industriji je treba omogočiti uporabo delavsko zavarovalnega zakona tudi za to skupino delavcev.

Da uredimo onemoglostno in starostno preskrbo za čim večje število vaških kočarjev in malih posestnikov, ne smejo tisti, ki imajo zadostno zaposlitev in vse pogoje za obstoj na lastnem kmetiskem posestvu, siliti v dela, zavezana obveznemu zavarovanju. Zato je z invalidskim zavarovanjem malega kmetijskega človeka v najtesnejši zvezi vprašanje posredovanja dela za delovni podeželski živelj. To posredovanje je treba smotrno organizirati za vso banovino. Pri javnih borzah dela naj delujejo za te vrste posredovanja posebni oddelki. Kmetijske zbornice so poklicane, da to potrebo kmetiske vasi posebej poudarijo.

Zavedati se moramo tega, da je ta skupina delovnih ljudi brez obveznega socialnega zavarovanja obsojena na propast. To se mora preprečiti v interesu bodočnosti naroda. Bolj zamotan je problem zavarovanja poslov in delavcev v poljedelskem delu, ker se dotika tudi gospodarsko slabega, namreč srednjega ali malega kmeta, ki je prisiljen delati s tujimi delovnimi močmi. Toda z državno subvencijo je tudi ta problem rešljiv. Ni pa ovir za zavarovanje delavcev pri posestvih nad 20 ha zemlje. Zavarovanje poljedelskih poslov in delavcev mora biti cenejše od zavarovanja v obrti in industriji; zato naj bodo zavarovane za bolezen v glavnem le dajatve v naravi.

V prvi vrsti je treba misliti na nova bremena, ki so tudi v industrijskem delavskem zavarovanju predmet pogostih kritik. Težko je dati zanesljivo

sliko o višini bremen. Bременa za nezgodno zavarovanje, tudi ako se razširi na nezgode izven strojev, naj tudi v bodoče krije banovina. Premija v delavskem invalidskem in posmrtnem zavarovanju znaša 3% zavarovane plače. Ta premija je znosljiva tudi za kmetška posestva nad 20 ha. Pri prejemkih 20 Din na dan (kar naj bi bila povprečna minimalna mezda poljedelskega delavca v denarju in naravi), bi mesečna premija znašala 15.— Din. Mesečna renta bi po desetih letih zavarovanja znašala okoli 200.— Din. Malo je, toda je nekaj! V delavskem bolniškem zavarovanju znaša premija 7% zavarovane plače. To je za kmetška gospodarstva gotovo previsoka premija. S primerno ureditvijo dajatev, zlasti ako bi dajatve v denarju obsegale morda samo 20% dohodkov, bi 3% premija zadoščala, a bi bili bolniško zavarovani tudi žena in otroci. Skupna mesečna premija bi znašala 5—6% ali mesečno 30.— Din, letno 360.— Din, to je malo več kot znaša mesečna plača kmetškega hlapca. V Avstriji je znašala skupna premija 5.4%, v Nemčiji pa je povprečno 50 RM na leto.

Pozabiti ne smemo na samostojnega kmeta. Zanj obvezno zavarovanje ni primerno. Obvezno starostno zavarovanje samostojnih kmetov bi bilo treba omejiti na posestva do največ 10 ha. To zavarovanje naj bi imelo značaj ljudskega zavarovanja iz javnih sredstev. To zavarovanje bi odpravilo zloglasni »kot«, ali bi mu vzelo vsaj današnje nečloveške ostrine. V kmetški hiši je bolniško zavarovanje važna socialna potreba, ki je čedalje bolj očitvidna. Kmet se združuje v samopomočne gospodarske organizacije, da si krepi svoj gospodarski razmah. Zdravje je prvi pogoj za gospodarski napredek. Zato je jasno kakor na dlani, da je bolezen za gospodarski napredek najhujša ovira in najtežji udarec. Malo težja bolezen, nevarnejši porod potisne kmeta gospodarsko tudi za več let k tlom. Prodira prepričanje, da mora biti tudi kmet za take gospodarske udarce zavarovan. Današnja pomoč v obliki ubožnega zdravniškega skrbstva ni nič vredna. Zdravstvene zadruge dobivajo večjo važnost. Zato mora ta ideja postati bojno geslo naše vasi. Kmet mora dobiti potrebno razumevanje za to vrsto samopomoči. Potrebna mu je vzgoja in zdravstvena propaganda. Sreski zdravniki bi morali postati apostoli zdravstvenih zadrug ali kakršne koli druge oblike prostovoljnega bolniškega zavarovanja. Zakon o zavarovanju delavcev sicer omogoča prostovoljno zavarovanje, toda ta ureditev ni primerna za kmeta. Kulturne države, zlasti nova Nemčija, je postavila prostovoljno zavarovanje na nove osnove in omogočila vsakemu državljanu solidno zavarovanje bodisi v okviru splošnega delavskega zavarovanja s prosto izbero zdravnikov in z najmodernejšimi metodami zdravljenja, bodisi v obliki privatnih bolniških zavarovalnic. Te zavarovalnice postajajo v Nemčiji pomembne gospodarsko-socialne ustanove. Posebno razvito je prostovoljno bolniško zavarovanje na Danskem, kjer je urejeno s posebnim zakonom. V Danski, kmetški državi s 3,500.000 prebivalci, je prostovoljno zavarovanih za bolezen 2,100.000 oseb; zavarovanje dobiva

subvencijo od občin in države. Na ta način je smisel za samopomoč razvit do skrajnosti. Kmetova zdravstvena kultura gre drugod nevzdržno navzgor.

Ti ogledi po slovenski vasi so le bežna slika življenja in težav onih, ki so jedro našega naroda. Slika vasi mora postati sveta slika, h kateri naj hodimo vsi, da jo prav spoznamo, ker je več kot vredna naše največje skrbi, zanosnega dela in dejanske ljubezni, in to predvsem ne kaka gosposka vas ob modernizirani cesti Ljubljana—Bled, marveč tista vas, ki je raztresena po kraških planotah, po bohinjskih hribih, skrita v karavanškem gorovju, razmetana po Pohorju, Slovenskih goricah in Halozah in tista, ki se boječe stiska med dolensko in notranjsko hribovje. Ta nas kliče!

DR. MAKS OBERSNEL:

RAZVOJ NAŠEGA RUDARSKEGA ZAVAROVANJA

Kakor v nekaterih drugih državah je tudi v Jugoslaviji na področju rudarstva obvezno zavarovanje za primer bolezni, nezgode na delu ter invalidnosti, starosti in smrti poverjeno posebnim zavarovalnim ustanovam, bratovskim skladnicam, ki predstavljajo med sodobnimi ustanovami socialnega zavarovanja najstarejšo obliko. Obvezno zavarovanje delavstva ima namreč baš na področju rudarstva svoje prve začetke; to si razlagamo s posebnimi okolnostmi, ki so značilne za to področje, zlasti z večjimi nevarnostmi rudarskega dela, z večjo povezanostjo delavcev med seboj ter delavstva s podjetji in pa z večjo ingerenco države na delovne razmere. V teh okolnostih se je tudi načelo samouprave dalo mnogo lažje uresničiti, načelo, ki je za izvajanje administrativnih in kontrolnih funkcij v ustanovah socialnega zavarovanja najboljši temelj. Iz teh razlogov je razumljivo, da zavzema zavarovanje rudarjev v razvoju obveznega zavarovanja delavcev časovno prvo mesto¹ in da je obdržalo svoje posebne organizacijske oblike tudi v dobi, ko se je misel socialne solidarnosti pričela uresničevati v obliki obveznega zavarovanja tudi na drugih področjih pridobitnega dela.

Zakonska osnova za obvezno zavarovanje rudarjev in za poslovanje bratovskih skladnic v Jugoslaviji so za bivše avstrijsko in hrvaško pravno območje, za bosansko pravno območje ter za območje prejšnje kraljevine Srbije bili ob zedinjenju rudarski zakoni, ki veljajo še sedaj na teh področjih, poleg tega za bivše avstrijsko pravno območje še poseben zakon o bratovskih skladnicah z dne 28. julija 1889, čigar določbe so bile kasneje večkrat dopolnjene in deloma izpremenjene.

Avstrijski zakon o bratovskih skladnicah iz leta 1889 je na osnovah, ki jih je ustvaril že rudarski zakon iz leta 1854², na novo uredil zavarovanje

rudarjev upošteva je okolnost, da je zakon z dne 30. marca 1888 uvedel splošno obvezno zavarovanje delavcev za primer bolezni. Bratovske skladnice ali »bratovščine« so izvajale sicer že dotlej poleg zavarovanja za primer invalidnosti in smrti tudi zavarovanje za primer bolezni, toda zgolj po določbah svojih pravil, torej povsem avtonomno, brez vsakršnih zakonskih prisilnih norm. Ko je bilo uvedeno splošno obvezno bolniško zavarovanje, so morale bratovske skladnice svoja pravila in svoje poslovanje prilagoditi novim zakonskim določbam, a v računskem pogledu so svoje poslovanje morala razdeliti na dvoje blagajn: na provizijske in bolniške. P r o v i z i j s k e b l a g a j n e so zavarovanim članom v primeru invalidnosti, ki je nastala kot posledica bolezni, starosti ali nezgode, morale nuditi določene rente (provizije), ki so bile ali za vse zavarovane člane enake ali pa so rastle s člansko dobo. Zakon sam je določil najnižjo mejo teh dajatev, namreč 200 kron na leto za moške delavce, 100 kron za delavke; pravila bratovskih skladnic so lahko normirala višje rente ali so omogočala prostovoljno zavarovanje za večje rente. V primeru smrti aktivnega zavarovanega člana ali upokojenega bivšega člana (provizionista) je morala provizijska blagajna nuditi rento njegovim vdovi, in sicer najmanj tretjino rente, ki jo je ali ki bi jo dobival zavarovani član sam, in pa njegovim otrokom do dopolnjenega 14. leta starosti, vsakemu najmanj šesti del, dvojnimi sirotam pa tretjino članove provizije, vendar ni mogla vsota teh posmrtnih rent presežati treh četrtin provizije člana samega. Prispevki za to zavarovanje so se določali po zavarovalno-tehničnih načelih in so bili diferencirani po starosti zavarovanega člana, pri oženjenih tudi po starosti žene; za porazdelitev prispevkov na zavarovane člane in podjetja je veljalo načelo paritete. B o l n i š k a b l a g a j n a je morala nuditi zavarovanim članom najmanj toliko, kolikor je v primeru bolezni nudilo splošno bolniško zavarovanje; obvezno zavarovanih dajatev za primer bolezni svojcev zavarovanih članov takrat še ni bilo, pač pa so pravila lahko dopuščala svojcem zavarovanih članov in tudi provizionistom prostovoljno zavarovanje proti plačilu posebnega prispevka. Za ustroj bratovskih skladnic, za njihovo poslovanje ter za materialnopravno vsebino zavarovanja, ki so ga izvajale, je zakon o bratovskih skladnicah postavil zgolj temeljne smernice, dočim je ureditev podrobnosti prepustil p r a v i l o m. Ta pravila so si bratovske skladnice z odobritvijo rudarskega oblastva same določale; morala so urejevati v zakonu določena vprašanja, fakultativno so pa lahko obsegala še druge norme, seveda v mejah, ki jih je zakon odredil. Dolžnost ustanoviti bratovske skladnice je že rudarski zakon iz leta 1854 naložil rudarskim podjetjem; praviloma je vsako rudarsko podjetje moralo osnovati svojo bratovsko skladnico, več rudarskih podjetij je pa tudi lahko ustanovilo skupno bratovsko skladnico. Na tem ni novi zakon ničesar izpremenil, pač pa je s posebnimi določbami odredil osnovne smernice za notranjo organizacijo skladnic. Priznal jim je samostojno prav-

no osebnost in jim dal tak notranji ustroj, da so imeli zavarovani člani na občnem zboru in v načelništvu vsaj dve tretjini glasov, zastopniki podjetja pa največ eno tretjino; zato pa je imel lastnik podjetja ali njegov zastopnik predsedstvo v načelništvu in na občnem zboru in tudi podpredsedniško mesto je bilo pridržano zastopnikom podjetja.

Posebna zavarovanja za primer obratnih nezgod bratovske skladnice po tem zakonu niso izvajale; le nezgoda, ki je povzročila popolno nesposobnost za delo ali pa celo smrt zavarovanega člana, je dala pravico do rente, in sicer v breme provizijske blagajne; začasna ali delna nesposobnost za delo kot posledica nezgode je bila krita le z dajatvami iz bolniške blagajne za lečenje, zdravila in hranarino. Rent zaradi delno zmanjšane sposobnosti za delo bratovske skladnice niso dajale. Posebno obvezno nezgodno zavarovanje je dobilo rudarsko delavstvo na bivšem avstrijskem pravnem območju šele z naredbo z dne 7. aprila 1914. Ta naredba je razširila zavarovalno dolžnost po zakonu o nezgodnem zavarovanju delavcev z dne 28. decembra 1887 na rudarske obrate ter to zavarovanje poverila posebni nezgodni zavarovalnici za rudarje na Dunaju, ki je pričela poslovati 1. januarja 1915. Ta zavarovalnica je prevzela tudi osrednji rezervni sklad bratovskih skladnic, ki so ga po določbah zakona o bratovskih skladnicah morala ustanoviti in vanj prispevati vsa avstrijska rudarska podjetja; iz tega sklada so se podeljevale podpore onim provizijskim blagajnam bratovskih skladnic, ki so bile obremenjene zaradi težkih nezgod z večjim številom ponesrečenih oseb.

Politično-teritorialne izpremembe proti koncu leta 1918 so iz temelja porušile ves ta sistem, kolikor je bil vezan na ozemlja, ki so pripadla različnim državam. Že prej pa je napredujoče razvrednotenje denarja in v določenih denarnih vsotah izraženih vrednot pričelo razjedati obe zavarovalni panogi, ki sta bili zasnovani na kapitalnem kritju, namreč nezgodno zavarovanje in zavarovanje provizijskih blagajn. Obe okolnosti sta ustvarili probleme, ki se dolgo niso mogli drugače reševati kot v etapah in ki deloma še danes niso zadovoljivo rešeni.

Na bivšem avstrijskem pravnem območju predstavlja v stvareh delavskega zavarovanja prvi zakonodajni čin po zedinjenju naredba Narodne vlade v Ljubljani z dne 9. decembra 1918,³ s katero je bila osnovana »Začasna delavska zavarovalnica zoper nezgode«; ta zavod je poleg splošnega nezgodnega zavarovanja delavcev, ki sta ga izvajala dotlej na tem pravnem območju dva teritorialna zavoda s sedežema v Gradcu in Trstu, prevzel s 1. januarjem 1920 tudi nezgodno zavarovanje rudarjev.⁴ Drugi, za rudarsko zavarovanje v Sloveniji pomemben ukrep je naredba deželne vlade za Slovenijo z dne 10. septembra 1919,⁵ ki je ustanovila pokrajinski pokojninski sklad. Ta naredba, ki jo je kasneje izpremenila naredba deželne vlade z dne 3. novembra 1920⁶ ter je bila na

osnovi čl. 130. vidovdanske ustave uzakonjena, nato pa z nadaljnjimi izpremembami preoblikovana v zakon z dne 19. februarja 1922⁷ o pokrajinskem pokojninskem skladu za Slovenijo, je prvi poizkus pomoči proti posledicam razvrednotenja rentnih dajatev. Sredstva sklada so se ustvarjala iz posebnega prispevka, ki so ga morali premogovniki v Sloveniji plačevati od prodanega premoga (od 1. oktobra 1919 do 31. oktobra 1920 1 din od tone, od 1. novembra 1920 dalje 5 din od tone); iz tega sklada so se izplačevale posebne doklade najprej le provizionistom, vdovam in sirotam, ki so prejemale rente od bratovskih skladnic, od 1. januarja 1921 dalje tudi rentnikomčasne delavske zavarovalnice zoper nezgode, železničarske zavarovalnice zoper nezgode in začasnega pokojninskega zavoda za nameščence, kasneje tudi še rentnikom onih zavodov, ki so pri končni ureditvi stopili na mesto teh začasnih ustanov; višina doklad je bila diferencirana po višini dotedanjih provizij, rent ter drugih dohodkov, za invalide obeh začasnih nezgodnih zavarovalnic tudi po stopnji njih invalidnosti. Najvišja doklada ni smela presegati 150 din na mesec, a skupni dohodki rentnika z doklado vred niso smeli presegati 300 din na mesec.

Bolniško zavarovanje je bilo v tej prehodni dobi edina panoga, v kateri so mogle bratovske skladnice v lastnem delokrogu uveljavljati vse izpremembe, ki jih je zahteval nagli razvoj dogodkov in razmer. Z dopolnitvami v pravilih so se bratovske skladnice prilagodile zlasti določbam uredbe z zakonsko močjo z dne 11. oktobra 1920⁸ o začasni ureditvi bolniškega zavarovanja delavcev na bivšem avstrijskem ozemlju kraljevine ter predpisom naredbe ministrstva za socialno politiko z dne 2. decembra 1921,⁹ navedena uredba z zakonsko močjo je z veljavnostjo od 1. novembra 1920 razširila zavarovanje na dajatve rodbinskim članom in povišala tudi mezдне razrede in zavarovani zaslužek ter s tem prispevke in denarne dajatve; oboje je potem naredba z dne 2. decembra 1921 z veljavnostjo od 1. januarja 1922 vnovič povišala, sedaj že na osnovi uredbe z zakonsko močjo z dne 27. junija 1921¹⁰ o ureditvi zavarovanja delavcev zoper nezgode in bolezni, ki naj bi v ostalem stopila v veljavo šele s 1. julijem 1922, a je bila še poprej na osnovi člena 130 vidovdanske ustave uzakonjena kot zakon o zavarovanju delavcev z dne 14. maja 1922.¹¹

Na hrvatskem pravnem območju so bratovske skladnice (bratovštine) imele isto pravno osnovo kakor skladnice v Sloveniji in Dalmaciji, namreč avstrijski rudarski zakon iz leta 1854. Bratovske skladnice so poslovale po svojih avtonomnih pravilih, urejenih po določbah tega zakona, ki je pa v mnogo manjšem obsegu prisilno določal vsebino pravilom in s tem enotno urejal poslovanje kakor pa na bivšem avstrijskem pravnem območju novejši posebni zakon o bratovskih skladnicah. Posebnega nezgodnega zavarovanja za rudarske delavce tu ni bilo; nezgodno zavarovanje je bilo

spojeno s pokojninskim, slično kakor pri avstrijskih bratovskih skladnicah do leta 1914.

Na bosanskem pravnem območju se je obvezno zavarovanje rudarskega delavstva izvajalo od 1. julija 1885 na podlagi določb rudarskega zakona za Bosno in Hercegovino iz leta 1881 ter posebnega statuta deželne bratovske skladnice v Sarajevu. Tudi tu so bratovske skladnice imele dva oddelka, namreč bolniško blagajno in provizijsko blagajno. Posebnega zavarovanja za primer nezgode na delu tudi na tem področju ni bilo; zavarovanim članom, ki so zaradi nezgode postali nesposobni za delo, so vpoštevali nezgodo pri pokojnini na ta način, da so jim k članski dobi prišteli 10 let, toda vštevna članska doba je za upokojitev morala znašati najmanj 30 let. Bratovske skladnice pri rudarskih podjetjih so pod upravo krajevnih odborov izvajale bolniško zavarovanje, deželna bratovska skladnica (Zemaljska bratinska blagajnica) je pa nadzorovala njih poslovanje in upravljala skupno provizijsko blagajno. Na čelu centralne uprave deželne bratovske skladnice je bil kot upravitelj rudarski glavar ali njegov namestnik. V rudarskem zakonu samem je bilo določeno, da morajo prispevati zavarovani člani za bratovsko skladnico najmanj 4% svojega čistega zaslužka, rudarska podjetja pa vsaj četrtno skupnih prispevkov zavarovanih članov. Zaradi tako v odstotni višini zaslužka določenega prispevka je imelo razvrednotenje denarja na tem področju lažje posledice kakor na prejšnjem avstrijskem ozemlju.

Na področju prejšnje kraljevine Srbije je urejal obvezno zavarovanje rudarskega delavstva srbski rudarski zakon iz leta 1866 s kasnejšimi dopolnitvami in izpremembami. Bolniško zavarovanje so izvajale bratovske skladnice pri podjetjih na podlagi posebnih pravil iz 1. 1904, provizijsko zavarovanje pa skupna bratovska skladnica na podlagi pravil iz leta 1905. Za bolniško zavarovanje je znašal prispevek 2% po polovici v breme zavarovanih članov in podjetij, za provizijsko zavarovanje pa 3%, in sicer 2% v breme zavarovanih članov in 1% v breme podjetij. Provizijsko zavarovanje je obsegalo tudi tu zavarovanje za starost, onemoglost in smrt ob enem z nezgodnim zavarovanjem.

Spričo tako raznolikega ustroja in načina zavarovanja rudarskega delavstva se je v novi skupni državi pojavila težnja po izenačenju. Pri tem sta se takoj uveljavili dve tendenci: ena, ki je hotela vse socialno zavarovanje združiti v eni ustanovi, in druga, ki je za zavarovanje rudarjev zahtevala samostojnost.

Zakon o zavarovanju delavcev z dne 14. maja 1922, ki je z veljavnostjo od 1. julija 1922 enotno uredil obvezno zavarovanje delavcev v vsej državi, bi po svojem besedilu in po svojih intencijah moral veljati tudi za rudarsko delavstvo; bratovske skladnice naj bi po tem zakonu s 1. julijem

1922 postale začasni krajevni organi osrednjega urada za zavarovanje delavcev in naj bi se likvidirale; le provizijske blagajne so bile izrečno izvzete. Za bolniško in nezgodno zavarovanje naj bi se osnovale bratovske skladnice fakultativno pri rudarskih podjetjih, ki bi imela več kot 2500 delavcev; zanje naj bi veljali isti predpisi kakor za blagajne prometnih ustanov, t. j. bile bi krajevni organi osrednjega urada za zavarovanje delavcev, zasnovani na načelu samouprave, a ne bi imele značaja javne ustanove.

Te določbe zakona o zavarovanju delavcev niso bile izvedene. Ministrski svet je z odločbo z dne 2. julija 1922, objavljeno v Službenih Novinah šele 24. januarja 1923, odredil, da se spojitev bratovskih skladnic z občim delavskim zavarovanjem »odloži do 1. julija 1925« in da »ostane v pristojnosti rudarskih oblasti po odredbah rudarskega zakona«.

Ko je stopil v veljavo zakon o zavarovanju delavcev, so bratovske skladnice prilagodile najprej svoje bolniško zavarovanje materialnopravnim določbam tega zakona, kasneje pa so — na podlagi močno zapoznele odredbe ministra za šume in rudnike z dne 9. junija 1923 — s povratno veljavo od 1. julija 1922 začele izvajati tudi nezgodno zavarovanje po materialnopravnih določbah zakona o zavarovanju delavcev. V ta namen so osnovale poleg svojih provizijskih in bolniških blagajn še posebne nezgodne blagajne. Formalnopravno osnovo za te izpremembe so si ustvarile s primernimi dopolnitvami svojih avtonomnih pravil.

Zdaj je bilo pri bratovskih skladnicah le še provizijsko zavarovanje potrebno reforme. Ta reforma je postajala od leta do leta nujnejša in težavnejša, posebno v slovenskem delu države. Prispevki za to zavarovanje so se namreč pri bratovskih skladnicah v Sloveniji še vedno vplačevali po določbah starih pravil, torej v zneskih, ki so ustrezali v novi dinarski veljavi nominalni vrednosti prispevkov, določenih v goldinarjih ali kronah večinoma že pred tridesetimi leti. Kapitalno kritje, na katerem so bile po svojih pravilih zasnovane dajatve pokojninskih blagajn, je z razvrednotenjem denarja in vrednostnih papirjev skoraj docela skopnelo. Pokojnine in rente so se izplačevale po starih osnovah brez vsakršne valorizacije. Edinole skromne doklade iz pokrajinskega pokojninskega sklada so nekoliko blažile bedo provizionistov, vdov in sirot. Rudarsko delavstvo je bilo vedno bolj v skrbeh zaradi nadaljnje usode provizijskega zavarovanja. Na občnih zborih posameznih bratovskih skladnic so se sklepale resolucije, ki so zahtevale povišanje prispevkov in valorizacijo rent. Toda rudarska oblastva so avtonomne reforme zavračala, zakonodajnih ukrepov ni bilo. Stanje je postajalo brezupno.

V tem položaju je takratni minister za šume in rudnike dr. Gregor Žerjav na podlagi čl. 1. uredbe o organizaciji rudarske stroke z dne 27. junija

1921 prepisal dne 1. dec. 1924 enotna pravila za vse bratovske skladnice v kraljevini. Ta pravila, ki so stopila v veljavo 1. januarja 1925, a so bila objavljena v Službenih Novinah šele 31. januarja 1925, so bistveno različna od prejšnjih avtonomnih pravil, ki so si jih predpisovale bratovske skladnice na bivšem avstrijskem in hrvaškem pravnem območju, čeprav na osnovi obveznih zakonskih norm. To niso več avtonomna pravila, temveč javnopravni predpisi, ki pod nazivom »pravila bratovske skladnice« urejajo organizacijska in materialnopravna vprašanja na področju zavarovanja rudarskega delavstva.

Pravila z dne 1. decembra 1924 so preustrojila bratovske skladnice na bivšem avstrijskem in hrvaškem pravnem območju po vzorcu bratovskih skladnic v Srbiji in Bosni. Ustvarila so glavne bratovske skladnice (Beograd, Zagreb, Ljubljana, Sarajevo, Split) kot višje ter krajevne bratovske skladnice pri včlanjenih podjetjih kot nižje edinice. Njih poslovanje je razdeljeno kakor doslej na tri oddelke: na bolniško, nezgodno in pokojninsko blagajno. Samoupravni organi glavnih bratovskih skladnic so glavni upravni odbor, glavni nadzorni odbor in glavna skupščina, organi krajevnih skladnic pa krajevni upravni odbor, krajevni nadzorni odbor in krajevna skupščina. Glede zastopstva zavarovanih članov in podjetij velja načelo paritete. Predsedstvo je v upravnih odborih in skupščinah pridržano zastopnikom podjetij, podpredsedniška mesta pa zastopnikom zavarovanih članov; nadzornim odborom predsedujejo zastopniki zavarovanih članov. Poslovanje je porazdeljeno tako, da spada v področje krajevnih skladnic v glavnem izvajanje bolniškega zavarovanja, v področje glavnih skladnic pa izvajanje nezgodnega in pokojninskega zavarovanja; krajevni upravni odbori so obenem tudi pomožni organi glavnih upravnih odborov ter upravljajo svoje funkcije tudi na področju nezgodnega in pokojninskega zavarovanja. Vse poslovanje bratovskih skladnic nadzirajo rudarska oblastva, ki so upravičena vršiti preglede, udeleževati se skupščin in sej samoupravnih organov, sistirati in razveljavljati njih sklepe ter v določenih primerih prevzeti upravo v svoje roke. Spore med zavarovanimi člani in rentniki z ene ter bratovskimi skladnicami z druge strani rešujejo posebna razsodišča rudarskega zavarovanja, ki jim predsedujejo poklicni sodniki; sodijo v petčlanskih senatih s prisodniki iz vrst zastopnikov zavarovanih članov in podjetij, delegiranih v razsodišče po načelu paritete. Razsodišče razsoja sicer dokončno, toda če so dani »osnovani dokazi, da je razsodišče kršilo predpise pravil«, je dopustna izjemna pritožba na ministra za šume in rudnike.

Zavarovalna dolžnost obsega vse osebe, ki so zaposlene pri rudarskih, topilniških, solarniških in drugih podjetjih, ki so pod nadzorstvom rudarskih oblastev, tudi tehnično in administrativno višje osebe, če nima pravice do državne pokojnine in če ni za primer bolezni, onemog-

losti, starosti ali nezgode zavarovano po posebnih predpisih. Pred spremembo na delo se zahteva zdravniška preiskava. Po obsegu zavarovanja se dele zavarovani člani v polnopravne in manjpravne; prvi so zavarovani v vseh treh oddelkih, drugi samo v bolniški in nezgodni blagajni. Osnova za odmerjanje prispevkov in dajatev je zavarovani kategorijski zaslužek, diferenciran v šest kategorij. V kategorije se uvrščajo zavarovani člani v glavnem po značaju svojega dela. Najvišja — prva — kategorija obsega uradnike, delovodje in prve delavce ter ima 50 din zavarovanega dnevnega kategorijskega zaslužka; druga (kopači, kvalificirani delavci) 40 din, tretja (pomožni kopači, mlajši kvalificirani delavci) 30 din, četrta (vozači) 25 din, peta (mlajši nekvalificirani delavci in starejše delavke) 20 din, šesta (učenci, vajenci, mlajše delavke) 15 din. Članstvo preneha z razvezo službenega razmerja; pridobljene nadeje na pokojnino se varujejo šest mesecev onim polnopravnim članom, ki so brez svoje krivde morali izstopiti iz dela ali službe. Če so pa samovoljno izstopili ali če so bili kazensko odpuščeni in ob gotovih pogojih tudi če so bili sodno obsojeni, izgube svoje nadeje takoj. Sistematika materialnopravnih določb zavarovanja je, kolikor prihaja v poštev bolniška in nezgodna blagajna, vsaj v bistvu enaka sistematiki splošnega delavskega zavarovanja. Prispevke za kritje dajatev plačujejo za bolniško blagajno po enakih delih zavarovani člani in podjetja, za nezgodno blagajno podjetja sama. Pokojninska blagajna daje polnopravnim članom, ko obnemorejo, po kategorijskem zaslužku in po dobi članstva odmerjeno pokojnino ter njihovim vdovam in preostalim otrokom do dovršenega 16. leta, ob določenih pogojih pa tudi njihovim staršem in drugim sorodnikom, rente v določenem razmerju do pokojnine člana samega. Karenčna doba za pokojnino in omenjene rente znaša za primer same starostne onemoglosti 10 let, za primer onemoglosti radi bolezni ali drugih hib 5 let. Pokojnina znaša po 5 letih članstva 20⁰/₀, po 30 letih 80⁰/₀ povprečnega kategorijskega zaslužka zadnjih petih let; vmes narašča za 2.4⁰/₀ na leto. Po 30 letih polnopravnega članstva gre članu, ki je dopolnil 55. leto starosti, polna pokojnina tudi brez dokaza onemoglosti. Najvišja pokojnina v I. (najvišji) kategoriji znaša 1000 Din na mesec. Prispevki za pokojninsko blagajno se določajo sicer načeloma po pravilih zavarovalne tehnike, a so maksimirani s 5⁰/₀ kategorijskega zaslužka; plačujejo jih zavarovani člani in podjetja vsak polovico. Če pokaže matematična bilanca, da je blagajna pasivna, se morajo znižati pokojnine ali pa zvišati prispevki v dovoljenih mejah.

V prehodnih določbah so nova pravila odredila smernice za likvidacijo dotedanjih nezgodnih in pokojninskih blagajn na področju ljubljanskega, zagrebškega in splitskega rudarskega oblastva, kjer so nastale nove glavne skladnice. Na področju beograjskega in sarajevskega rudarskega oblastva taka likvidacija ni bila potrebna, ker je to zavarovanje bilo že

centralizirano. Nove glavne skladnice so prevzele s 1. januarjem 1925 imovino ter pravice in obveznosti likvidiranih blagajn. Kar se tiče vprašanja, kako naj se po 1. januarju 1925 odmerjajo dajatve iz pokojninskih blagajn v zvezi s članstvom iz prejšnje dobe, so nova pravila v prehodnih določbah vsebovala edino to splošno normo, da so določbe teh pravil veljavne tudi za vse člane dotedanjih bratovskih skladnic, če so bili člani na dan 1. januarja 1925 ali če so si zagotovili pravico do podaljšanja članstva.

V primeri s stanjem rudarskega zavarovanja v državi v dobi do 31. decembra 1924 pomenijo nova pravila pomemben korak k unifikaciji ustroja in pravnih norm tega zavarovanja, niso pa ustvarila zadostne podlage za sanacijo pokojninskega zavarovanja v onem področju, kjer je to zavarovanje najbolj potrebovalo sanacije, namreč v področju ljubljanske glavne bratovske skladnice. Ta nova glavna bratovska skladnica je prevzela od prejšnjih 18 samostojnih krajevnih skladnic s 1. januarjem 1925 vsega 16.721 polnopravnih zavarovanih članov, med njimi že mnogo starih in za delo nesposobnih, ker so se že več let upokojitve zaradi pričakovane reforme zadrževale. Premoženje, ki ga je prevzela nova skupna pokojninska blagajna, je znašalo okrog 4 milijone dinarjev knjižne vrednosti, od katerih je bilo zaradi razvrednotenja vrednostnih papirjev treba odpisati preko 2 milijona. Za popolno kapitalno kritje obveznosti, ki so ji bile naložene, bi morala imeti nova skupna pokojninska blagajna okrog 400 milijonov dinarjev premoženja.

Od vsega početka je bilo jasno, da ne bo mogoče tako ogromnega primanjkljaja kriti z normalnimi sredstvi, niti z amortizacijo na zelo dolgo dobo in da bo tudi efektivno premoženje z vsemi nadaljnjimi vplačili vred v kratkem času popolnoma porabljeno. Zato je rudarsko glavarstvo v Ljubljani kot nadzorstveno oblastvo takoj v začetku odredilo, da se sme upokojevanje vršiti samo na podlagi zdravniško dokazane dvetretjinske nesposobnosti za delo. S tem je bila na področju ljubljanske glavne bratovske skladnice odpravljena starostna renta, ki bi po določbah novih pravil pripadala vsakemu polnopravnemu zavarovanemu članu po 30 letih zavarovanja. Ostale so samo rente za dokazano dvetretjinsko onemoglost ter rente za vdove in sirote. A navzlic tej bistveni izpremembi je kmalu prišlo do novih težkoč.

Prvo leto poslovanja (1925) je ljubljanska pokojninska blagajna zaključila še z znatnim prebitkom, ker je urejevanje upravnega aparata zadrževalo upokojitve. V drugem letu (1926) so izdatki že skoraj dosegli tekoče prejeme, v tretjem letu (1927) so jih pa že prekoračili, tako da je nastopila nevarnost, da se med tem nabrano premoženje (10.14 milijona) v doglednem času zopet izčrpa. Da odvrne to nevarnost, je glavni odbor po odredbi ministra za šume in rudnike sklenil, da se z veljavnostjo od 1. februarja 1928 povišajo prispevki za pokojninsko blagajno v področju

ljubljske glavne bratovske skladnice od 5 na 7% kategorijskega zasluga, dajatve pa deloma zmanjšajo, in sicer na ta način, da je bil za najvišjo dosegljivo pokojnino določen pogoj 40-letnega članstva, nasproti dotedanjemu 30-letnemu. Obenem so bile na enak način znižane tudi dotlej že priznane pokojnine in rente. Ta ukrep je omogočil, da se je v četrtem in petem letu (1928, 1929) dosegel zopet prebitok prejemkov nad izdatki, tudi v šestem letu (1930) se je v celoti vzdržalo ravnovesje, toda v zadnjih mesecih tega leta se je že zopet pojavil primanjkljaj. Ko se v pogledu nadaljnjih sanacijskih ukrepov ni moglo doseči soglasje v glavnem upravnem odboru, je minister za šume in rudnike sam z odločbo R. br. 1373/31 povišal prispevke ter jih obenem v sorazmerju s prejemki in izdatki pokojninske blagajne na področju posameznih revirjev diferencialno po krajevnih skladnicah (Celje, Jesenice, Krmelj, Ljubljana 8%, Štore 9%, Hrastnik, Kočevje, Laško, Rajhenburg, Trbovlje, Zagorje 10.2%, Velenje 10.8%, Leše, Mežica, Ravne 12%).

Ta nova ureditev višine prispevka je povzročila, da se je tudi sedmo leto poslovanja (1931) zaključilo s prebitkom, toda že v začetku osmega leta (1932) je bilo ravnovesje zopet ogroženo. Zato je minister za šume in rudnike z odločbo R. br. 4032/32 z veljavnostjo od 1. aprila 1932 povišal prispevke na 12% tudi pri krajevnih skladnicah Hrastnik, Kočevje, Laško, Rajhenburg, Štore, Velenje, Trbovlje in Zagorje. V tem letu je premoženje ljubljanske pokojninske blagajne, če ne vpoštevamo pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje, ki je kasneje bil spojen s pokojninsko blagajno, doseglo sicer svoje najvišje stanje¹² (15.77 milijona), toda stalno padanje števila zavarovanih članov ob naraščanju števila upokojencev¹³ je jasno kazalo, da je doseženo ravnovesje le začasno.

Pri ostalih glavnih bratovskih skladnicah v državi razvoj poslovanja pokojninskih blagajn ni bil tako neugoden. Razen splitske, ki je povišala prispevek za pokojninsko blagajno že leta 1926 na 7%, so vse druge glavne bratovske skladnice vse do leta 1933 ostale pri 5% nem prispevku.

Pravila z dne 1. dec. 1924 so izzvala mnogo kritike, največ v Sloveniji, kjer je nezadostnost njihovih predpisov za izvedbo pravične reforme in za trdno fundiranje pokojninskega zavarovanja rudarjev bila najbolj očitna. Razen tega so jim prizadeti delavski krogi v glavnem očitali nezadostno varovanje pridobljenih nadej, a tudi mnogo drugih neskladnosti z njihovimi načelnimi zahtevami. S formalnih in legislativno-tehničnih vidikov se je očitala pravilom nezadostna pravna osnova in pomanjkanje sistematične ureditve tvarine. Iz vseh teh razlogov so se že od leta 1925 dalje vršile priprave za novo kodifikacijo zavarovalnega prava rudarjev in so se v finančnih zakonih od leta do leta ponavljala pooblastila ministru za šume in rudnike za tako novo kodifikacijo.

Pooblastilo je končno izkoristil minister P. Matica, ki je z odobritvijo ministrskega sveta predpisal dne 16. februarja 1933¹⁴ nova pravila, ki so stopila v veljavo 1. aprila 1933. Ta pravila se razlikujejo od prejšnjih v glavnem po mnogo boljši sistematiki in po pravičnejši ureditvi nekaterih za zavarovane člane posebno važnih vprašanj. Ustroj bratovskih skladnic in njihovih upravnih organov je ostal v glavnem neizpremenjen; funkcije državnega nadzorstva so točneje opredeljene. V ustanovi razsodišča rudarskega zavarovanja se je odpravila anomalija pritožbe na ministrstvo, a obenem se je ustvarila druga sodna instanca v vrhovnem sodišču delavskega zavarovanja po zakonu o zavarovanju delavcev, dokler pa to sodišče ni ustanovljeno, v kasacijskem sodišču v Beogradu. Varovanje pridobljenih nadej¹⁵ na pokojnino se je omogočilo z določbami, ki avtomatično ohranjajo te nadeje za neko dobo in dopuščajo njih nadaljnje zavarovanje s plačevanjem malega letnega prispevka, a obnavljajo po enoletni karenčni dobi tudi že izgubljene nadeje v primeru novega vstopa v članstvo, če je dotični imel že nad tri leta vštavnega polnopravnega članstva. V zavarovalnih kategorijah so nova pravila prinesla točnejšo razmejitev in njih razširjenje z uvedbo posebne skupine (izven kategorij) nad prvo kategorijo za tehnične in administrativne nameščence s 1500 Din mesečne plače ali več, toda obenem so znatno znižala dotedanje zavarovane kategorijske zasluzke kot osnovo za prispevke in dajatve v nezgodnem in pokojninskem zavarovanju. Osnova za prispevke in dajatve v bolniškem zavarovanju ni več kategorijski zaslužek, temveč režijska dnevna mezd a. Materialnopravne določbe o bolniškem, nezgodnem in pokojninskem zavarovanju kažejo v ostalem večjo medsebojno skladnost in tendenco razumnejšega, deloma tudi liberalnejšega urejevanja te težke in komplicirane snovi. Pokojninska normala je izpremenjena, karenčna doba je brez izjeme 10 let, po 10 letih članstva znaša pokojnina polnopravnega člana 25%, po 35 letih 75% povprečnega kategorijskega zaslužka v poslednjih petih letih, a vmes narašča za 2% na leto. Po 35 letih članstva in pri 60 letni starosti gre zavarovanemu članu pokojnina tudi brez dokaza onemoglosti. Najvišja pokojnina v I. kategoriji znaša 750 din na mesec. Pokojnine, ki so bile odmerjene še po prejšnjih pravilih upokojenim bivšim zavarovanim članom in njihovim svojcem v dobi od 1. januarja 1925 do 31. marca 1933, se odmerijo na novo in se zmanjšajo na izmero, določeno po novih pravilih. Višino skupnih prispevkov za pokojninsko blagajno odreja glavna skupščina v mejah od 4% do 10% zavarovanega kategorijskega zaslužka. Prispevki morajo po načelih zavarovalne tehnike zadoščati za glavnično pokritje obveznosti pokojninske blagajne z vštetimi upravnimi stroški ter za ustanovitev 10% varnostne rezerve. Če je matematična bilanca pokojninske blagajne, ki se mora sestaviti vsakih pet let, pasivna in če zvišanje prispevkov v rednih mejah ne bi zadoščalo, mora

glavni upravni odbor predložiti glavni skupščini primerne predloge za potrebno pokritje, in sicer v prvi vrsti ustavitev upokojevanja brez dokazane trajne onemoglosti, v drugi vrsti paritetno povišanje skupnih prispevkov do največ 14^{0/0}. Če niti to ne bi zadoščalo, ima minister za šume in rudnike pravico, da na predlog glavne skupščine izda posebne izredne sanacijske ukrepe. Za glavno bratovsko skladnico v Ljubljani odredjajo nova pravila še posebno določbo, da se prenesejo prihranki, zbrani v p o k r a j i n s k e m p o k o j n i n s k e m s k l a d u za rudarje, v njeno pokojninsko blagajno, zato, da se z obrestmi vred uporabijo izključno za podpiranje upokojencev iz dobe pred 1. januarjem 1925. Omenjeni sklad je nastal iz vsakoletnih dotacij iz sredstev pokrajinskega pokojninskega sklada za Slovenijo; upravljala ga je dotlej posebna imenovana uprava pod nadzorstvom rudarskega glavarstva, ki je izplačevala rudarskim upokojencem in njihovim svojcem doklade k provizijam in rentam po določbah zakona z dne 19. februarja 1922.

Že z naredbo z dne 30. marca 1931¹⁶ je minister za šume in rudnike inž. Dušan Sernec izpopolnil dotedanje zavarovanje rudarjev z ustanovitvijo posebnega sklada za p r e s k r b o v a n j e b r e z p o s e l n i h r u d a r s k i h d e l a v c e v pri bratovskih skladnicah, a za poslovanje tega sklada je minister dr. Stanko Šibenik dne 16. januarja 1932 predpisal poseben pravilnik¹⁷. V ta sklad so se stekali že od 1. aprila 1931 posebni paritetni prispevki, skupaj 3 tisočinke zaslužka; iz njega so se od leta 1932 dalje dajale podpore brezposelnim bivšim članom bratovskih skladnic. Določbe naredbe in pravilnika so bile v glavnem recipirane v nova pravila z dne 16. februarja 1933. Sklad upravljajo poseben o s r e d n j i o d b o r s sedežem v Beogradu, glavne bratovske skladnice in kot njih pomožni organi krajevne bratovske skladnice. Osrednji odbor tvorijo odposlanci glavnih bratovskih skladnic in en predstavnik osrednje uprave za posredovanje dela, pod predsedstvom posebnega predstavnika ministrstva za šume in rudnike. S prispevki nabrani denar se deli tako, da gre 25^{0/0} osrednjemu odboru, 75^{0/0} pa ostane na razpolago posameznim glavnim bratovskim skladnicam. Iz sredstev sklada se dajejo nezaposlenim bivšim zavarovanim članom bratovskih skladnic denarne dnevne podpore, največ za šest tednov v enem letu, po triletnem članstvu, potne podpore za potovanja zaradi zaposlitve, izredne denarne podpore in v zameno za denarne podpore tudi naturalne podpore. Za izjemne primere skrajne sile daje osrednji odbor glavnim bratovskim skladnicam iz svoje kvote na razpolago posebne dotacije za dajanje podpor v takih primerih. Iz takih dotacij podpirajo glavne bratovske skladnice tudi nezaposlene rudarje, ki so se iz inozemstva vrnili v domovino. Osrednji odbor skrbi po možnosti tudi za nezaposlene domače rudarsko in topilniško delavstvo v inozemstvu. Razen tega neposrednega podpiranja nezaposlenih bivših članov bratovskih skladnic imajo osrednji odbor in bratovske skladnice tudi

nalogo, da vrše sporazumno z javnimi borzami dela pod nadzorstvom ministrstva za šume in rudnike posredovanje dela v rudarski in topilniški industriji in da vodijo statistiko o kretanju delovne moči na tem področju.

Poleg številnih izboljšanj v rudarskem zavarovanju so pravila z dne 16. februarja 1933 prinesla zavarovanim članom in upokojencem iz dobe po 1. januarju 1925 občutno znižanje dotedanjih pokojnin.

Po pravilih z dne 1. decembra 1924 je znašala mesečna pokojnina (v dinarjih) po

	5	10	20	30
	članskih letih			
v I. kategoriji	250	400	700	1000
v II. „	200	320	560	800
v III. „	150	240	420	600
v IV. „	125	200	350	500

V območju ljubljanske glavne bratovske skladnice je znašala pokojnina od 1. februarja 1928 dalje po

	5	10	20	30	35	40
	članskih letih					
v I. kategoriji	247.50	355.—	570.—	785.—	892.50	1000.—
v II. „	198.—	284.—	456.—	628.—	714.—	800.—
v III. „	148.50	213.—	342.—	471.—	535.50	600.—
v IV. „	123.75	177.50	285.—	392.50	446.25	500.—

Po pravilih z dne 16. februarja 1933 je pa znašala nova pokojnina po

	10	20	30	35
	članskih letih			
izven kategorij	312.50	562.50	812.50	937.50
v I. kategoriji	250.—	450.—	650.—	750.—
v II. „	212.50	382.50	552.50	637.50
v III. „	168.75	303.75	438.75	506.25
v IV. „	137.50	247.50	350.50	412.50

Za ljubljansko pokojninsko blagajno je dosegel prihranek pri že odmerjenih pokojninah, čeprav so že bile znižane z uvedbo 40-letne normale, 11.27%. Toda spričo stalnega naraščanja števila upokojencev ta prihranek ni mogel zadoščati, da bi se vzdržalo ravnovesje med dohodki in izdatki. Zato so se s 1. aprilom 1933 prispevki povišali pri vseh krajevnih skladnicah ljubljanske glavne skladnice na 13%, s 1. junijem 1933 pa na 14%. Navzlic tem naporom dohodki pokojninske blagajne v letu 1933 niso zadoščali za kritje njenih izdatkov in je imela v tem letu — ne glede na primanjkljaj pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje, ki je prešel v tem letu v upravo glavne bratovske skladnice — pokojninska blagajna že preko pol milijona dinarjev primanjkljaja.

Ker je bilo očitno, da preti katastrofa, če se ne ustvari pravočasno podlaga za sanacijo, je upravni odbor ljubljanske glavne skladnice že v teku leta 1933 izdelal predlog za poseben skupen sanacijski sklad, ki naj bi se nabiral iz posebnih prispevkov rudarskih podjetij od montanske proizvodnje. Glavna skupščina je 9. jun. 1934 sprejela ter sklenila predložiti kraljevski vladi v roke predsedniku ministrskega sveta ter še posebej ministru za šume in rudnike in ministru za socialno politiko in narodno zdravje, nadalje še vsem senatorjem in narodnim poslancem iz dravske banovine, banu in vsem članom banovinskega sveta obsežno spomenico, ki je za zavarovanje rudarjev v Jugoslaviji dokument zgodovinskega pomena. Ta prizadevanja so končno dovedla do delnega uspeha. Z uredbo z dne 7. maja 1935,¹⁸ ki sta jo na osnovi § 63. finančnega zakona 1934/35 z odobritvijo ministrskega sveta predpisala dr. Svetislav Popović kot minister za šume in rudnike in dr. Drago Marušič kot minister za socialno politiko in narodno zdravje, je bil pri ministrstvu za šume in rudnike ustanovljen osrednji sklad za sanacijo glavnih bratovskih skladnic. Toda njegov finančni vir niso bile predlagane davščine od montanske proizvodnje, temveč — 10⁰/₀na kvota na prispevkih, vplačanih pri posameznih glavnih bratovskih skladnicah za pokojninsko blagajno, in pa neke davščine, ki naj bi se pobirale v prometu po tuzemskih rečnih pristaniščih ob iztovarjanju premoga in koksa iz ladij, tako zvani rudarski socialni prispevki. Ta uredba se je pričela izvajati 1. junija 1935. Toda ker so omenjeni rudarski socialni prispevki zadevali izključno le uvoz iz nekaterih držav, je prišlo do pritožb in že z uredbo z dne 5. februarja 1936¹⁹ sta Dj. Janković kot minister za šume in rudnike ter Dragiša Cvetković kot minister za socialno politiko in narodno zdravje z odobritvijo ministrskega sveta predpisala neke izpremembe v uredbi z dne 7. maja 1935, s katerimi so omenjeni rudarski socialni prispevki v nekoliko izpremenjeni višini bili naloženi na uvoz in na domačo proizvodnjo antracita, kamenega premoga in koksa, z raznimi olajšavami in oprostitvami. A že uredba ministrskega sveta z dne 13. maja 1937,²⁰ izdana z zakonsko močjo na osnovi občega pooblastila § 90. finančnega zakona 1937/38, je ves ustroj zamišljene sanacijske ustanove ponovno izpremenila. Novi osrednji sklad bratovskih skladnic je prevzel imovino dotedanjega osrednjega sklada za sanacijo glavnih bratovskih skladnic, a pri vseh glavnih bratovskih skladnicah so bili osnovani posebni rezervni skladi. Ti skladi naj bi zagotovili kritje za obveznosti glavnih bratovskih skladnic nasproti zavarovanim članom, če bi te skladnice ne mogle iz rednih dohodkov kriti izdatkov, vkljub temu da so uveljavile že vse sanacijske ukrepe, ki jih predpisujejo pravila. Pravico do pomoči iz osrednjega sklada ima tista glavna bratovska skladnica, ki je izčrpala vse ukrepe za svojo sanacijo in ki je popolnoma porabila svoj rezervni sklad, a vendar ni uspela, da bi s svojimi

dohodki krila pokojnine. Finančno osnovo osrednjega sklada in rezervnih skladov glavnih skladnic ustvarja uredba z dne 13. maja 1937 v posebni davščini vseh tistih rudniških in topilniških podjetij, »ki spadajo pod določbe rudarskega zakona«, in v rudarsko-socialnih prispevkih, ki se tudi po novi uredbi, sicer deloma v izpremenjeni višini, pobirajo od uvoza in od proizvodnje antracita, premoga in koks. Prej omenjena davščina znaša pol odstotka od vrednosti prodanih ali v pokritju samem za nadaljnjo predelavo uporabljenih rudarskih in topilniških proizvodov; po polovici je njen donos namenjen skupnemu osrednjemu skladu in pa rezervnemu skladu glavne bratovske skladnice dotičnega območja, ki je poklicna, da to davščino pobira. Rudarsko-socialne prispevke pobirajo carinarnice pri uvozu, glavne bratovske skladnice od tuzemske proizvodnje. Razen te davščine in omenjenih prispevkov, ki so pobirajo v vseh delih države, je pa za dravsko banovino uveljavljena še posebna polodstotna davščina od prodanega premoga. Ta davščina služi za kritje dela obveznosti prejšnjega pokrajinskega pokojninskega sklada, ukinjenega že z uredbo z dne 7. maja 1935. Po tej uredbi je namreč imovina pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje z njegovimi obveznostmi povsem prešla na pokojninsko blagajno ljubljanske glavne bratovske skladnice, toda obenem je bil dotok nadaljnjih dotacij za ta sklad in za nerudarske zavarovalne ustanove ustavljen, ker je zakon z dne 19. februarja 1922 o pokrajinskem pokojninskem skladu po tej uredbi prestal veljati. Za kritje nadaljnjih obveznosti pokrajinskega pokojninskega sklada proti nerudarskim zavarovalnim ustanovam, t. j. proti Pokojninskemu zavodu za nameščence v Ljubljani, Osrednjemu uradu za zavarovanje delavcev in Humanitarnemu skladu železničarjev, je uredba z dne 7. maja 1935 namenila poseben prispevek, ki naj bi se pobiral od prodaje premoga in briketov iz premogovnikov v dravski banovini. Ker je ostale obveznosti sklada, namreč nasproti rudarjem in njihovim svojcem, ki so prejeli dotlej svoje doklade po zakonu z dne 19. februarja 1922, s prevzemom pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje prevzela pokojninska blagajna ljubljanske glavne bratovske skladnice, ki je imela po uredbi z dne 7. maja 1935 v osrednjem sanacijskem skladu potrebno zaslombo, se je zdelo, da je vprašanje pokrajinskega pokojninskega sklada končno rešeno. Toda z novo uredbo z dne 13. maja 1937 je bila vsa ta ureditev izpremenjena. Za kritje obveznosti proti omenjenim trem nerudarskim zavarovalnim ustanovam zamišljeni prispevek premogovnikov v dravski banovini je bil omejen na razdobje od 1. junija 1935 do 31. maja 1937. Z dnem 1. junija 1937 je stopila na njegovo mesto že omenjena polodstotna davščina od premoga, prodanega v dravski banovini; imovina bivšega pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje po stanju z dne 1. junija 1935 je prepuščena ljubljanski glavni bratovski skladnici, da jo ta porabi za doklade k pokojninam upokojevcem po pravilih iz dobe pred 1. ja-

nuarjem 1925 ter za izredne podpore tem upokojencem; kot subsidiarno kritje za vse obveznosti prejšnjega pokrajinskega pokojninskega sklada je pa zamišljen nov dopolnilni prispevek, ki ga ljubljanska glavna bratovska skladnica po potrebi lahko naloži premogovnikom v dravski banovini, če sredstva iz polodstotne davščine od premoga in iz premoženja prevzetega sklada ne bi zadoščala za obveznosti ukinjenega sklada. Smisel vseh teh izprememb je ta, da se osrednji sklad povsem osvobodi subsidiarnega jamstva za obveznosti ukinjenega pokrajinskega pokojninskega sklada, tako za kvoto, do katere so upravičene nerudarske zavarovalne ustanove, kakor tudi za doklade in podpore rudarskim upokojencem iz dobe pred 1. januarjem 1925.

Finančni zakon 1937/38 je vseboval v § 80 pooblastilo ministru za šume in rudnike, da z odobritvijo ministrskega sveta po potrebi dopolni in izpremeni posamezne določbe pravil z dne 16. februarja 1933, vpoštevaje sedanje gospodarske razmere, število zavarovanih članov in povečane izdatke bratovskih skladnic. Na osnovi tega pooblastila je minister B. Kujundžić dne 29. decembra 1937²¹ predpisal bratovskim skladnicam nova pravila, ki so stopila v veljavo dne 1. januarja 1938.

Ta pravila so obdržala v glavnem sistematiko pravil z dne 16. februarja 1933, vsebujejo pa v podrobnostih številne izpremembe prejšnjih določb, izmed katerih naj omenim le važnejše. Delavci, ki so bili zaposleni pri kakem začasnem delu ali pri opravi, ki je z ostalim delom samo v posredni zvezi, so bili doslej, če zaposlitev ni trajala več kot šest mesecev, izvzeti iz zavarovalne obveznosti v pokojninskem oddelku, »dokler se ne izvede občno zavarovanje za onemoglost, starost in smrt po zakonu o zavarovanju delavcev«. Ker je pa omenjeno zavarovanje medtem bilo uvedeno, je v novih pravilih ta izjema izostala. Tudi minimalna starost za obveznost zavarovanja v pokojninskem oddelku, prej 18 let, je v zvezi z uvedbo občega zavarovanja zdaj določena s 14. letom, starostna meja ob prvem sprejemu v službo, doslej 45 let, je pa odpravljena. Krog »manjpravnih« zavarovanih članov se je s tem v bistvu omejil na uslužbence, zavarovane po zakonu o zavarovanju nameščencev. V zvezi z uvedbo občega zavarovanja za onemoglost, starost in smrt urejajo nova pravila tudi nekatera vprašanja medsebojnega razmerja osrednjega urada za zavarovanje delavcev in bratovskih skladnic v primerih, ko je kdo zavarovan nekaj časa pri enem in nato pri drugem zavodu. Zavarovanje pri osrednjem uradu se bo vštevvalo v zavarovanje pri bratovski skladnici z eno četrtino dobe, zavarovanje pri bratovski skladnici pa v zavarovanje pri osrednjem uradu z vso dobo; če izvrši upokojitev bratovska skladnica, ji izroči osrednji urad vse za dotičnega vplačane prispevke, če pa izvrši upokojitev osrednji urad, mu izroči bratovska sklad-

nica za dotičnega kot prispevek za skladnično zavarovalno dobo samo 3⁰/₉ njegovega kategorijskega zaslужka. Analognih vprašanj medsebojnega razmerja bratovskih skladnic in pokojninskih zavodov za nameščence pravila ne obravnavajo, čeprav so prestopi iz skladničnega zavarovanja v zavarovanje nameščencev v zvezi z napredovanjem bolje kvalificiranih delavcev zelo pogosti in bo zlasti razširitev pokojninskega zavarovanja nameščencev na vso državo povzročila, da bo mnogo nameščencev, ki so doslej bili zavarovani v pokojninskem oddelku svoje bratovske skladnice, za naprej zvezanih zavarovanju po zakonu o pokojninskem zavarovanju nameščencev. Varovanje pridobljenih nadej pri bratovski skladnici s plačevanjem posebne pristojbine, ki je bilo s pravili iz leta 1933 omogočeno v zelo širokem obsegu, je z novimi pravili znatno omejeno, in sicer na tretjino dobe vštavnega članstva, ki jo pa glavni odbor »v posebno opravičenih primerih« in »reduciranim delavcem« sme podaljšati na polovico. Tudi ima glavni upravni odbor pravico, da sme vdovi, otrokom in sirotam umrlega bivšega člana, čigar članstvo je bilo zaradi redukcije prekinjeno in izgubljeno, a je imel že nad 10 let za pokojnino vštavnega članstva, na knadno odobriti ohranitev pričakovanih pravic, če je dotični član umrl v treh letih po prekinitvi članstva in če se označeni preostali družinski člani prijavijo v enem letu po njegovi smrti ter doplačajo določeno pristojbino za varovanje nadej. Karenčna doba za obnovitev izgubljenih pravic v primeru zopetnega vstopa v članstvo je pa od prejšnjih treh let zmanjšana na eno leto. V določbah o zavarovalnih kategorijah in kategorijskih zaslужkih so razne izpremembe. Nameščenci, ki so bili prvotno vsi v prvi kategoriji in ki so jih pravila iz leta 1933 deloma dvignila v posebno višjo skupino »izven kategorij«, so porazdeljeni v novih pravilih že na tri skupine, ker so tisti nameščenci, ki imajo manj od 1000 din mesečne plače, pomaknjeni v II. kategorijo; razširitev zakona o pokojninskem zavarovanju nameščencev na vso kraljevino ni v novih pravilih ne omenjena ne vpoštavana. Razvrstitev v kategorije je tudi po novih pravilih v bistvu odvisna od načina zaposlitve in kvalifikacije, toda uvaja se že v večji meri tudi nekako avtomatično napredovanje; kopači in strelni mojstri napredujejo v prvo kategorijo po 20 letih, ostali zavarovani člani po 25 letih, prebitih v drugi kategoriji; vozači napredujejo po 10 letih iz četrte v tretjo; dnevni delavci po 10 letih, prebitih v peti kategoriji, in delavke po 15 letih članstva iz pete v četrto; mlajše delavke po petih letih članstva in 23 letih starosti iz šeste v peto kategorijo; toda napredovanje kopačev in strelnih mojstrov iz druge v prvo velja šele od 1. januarja 1941 dalje. Kategorijski zaslужek je z izjemo skupine nameščencev izven kategorij zopet povišan; v dveh najvišjih kategorijah sicer samo za dva dinarja, v štirih nižjih kategorijah je pa zopet dvignjen na višino, določeno s pravili z dne 1. decembra 1924. Izpremembe kategorijskega zaslужka od

unifikacije pravil bratovskih skladnic dalje so razvidne iz sledečega pregleda:

Dnevni zavarovani kategorijski zaslužek:			
	od 1. 1. 1925 do 31. 3. 1933	od 1. 4. 1933 do 31. 12. 1937	1. 1. 1938 dalje
izven kategorij	—	50	50
v I. kategoriji	50	40	42
v II. „	40	34	36
v III. „	30	27	30
v IV. „	25	22	25
v V. „	20	17	20
v VI. „	15	14	16

Prispevki se plačujejo po novih kategorijskih zaslužkih že od 1. januarja 1938 dalje, pokojnine in nezgodne rente se pa odmerjajo po novih zaslužkih šele od 1. januarja 1945 dalje, dotlej se določajo še po dosedanjih kategorijskih zaslužkih. V bolniškem zavarovanju je več izprememb, ki se tičejo v glavnem dajatev rodbinskim članom. Pravila iz leta 1933 so dajala ženi in otrokom zavarovanega člana do 16. leta starosti pravico do zdravljenja in zdravil brez posebnih pogojev, ostalim rodbinskim članom pa le tedaj, če nimajo svojih dohodkov ter jih zavarovani član, s katerim žive v skupnem gospodinjstvu, izključno vzdržuje iz svojega zaslužka; ti pogoji so sedaj razširjeni tudi na ženo in otroke. V širšo rodbino so se šteli doslej sorodniki kakor po zakonu o zavarovanju delavcev; z novimi pravili je pa za brate in sestre zavarovanega člana določena starostna meja z dovršenim 18. letom. Rodbinski člani nimajo pravice do brezplačnega zdravljenja, zdravil in drugih podpor, če je njih bolezen posledica udeležbe pri prepiru ali pretepu ali pa pijanosti. Doba, za katero plačuje bratovska skladnica stroške lečenja v bolnicah za rodbinske člane, je za člane ožje rodbine podaljšana od štirih na osem tednov. Hranarina se plačuje zavarovanim članom ne le za delovne dneve, temveč tudi za nedelje, toda ne za tiste nedelje, s katerimi se bolovanje začne ali konča.

V nezgodnem zavarovanju je pojem nezgode na delu razširjen tudi na pljučna obolenja, ki nastanejo zaradi vdihavanja silikatnega prahu²². Nezgodna renta za preostale otroke gre sinovom kakor doslej do dovršenega 16. leta, hčeram pa do dovršenega 18. leta. Če je nezgodnik navzlic svoji za več kot 10% zmanjšani sposobnosti za delo še naprej zaposlen pri rudarskem podjetju, in sicer v istem ali višjem svojstvu kakor ob času nezgode, t. j. z istim ali višjim zaslužkom, nima pravice do rente, dokler dela; če je pa zaposlen v nižjem svojstvu, dobiva od nezgodne rente le razliko med novim zaslužkom in onim, ki ga prejema drugi zavarovani člani v svojstvu, ki ga je dotični imel ob času nezgode. V pokojninskem zavarovanju je normala zopet izpremenjena. Karenčna doba je skrajšana na 5 let. Po 5 letih član-

stva znaša pokojnina 20⁰/₀, po 35 letih članstva 80⁰/₀ povprečnega kategorijskega zaslужka v poslednjih petih letih; vmes narašča za 2⁰/₀ na leto.

Mesečna pokojnina bo znašala za člane, upokojene v razdobju 1938—1944

	po 5	10	20	30	35
	članskih letih, dinarjev				
izven kategorij	250.—	375.—	625.—	875.—	1000.—
v I. kategoriji	200.—	300.—	500.—	700.—	800.—
v II. „	170.—	255.—	425.—	595.—	680.—
v III. „	135.—	202.50	337.50	472.50	540.—
v IV. „	110.—	165.—	275.—	385.—	440.—

za člane, upokojene po 1. januarju 1945, pa

izven kategorij	250.—	375.—	625.—	875.—	1000.—
v I. kategoriji	210.—	315.—	525.—	735.—	840.—
v II. „	180.—	270.—	450.—	630.—	720.—
v III. „	150.—	225.—	375.—	525.—	600.—
v IV. „	125.—	187.50	312.—	437.50	500.—

Če ni starostna renta za posamezna področja zaradi sanacije dotične pokojninske blagajne začasno odpravljena, gre prvim delavcem, kopačem in strelnim mojstrom po dovršenih 35 letih polnopravnega članstva ne šele s 60. letom starosti, kakor ostalim zavarovanim članom, temveč že s 55. letom. Tudi rente iz pokojninske blagajne gredo preostalim sinovom kakor doslej do 16. leta, hčeram pa do dovršenega 18. leta. Postopanje v primeru pasivnosti matematične bilance, ki se mora po novih določbah sestaviti šele vsakih 10 let, je prilagodeno uredbi z dne 13. maja 1937 o osrednjem skladu bratovskih skladnic in o rezervnih skladih glavnih bratovskih skladnic; prvi ukrep je ustavitev upokojevanja brez dokazane trajne onemoglosti, drugi povišanje skupnih prispevkov do 14⁰/₀ kategorijskega zaslужka, tretji črpanje potrebnih sredstev iz rezervnega sklada dotične glavne skladnice, četrti pomoč iz osrednjega sklada bratovskih skladnic.

Obenem z novimi pravili je stopil 1. januarja 1938 v veljavo tudi pravilnik za uslužbence bratovskih skladnic, ki ga je še na osnovi določb prejšnjih pravil predpisal minister za šume in rudnike B. Kujundžič dne 20. decembra 1937.²³ Ta pravilnik predpisuje pogoje za sprejem v službo, kategorizacijo uslužbencev in njih službene prejemke, ureja postopanje pri ocenjevanju uslužbencev, njihovo napredovanje i. sl., vse po primitivnih šablonah izenačevalne tendence, ki so značilne za vse take pravilnike. V določbah, ki urejajo prevedbo dosedanjih uslužbencev, je načelo spoštovanja pridobljenih pravic le deloma vpoštevano. Možnost individualnega obravnavanja osebnih vprašanj, zlasti v zvezi z zdravniško službo pri krajevnih skladnicah, nudijo le določbe o pogodbenih uslužbencih.

Ta prikaz razvoja rudarskega zavarovanja v Jugoslaviji bi bil zelo nepopoln, če mu ne bi dodal nekaj statističnih podatkov in podatkov o poslovanju²⁴ za dobo od unifikacije pravil dalje, t. j. od 1. januarja 1925. Ti podatki so za razumevanje nekaterih okoliščin bistveno potrebni. Ker je imelo v razvoju rudarskega zavarovanja poslovanje pokojninskih blagajn vedno največji pomen, mislim, da zasluži največjo pozornost tudi v statističnem gradivu. Zato bodo podatki o pokojninskih blagajnah nekoliko obsežnejši od ostalih.

Za razvoj pokojninskega zavarovanja rudarjev v posameznih območjih je posebno značilno padanje in naraščanje števila zavarovanih članov (polnopravnih članov) pri posameznih glavnih bratovskih skladnicah.

Število polnopravnih članov v območju glavnih bratovskih skladnic.

ob koncu					
leta	Beograd	Ljubljana	Sarajevo	Split	Zagreb
1925	10.478	16.737	7.424	541	4800
1926	12.335	14.420	7.379	1002	4416
1927	14.393	13.890	8.597	1122	4832
1928	15.991	14.306	8.501	1085	4367
1929	17.492	15.587	8.945	1188	4257
1930	18.740	12.853	9.568	1249	4284
1931	16.004	11.592	9.244	1101	5033
1932	17.175	10.286	8.605	1057	5057
1933	18.139	9.746	8.819	1051	5310
1934	19.626	9.951	9.031	1297	5894
1935	18.173	9.826	10.625	1783	5440
1936	20.617	10.326	11.320	1653	5424

Skupno število zavarovanih članov se je torej v tem razdobju dvignilo od 39.980 na 49.340 ali za 23.3%, toda naraščanje je pri posameznih glavnih bratovskih skladnicah zelo različno (Beograd 96.8%, Sarajevo 52.5%, Split 205.5%, Zagreb 13%), pri ljubljanski glavni bratovski skladnici se je pa število celo močno zmanjšalo, za 38.3%. V teh številkah se odraža zlasti močni dvig rudarstva v območju beogradske in sarajevske bratovske skladnice, z začasnim padcem v letih krize (1931—33), in nazadovanje rudarstva v območju ljubljanske glavne bratovske skladnice, z malim izboljšanjem v zadnjem letu, ki ga je pa v glavnem povzročila boljša zaposlitev v železarski industriji.

Sledeči tabeli nam kažeta dohodke in izdatke pokojninskih blagajn glavnih bratovskih skladnic (v milijonih dinarjev).

D o h o d k i :

v letih	Beograd	Ljubljana	Sarajevo	Split	Zagreb
1925	3,75	8,25	3,85	0,38	2,79
1926	5,16	7,83	4,08	0,54	2,60
1927	5,47	7,57	4,51	1,13	2,94
1928	6,50	9,91	4,83	0,91	2,91
1929	7,86	11,46	5,06	0,91	3,07
1930	8,23	10,88	5,28	0,99	3,34
1931	8,21	13,22	5,29	0,89	3,68
1932	8,07	13,13	4,79	0,98	3,81
1933	8,72	17,47 ¹	5,21	1,05	3,82
1934	9,85	18,51 ²	5,24	1,08	4,02
1935	11,77	17,11 ³	6,06	1,40	4,04
1936	12,73	19,84 ⁴	7,94	1,66	3,91

¹ z dohodki pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje;

² z dohodki pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje in s subvencijo iz proračuna dravske banovine (din 100.000);

³ z dohodki pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje, s subvencijo iz proračuna dravske banovine (din 100.000) in z dotacijo iz osrednjega sanacijskega sklada (din 1,187.113);

⁴ z dohodki pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje, s subvencijo iz proračuna dravske banovine (din 100.000) in z dotacijo iz osrednjega sanacijskega sklada (din 5,880.962).

I z d a t k i :

v letih	Beograd	Ljubljana	Sarajevo	Split	Zagreb
1925	3,28	1,81	1,31	0,51	0,41
1926	3,24	7,47	2,05	0,27	0,78
1927	3,31	8,32	2,22	0,36	0,79
1928	3,41	8,30	2,64	0,50	0,79
1929	3,61	8,86	3,22	0,48	1,22
1930	4,07	10,51	3,84	0,63	1,53
1931	4,48	12,26	4,22	0,76	1,62
1932	6,10	13,03	4,96	0,67	1,95
1933	5,72	18,40 ¹	4,89	0,76	1,94
1934	6,16	18,46	5,04	0,88	2,13
1935 ²	5,19	19,42	5,57	1,03	2,62
1936	6,00	19,44	6,05	1,24	3,00

¹ od leta 1933 dalje z všteti izdatki pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje;

² od 1. 6. 1935 dalje z vštetim 10%/nim prispevkom za osrednji sanacijski sklad.

Naslednja tabela nam kaže čisto premoženje pokojninskih blagajn posameznih glavnih bratovskih skladnic ob koncu vsakega računskega leta. Toda za razumevanje te tabele moramo vedeti, da bilance, ki izkazujejo to čisto premoženje, niso sestavljene po pravilih zavarovalne tehnike, ki zahtevajo, da se mora v bilanci med pasivnimi postavkami izkazati glavnična vrednost obveznosti na sedanjih in bodočih dajatvah. Teh matemati-

tičnih ali premijskih rezerv naše bratovske skladnice sploh ne izkazujejo. Če bi jih izkazovale, ne bi bilo vobče nikakega »čistega premoženja«, temveč bi se pojavili pri vseh pokojninskih blagajnah veliki primanjkljaji.

Čisto premoženje pokojninskih blagajn glavnih bratovskih skladnic.
(v milijonih dinarjev)

ob koncu					
leta	Beograd	Ljubljana	Sarajevo	Split	Zagreb
1925	6,57	10,53	6,70	0,14	4,29
1926	8,49	10,89	8,73	0,41	6,15
1927	10,65	10,14	11,02	1,18	8,61
1928	13,75	11,75	13,21	1,59	10,73
1929	17,99	14,34	15,05	2,01	12,57
1930	22,16	14,71	16,49	2,37	14,38
1931	25,92	15,67	17,56	2,49	16,44
1932	27,88	15,77	17,38	2,80	18,31
1933	31,09	22,67 ¹	17,71	3,08	20,18
1934	34,77	22,72	17,91	3,28	22,07
1935	41,36	20,41	18,40	3,65	23,49
1936	48,08	20,81	20,28	4,06	24,40

¹ od leta 1933 dalje z vštetim pokrajinskim pokojninskim skladom za rudarje, čigar premoženje je znašalo dne 31. dec. 1933 din 7.412.719.

V zgornjih tabelah je pokrajinski pokojninski sklad za rudarje s svojimi dohodki in izdatki in s svojim premoženjem od leta 1933 dalje vključen v dohodke, izdatke in premoženje pokojninske blagajne ljubljanske glavne bratovske skladnice. Zaradi večje popolnosti podatkov naj navedem ustrezne podatke o pokrajinskem pokojninskem skladu za rudarje tudi za prejšnja leta.

Pokrajinski pokojninski sklad za rudarje (podatki o poslovanju, v milijonih dinarjev)

Leto	Dohodki	Izdatki	Premoženje ob koncu leta
1925	6,07	5,28	4,95
1926	5,78	5,40	5,34
1927	6,03	5,33	6,04
1928	6,43	5,80	6,67
1929	7,00	6,09	7,58
1930	5,37	4,80	8,16
1931	5,72	5,12	8,76
1932	4,23	5,17	7,82

Med dohodki pokojninskih blagajn so poleg donosa naloženega premoženja najvažnejši tekoči prispevki, ki jih plačujejo podjetja in zavarovani člani po enakih delih in ki se odmerjajo v odstotkih zavarovanega kategorijskega zaslužka. Ti odstotki so pri vseh pokojninskih blagajnah v porastu, toda vendarle ob istem času pri posameznih blagajnah dokaj različni. Ker nam prikazujejo napor posameznih glavnih bratovskih skladnic, da bi svoje pokojninske blagajne vzdržale v ravnovesju s povečanimi

prispevki zavarovanih članov in njihovih podjetij, je zanimivo, koliko so znašali v odstotkih zavarovanega kategorijskega zaslужka skupni prispevki v pokojninske blagajne v posameznih dobah.

Odstotna višina skupnih prispevkov za pokojninsko blagajno glavnih bratovskih skladnic

v razdobju	Beograd	Ljubljana	Sarajevo	Split	Zagreb
1. 1. 1925—31. 12. 1925	5	5	5	5	5
1. 1. 1926—31. 1. 1928	5	5	5	7	5
1. 2. 1928—28. 2. 1931	5	7	5	7	
1. 3. 1931—31. 3. 1933	5	8—12	5	7	5
1. 4. 1933—31. 5. 1933	6	13	6	9	6
1. 6. 1933—31. 5. 1935	6	14	6	9	6
1. 6. 1935—30. 6. 1935	6	14	6	10	6
1. 7. 1935—30. 6. 1936	6	14	8	10	6
1. 7. 1936—31. 12. 1936	6	14	10	10	6

Med izdatki pokojninskih blagaj, n so najpomembnejše pokojnine, izplačane upokojenim bivšim zavarovanim članom; povprečje teh pokojnin nam prikazuje, če ga primerjamo v posameznih področjih in dobah, razlike v višini, ki jih je povzročila v glavnem daljša ali krajša članska doba in gostejša ali redkejša razvrstitev zavarovanih članov pred njihovo upokojitvijo v višje ali nižje zavarovalne kategorije. Številke, ki izražajo to povprečje v posameznih območjih, nam prikazujejo, kolikor ne posegajo vmes sanacijski ukrepi, kakor nekake indeksne številke starejši ali mlajši značaj rudarstva, večjo ali manjšo usposobljenost rudarskega delavstva, strokovno in fizično, ter končno boljše ali slabše higienske razmere, v katerih to delavstvo živi in dela.

Povprečna letna pokojnina upokojenega člana pri glavni bratovski skladnici (v dinarjih)

v letu	Beograd	Ljubljana	Sarajevo	Zagreb	Split
1925	2719	4087	1642	2385	—
1926	2678	5958	2274	1324	2830
1927	2750	7430	3229	1776	3394
1928	3011	6645	4006	2539	3320
1929	3111	6540	3886	2528	3768
1930	3154	6097	4485	3151	4855
1931	3240	6384	4817	4501	4717
1932	2890	5456	4801	3383	5145
1933	2890	5135	4143	3666	4404
1934	2780	5086	3830	4185	3992
1935	2838	5135	3722	4310	4065
1936	3054	5167	4788	4046	3967

*

V ilustracijo stanja nezgodnih blagaj, n navajam v sledeči tabeli čisto premoženje, ki so ga imele te blagajne v posameznih področjih

od unifikacije pravil dalje v posameznih letih. Tudi tu moram pripomniti, da glavnična vrednost obveznosti na sedanjih in bodočih dajatvah v bilancah ni izkazana.²⁵

Čisto premoženje nezgodnih blagajn glavnih bratovskih skladnic
(v milijonih dinarjev)

ob koncu leta	Beograd	Ljubljana	Sarajevo	Split	Zagreb
1925	2,50	6,84	2,21	0,26	1,37
1926	2,69	7,45	2,99	0,29	1,77
1927	2,90	7,04	3,41	0,44	2,26
1928	3,11	6,77	3,71	0,55	2,52
1929	3,66	6,75	4,10	0,63	2,66
1930	3,93	6,75	4,23	0,67	2,76
1931	3,67	5,97	4,02	0,63	2,80
1932	2,63	5,15	3,36	0,80	2,85
1933	1,40	4,96	3,09	0,80	2,74
1934	0,76	5,04	2,92	0,82	2,46
1935	0,58	5,16	2,64	0,91	2,16
1936	0,94	5,13	2,78	0,98	2,49

*

Kar se tiče bolniškega zavarovanja, ki ga izvajajo krajevne bratovske skladnice, naj zadošča, da navedem skupno premoženje vseh bolniških blagajn na področju posameznih glavnih bratovskih skladnic v zadnjih petih letih.

Skupno čisto premoženje bolniških blagajn na področju glavnih
bratovskih skladnic (v milijonih dinarjev)

ob koncu leta	Beograd	Ljubljana	Sarajevo	Split	Zagreb
1932	14,82	18,49	5,37	0,45	5,58
1933	15,26	18,29	5,80	0,51	5,76
1934	15,67	18,65	5,88	0,54	
1935	16,89	18,78	6,06	0,55	5,73
1936	18,10	19,45	6,34	0,50	5,94

Bolniških blagajn je v področju glavnih bratovskih skladnic Beograd 24, Ljubljana 14, Sarajevo 14, Split 2, Zagreb 11.

*

V ilustracijo poslovanja sklada za preskrbovanje brezposelnih rudarskih delavcev navajam v sledečem glavne podatke za leto 1936.

Poslovanje sklada za preskrbovanje brezposelnih rudarskih delavcev pri
glavnih bratovskih skladnicah (v tisočih dinarjev)

	Beograd	Ljubljana	Sarajevo	Split	Zagreb
Prispevki	939.3	592.2	503.1	71.9	173.4
dotacije osred- njega odbora	32.0	27.1	5.2	—	172.1
obresti in drugi dohodki	91.2	23.6	35.0	5.7	4.0
skupni prejemki	1,062.6	642.9	543.3	77.6	190.0
podpore brez- poselnim	358.0	188.3	104.6	12.1	116.4
oddano osred- njemu odboru	339.9	148.3	125.8	17.3	43.9
upravni stroški	15.0	2.7	12.4	1.8	12.0
prebitek	349.6	303.6	296.2	46.4	17.5
stanje sklada konec leta	2,074.4	823.9	1,016.6	192.2	172.1

Poslovanje sklada za preskrbovanje brezposelnih rudarskih delavcev pri
osrednjem odboru (v tisočih dinarjev)

Delež na prispevkih (25 ^{0/0})	
obresti in drugi dohodki	71.2
skupni prejemki	640.5
dotacije glavnim brat. skladnicam	77.0
upravni stroški	146.9
čisti prebitek	415.6
stanje sklada konec leta	1,706.7

Celokupni sklad pri glavnih bratovskih skladnicah in pri osrednjem odboru je do dne 31. decembra 1936 narastel na 5,985.958 din.

*

Poslovanje osrednjega sklada za sanacijo glavnih bratovskih skladnic (po uredbi z dne 13. maja 1937 osrednjega sklada bratovskih skladnic) je dovolj natančno razvidno iz sledečih podatkov, ki obsegajo tudi že leto 1937.

Osrednjemu skladu so prispevale glavne bratovske skladnice (v tisočih dinarjev)

v letu	Beograd	Ljubljana	Sarajevo	Split	Zagreb
a) 10% svojih prispevkov po uredbi z dne 7. maja 1935					
1935 od 1. VI.	314.1	724.1	351.3	76.0	44.5
1936	767.2	1,263.9	773.9	136.5	184.4
1937 do 31. V.	631.0	546.6	378.9	51.9	187.4

b) polovico 50%one davščine od rudarske proizvodnje po uredbi z dne 13. maja 1937

1937 od 1. VI.	1,092.9	410.1	358.0	34.0	84.1
	2,805.2	2,944.7	1,862.2	298.5	500.4

Dohodki osrednjega sklada iz rudarsko-socialnih prispevkov so znašali

leta	(v tisočih dinarjev)
1935	1,938.9
1936	2,255.1
1937	3,618.7
	vsega 7,812.7

Celokupni prejemki osrednjega sklada iz naslova zgoraj omenjenih prispevkov in davščin so znašali v letih 1935—1936 din 16,223.632, na dotacijah je pa prejela iz tega sklada pokojninska blagajna glavne bratovske skladnice v Ljubljani leta 1935 din 1,187.113.—, leta 1936 din 5,880.962.—, leta 1937 din 2,479.345.— skupaj din 9.547.421.—.

*

Naslednji podatki naj končno pokažejo koristni učinek zavarovanja na ožjem področju ljubljanske glavne bratovske skladnice, ker nam omogočajo primerjavo prispevkov s skupnimi izdatki vsake posamezne grane ter s skupnimi upravnimi stroški zavarovanja.

Prispevki na področju ljubljanske glavne skladnice

	za boln blag.		za nezgodno blag.		za pokojn. blag.	
	(v mil. din)	na 1 akt.	(v mil. din)	na 1 akt.	(v mil. din)	na 1 akt.
	člana	din	člana	Din	člana	din
1925	13,57	775,51	2,48	141,68	7,75	462,92
1926	11,28	742,46	1,59	104,80	7,17	497,27
1927	10,63	727,77	1,03	70,79	6,85	493,51
1928	10,54	700,23	1,47	97,91	9,12	637,69
1929	11,48	701,34	1,89	115,30	10,61	680,68
1930	11,10	821,97	2,10	155,72	9,89	769,54
1931	10,06	818,80	1,85	150,90	11,84	1.021,57
1932	9,07	835,10	2,19	201,79	12,21	1.187,31
1933	8,82	835,12	2,54	240,82	12,20	1.155,03
1934	8,87	823,89	2,70	250,68	12,39	1.245,52
1935	8,85	824,76	2,68	249,50	12,26	1.247,84
1936	9,24	814,23	2,72	240,23	12,59	1.218,99

Izdatki na področju ljubljanske glavne skladnice

	iz boln. blag.		iz nezgod. blag.		iz pokojn. blag.		Upravni
	(v mil. na 1 akt. din)	člana din	(v mil. na 1 akt. din)	člana din	(v mil. na 1 akt. din)	člana din	stroški izdatkov v % skupnih
1925	12,73	727.27	1,48	84.43	1,81	107.90	7,42
1926	12,29	808.94	1,45	95.55	7,47	518.22	5,25
1927	10,90	746.24	2,00	136.71	8,32	599.34	5,03
1928	10,79	716.84	2,19	145.67	8,30	880.21	5,39
1929	12,58	768.73	2,35	143.70	8,86	568.73	4,66
1930	11,69	865.19	2,42	194.25	10,51	817.89	4,47
1931	10,71	871.81	3,07	250.26	12,26	1.057.83	4,32
1932	10,03	923.13	3,40	312.94	13,03	1.266.58	4,04
1922	9,64	612.75	3,06	290.09	13,82	1.418.16	4,28
1934	9,11	846.18	2,98	276.96	14,20 ¹	1.426.58	3,95
1935	9,26	862.77	2,98	278.06	17,52	1.783.45	3,13
1936	9,13	804.90	3,11	274.49	19,44	1.882.46	2,99

¹ brez izdatkov iz pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje;

² izdatki iz pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje so deloma všteti.

*

Iz dosedanjega razvoja obveznega zavarovanja rudarskega delavstva v naši državi lahko razberemo gotove okolnosti, ki so značilne zanj in ki nam kažejo dosedanjo razvojno smer. Po njih lahko presodimo tendence, ki vplivajo na njegov razvoj, in pa skladnost ali neskladnost razvoja z zahtevami pravične, a obenem racionalne socialne politike.

Samostojnost ustroja zavarovanja rudarjev v razmerju do ustroja splošnega delavskega zavarovanja je osnovna značilnost dosedanjega razvoja. Razlogi, ki so odločali v tem pogledu, so očitni. Rudarsko delavstvo živi po večini v posameznih večjih skupnih naselbinah, kjer je praktično, umestno in koristno izvajanje zavarovanja, zlasti bolniškega, ki ga izvajajo krajevne skladnice, mnogo lažje kot v drugačnih okolnostih. Na čelo samouprave pride tu najbolj do veljave in do koristnih uspehov. V nezgodnem zavarovanju je že umestna večja skupnost, da se nevarnost lahko bolje porazdeli; to je že področje glavnih bratovskih skladnic, ki obsegajo potrebno večje področje, sicer pa še vedno združljivo, čeprav v manjši meri, z dobro samoupravo. V pokojninskem zavarovanju je pa problem težavnejši. Bolniško zavarovanje je po svojem bistvu kratkoročno in zahteva radi tega le majhne rezerve. Nezgodno zavarovanje je vsaj deloma že dolgoročno, kar znači, da se morajo zbirati rezerve, toda njih višina ne presega znatno onih, ki so potrebne v bolniškem zavarovanju. V pokojninskem zavarovanju, ki je po svojem bistvu dolgoročno, so pa potrebne velike rezerve. Zbrati in ohraniti se morejo take rezerve le na večjem področju, na katerem je verjetna večja ustaljenost razmer; riziko je treba tu časovno in krajevno porazdeliti na večji obseg. Zato vidimo, da je v pokojninskem

zavarovanju tendenca centralizacije močnejša kot v bolniškem in v nezgodnem zavarovanju. Tu že prihaja do veljave spoznanje, da se mora riziko vsaj deloma izenačevati na vsem ozemlju države. Osrednji sklad bratovskih skladnic je prvi koristni uspeh tega spoznanja. Z njim pa razvoj brez dvoma še ni zaključen, vsaj ne z osrednjim skladom zgolj subsidiarnega značaja in z omejitvami, ki prepuščajo stara bremena posameznih pravnih območij še za naprej izključno tem območjem. Taka ureditev ni pravična. Iz števila polnopravnih članov bratovskih skladnic vidimo, da je tendenca razvoja rudarstva v posameznih območjih docela različna. Če je rezultanta skupnih gospodarsko-političnih silnic dovedla rudarstvo v dravski banovini ne samo relativno, temveč celo absolutno v nazadovanje, je pravična in utemeljena vsaj zahteva, da se naj posledice tega nazadovanja na polju socialnega skrbstva porazdelijo na rudarstvo cele države. Ni treba, da bi prišlo do popolne centralizacije. Ustroj, ki ga prikazuje zavarovanje za primer brezposelnosti, naznačuje tudi druge, praktičnejše rešitve. Tu bi se moglo praktično in koristno uveljaviti tudi načelo sozavarovanja, z delitvijo zavarovalnega bremena in prispevkov po kvotah na manjša in večja področja. Ta način izvedbe bi lahko v večji meri izkoristil povezanost posameznih podjetij z zavarovanim članstvom, pa bi vendarle omogočal tudi pravično krajevno in časovno delitev rizika in bremen. S prenosom pokojninskega zavarovanja prejšnjih bratovskih skladnic, osnovanih pri posameznih podjetjih, na skupne glavne bratovske skladnice, se je povezanost med podjetji in zavarovanjem nekoliko zrahljala, zavarovanju prav gotovo ne v korist. Prejšnja boljša povezanost, ki je bila bistven razlog za ločitev rudarskega zavarovanja od splošnega, bi se dala na osnovi sozavarovanja zopet vzpostaviti, ne da bi se pri tem zapustil širši krog zavarovanih članov, ki ga predstavljajo glavne bratovske skladnice; ta krog naj bi se s sozavarovanjem celo povečal v skupnost, ki obsega rudarstvo vse države. Le tako bo po mojem mnenju mogoče rešiti ta težavni problem na pravičen in pameten način.

Ves razvoj rudarskega zavarovanja v dobi naše državne skupnosti kaže znake eksperimentiranja. V njem pogrešamo načrtnosti, ki bi slonela na temeljitem teoretičnem poznavanju snovi, na praktičnih izkustvih in na enotnih ciljih socialne politike. Posledice so neskladnosti v samem ustroju zavarovanja in v njegovih odnosih do drugih zavarovalnih ustanov. Ni umestno, da so osnove prispevkov in dajatev v bolniškem in v nezgodnem zavarovanju rudarjev drugačne kot v splošnem delavskem zavarovanju. Tudi materialnopravne norme bi v teh granah morale biti izenačene. Drugačna je stvar pri pokojninskem zavarovanju, ki je pri bratovskih skladnicah mnogo izdatnejše od zavarovanja pri osrednjem uradu za zavarovanje delavcev. Tu je kategorijski zaslužek kot osnova za

prispevke in dajatve prikladnejši od zavarovane mezde, ki se lahko izpreminja od meseca do meseca. Toda kategorije in kategorijski zaslužki bi morali imeti obeležje večje stalnosti, seveda ne da bi se pri tem izključevalo napredovanje. Predvsem bi se pa prispevki morali določati v skladu z zahtevami zavarovalnotehničnih računov. Očitno je, da so sedanji prispevki za pokojninsko zavarovanje pri nekaterih glavnih bratovskih skladnicah prenizki, dočim so pri ljubljanski glavni bratovski skladnici vsaj z vidika konkurenčnosti podjetij in zmogljivosti zavarovanih članov previsoki. Delitev prispevkov in dajatev po kvotah na osnovi načela sozavarovanja bi tudi v tem pogledu omogočala pravičnejšo ureditev. V razmerju do drugih zavarovalnih ustanov bi se morale norme rudarskega zavarovanja bolje prilagoditi zahtevam medsebojne povezanosti. Načelo varovanja pridobljenih pravic in nadej se mora v tem razmerju kakor tudi v obče v vseh materialnopravnih normah zavarovanja dosledno upoštevati. Krivično je, če si pridobljenih nadej v pokojninskem zavarovanju prizadeti zavarovani član ne more varovati v polnem obsegu.

Anomalije v razvoju našega rudarskega zavarovanja so v veliki meri povezane z zakonodajnotehnično stranjo predpisov, ki ga urejajo. Vse pripravljalo delo so morali vršiti organi ministrstva za šume in rudnike, večinoma brez vsakega sodelovanja z organi ministrstva za socialno politiko in narodno zdravje, ki je pristojno za ostale panoge socialnega zavarovanja. Po mojem mnenju je sodelovanje obeh ministrstev na tem polju neobhodno potrebno, ne glede na to, da je za samo nadzorstvo nad ustanovami rudarskega zavarovanja gotovo v prvi vrsti poklicano ministrstvo za šume in rudnike.

Končno še nekoliko besed o tem nadzorstvu. Ena izmed prednosti rudarskega zavarovanja pred splošnim delavskim zavarovanjem je mnogo večja samouprava. Načelo samouprave je po mojem mnenju najboljše jamstvo za to, da se ustanove socialnega zavarovanja razumno upravljajo in obvarujejo pred nepotrebno birokratizacijo. To načelo naj bi se v predpisih in v njih praktičnem izvajanju uveljavilo z največjo doslednostjo. Nadzorstvo pa naj bo omejeno na bistvo svoje funkcije, na nadziranje samouprave, da ne bi kršila zakonskih norm.

PRIBOMBE

¹ Najstarejša bratovska skladnica v dravski banovini in gotovo tudi v vsej državi je bratovska skladnica v Zagorju, ustanovljena dne 28. avgusta 1858; še pred njo je bila ustanovljena dne 3. julija 1858 bratovska skladnica v Lešah, ki pa je bila likvidirana leta 1935. Za prvima dvema so bile ustanovljene skladnice Ponikve pri Vel. Laščah (1859), Sava (1860), Mojstrana (1860), Mežica (25. maja 1863), Javornik (Cojzova — 1866), Dvor pri Žužemberku (1866), Šentjanž (21. avgusta 1866), Motnik (1869), Ravne (24. maja 1871), Jesenice (K. I. D. 14. avgusta 1873), Litija (1880), Sv. Ana (1880). Rudarsko zavarovanje ima torej pri nas že

80-letno tradicijo. Te podatke navajam po poslovnem poročilu glavne bratovske skladnice v Ljubljani za leto 1926. — ² Bratovske skladnice so delovale že pred tem zakonom, toda njih ustanavljanje ni bilo obvezno in njih poslovanje ni bilo urejeno po nobenih posebnih zakonskih določbah. — ³ Uradni list 12. 12. 1918. — ⁴ Uredba z dne 30. septembra 1920 o začasni ureditvi zavarovanja rudarjev zoper nezgode na bivšem avstrijskem ozemlju kraljevine — Uradni list 18. 10. 1920. — ⁵ Uradni list 18. 9. 1919. — ⁶ Uradni list 23. 11. 1920. — ⁷ Službene novine 30. 6. 1922. — ⁸ Uradni list 3. 11. 1920. — ⁹ Uradni list 28. 12. 1921. — ¹⁰ Službene novine 20. 8. 1921. — ¹¹ Službene novine 30. 5. 1922. — ¹² Brez pokrajinskega pokojninskega sklada za rudarje, ki ga je kasneje pokojninska blagajna morala prevzeti obenem z obveznostmi tega sklada. — ¹³ Pri 10.286 aktivnih zavarovanih (polno-pravnih) članih je bilo ob koncu leta 1932 po starih pravilih upokojenih bivših članov 954, vdov s pokojnino 1101, enojnih sirot z rento 193, dvojnih sirot 32; po novih pravilih upokojenih bivših članov pa že 1973, vdov s pokojnino 451, enojnih sirot z rento 489, dvojnih sirot 66, drugi sorodniki z rento 3. — ¹⁴ Službene novine 20. 3. 1933. — ¹⁵ Nadeja je v zavarovalnem izrazoslovju naziv za bodočo (pričakovano) pravico, ki je zavisna od tega, da nastopi zavarovalni primer, ki torej pravno še ni eksistentna, a je z delnim ali celotnim plačilom prispevka za dotični primer bodočemu upravičencu pogojno vendarle že zagotovljena. — ¹⁶ Službene novine 14. 5. 1931. — ¹⁷ Službene novine 29. I. 1932. — ¹⁸ Službene novine 15. 5. 1935. — ¹⁹ Službene novine 20. 6. 1936. — ²⁰ Službene novine 18. 5. 1937. — ²¹ Službene novine 31. 12. 1937. — ²² »Pneumoconiosis«. — ²³ Službene novine 27. 12. 1937. — ²⁴ Ti podatki so sestavljeni po navedbah in poročilih posameznih glavnih bratovskih skladnic, po poročilu osrednjega odbora za preskrbovanje brezposelnih rudarskih in topilniških delavcev za leto 1936 ter po podatkih uprave osrednjega sklada bratovskih skladnic. Potrebno bi bilo, v interesu proučevanja te stvarine, da bi se vsaj pomembnejši podatki o rudarskem zavarovanju redno objavljali, kakor se objavljajo podatki o splošnem delavskem zavarovanju. Ministrstvo za šume in rudnike bi izvršilo koristno nalogo, če bi dalo pobudo za redno objavlanje takih podatkov, sestavljenih in urejenih po enotnih vidikih. — ²⁵ Za nezgodno blagajno glavne bratovske skladnice po stanju z dne 31. decembra 1936 sestavljena matematična bilanca zahteva 25,73 milijona dinarjev kapitalnega kritja; dejansko kritje znaša približno eno petino te vsote.

DR. BRANKO ALUJEVIČ:

NALOGE SOCIALNEGA SKRBSTVA ZA VAJENCE

Številne zasebne in javne ustanove posvečajo svojo posebno pažnjo šolski mladini. Počitniške kolonije, šolske kuhinje, gozdne šole, dijaške knjižnice itd. naj bi omogočile smotrno telesno in duševno vzgojo otrok, ki jim njihovi starši ne morejo nuditi vsega, kar potrebujejo za popoln razvoj. Ta stremljenja se vidno izpopolnjujejo: število ustanov, ki so temu namenjene, postaja vedno večje. Voditeljem takih akcij ne moremo očitati površnosti in pomanjkanja dobre volje, samo obžalovati moramo, da se enaka stremljenja ne pojavljajo — vsaj ne v toliki meri — tudi za socialno preskrbo delovnega naraščaja: v a j e n c e v.

Izkušnje nas uče, da je v delavnicah mnogo nerazvitih mladeničev, ki se naj bi samo pripravljali za bodoči poklic, a dejansko opravljajo težka dela brez primerne nagrade in brez osnovnih pravic, ki izvirajo iz vsakega drugega, čeprav najslabšega pogodbenega službenega razmerja. Mladi so, željni zraka, spanja in razvedrila, pa morajo delati po 8, 10 in več ur dnevno. Trudni in izčrpani se vračajo v domače siromaštvo in pomanjkanje ali pa preživljajo svoj prosti čas v nezadostno opremljenih, ozkih in premalo zračnih stanovanjskih prostorih pri svojih mojstrih. V mnogih primerih niso niti starši niti učni gospodarji odgovorni za take izredno slabe življenjske prilike. Splošna obubožanost v delavskih in obrtniških krogih, ki ni nastala po krivdi onih, ki jo občutijo, je razlog, da so zdravstvene in socialne razmere vajencev tako obupne.

V sedanjih razmerah je pri tem vsako zasebno delo za izboljšanjem skoro izključeno, ali vsaj ne more doseči zadovoljivih uspehov. Zasebna pomoč se mora omejiti na zelo majhno število prizadetih, ako želi biti vsestranska. Ako pa hoče razširiti svoje delo na širši krog interesentov, naleti na nepremagljive težave materialnega značaja.

Javne ustanove prav tako ne morejo zadostiti vsem zahtevam. Večkrat se poudarja, da se naša socialno- in zdravstveno-zaščitna zakonodaja glede vajencev ne izvaja z vso potrebno doslednostjo in da je to razlog za mnoge pomanjkljivosti. Priznati moramo, da je brezuspešnost zakonskih predpisov večinoma le posledica različnih, istočasno delujočih neugodnih komponent. Kako naj zdravnik proglasi vajenca za nesposobnega za neki poklic, ko ni niti najmanjše verjetnosti, da bo ta vajenec našel drugo primernejšo zaposlitev? Kako naj odgovori na zaskrbljena vprašanja staršev: »kaj pa naj počne naš sin, če ga ne pustite v službo, ki mu je v naprej zagotovljena?« Ali moremo obsoditi takega zdravnika zato, ker je ugodil prošnjam in solzam prizadetih? Z vidika splošnih koristi je njegovo postopanje nepravilno in škodljivo. Toda, ali ni verjetno, da bi prizadeti — tudi brez zdravnikovega dovoljenja — vstopil v tako ali podobno službo in sicer brez učne pogodbe in brez možnosti nadzorstva s strani nadrejenih oblasti? Mogoče je celo, da bi podlegel škodljivim vplivom okolice ter duševno in telesno propadel. Kdo naj bo v tem primeru odgovoren za škodo, ki jo utrpita posameznik in skupnost?

Dokler sloni celokupno socialno in gospodarsko življenje na obstoječih osnovah, moramo računati z dejstvom, da javne ustanove ne bodo mogle storiti vsega, kar bi bilo potrebno. Z zakoni je mogoče odrediti, kaj naj se doseže in kakšen naj bo postopek za dosego zakonitega namena. Zaščitna zakonodaja sama pa ne more odpraviti vseh nedostatkov, zlasti ne onih, ki so posledica gospodarskih in socialnih prilik. V sedanjih razmerah je javna inicijativa brez moči, ako ji ne pomaga zasebno socialno-zaščitno delo. Oblastva ne morejo doseči trajnejših uspehov, če ne morejo računati na podporo

neposredno prizadetih zasebnikov: brez sodelovanja staršev in mojstrov je izključena učinkovita zaščita delovnega naraščaja. Starši morajo skrbeti, za zdravniški pregled otrok pred nastopom učne dobe in tudi večkrat med njo. Ne smejo jih določiti za poklic, ki otrokom ne ustreza. Svojim otrokomvajencem morajo preskrbeti tudi primerno oskrbo. Starši morajo prevzeti vsaj del bremen, ki so zvezani z večjimi žavljenjskimi potrebami, od dela utrujenega otroka. Prav tako tudi mojstri ne smejo izkoriščati svojih vajencev za dela, ki bi jih morali sami opravljati. Paziti morajo, da imajo vajenci dobro hrano in prenočišče. Skrbeti morajo za njihovo strokovno izpopolnitev. Res je, da so razmere med obrtniki težke in da se s težavo prerivajo skozi nevarnosti gospodarske tekme. Toda to ne more biti razlog, da bi moral vajenec žrtvovati svoje zdravje ter s prenapornim in brezplačnim delom pomagati lastnemu mojstru na noge. Nemoralno bi bilo, ako bi obrtnik zahteval od vajenca, da mu za skromno hrano in prenočišče, ali pa celo brez kakršnekoli odškodnine opravlja delo, ki so ga v boljših časih izvrševali pomočniki. Ako potrebuje pomočnike, naj jih najame. Ako ne zmore plače za pomočnike, potem nima dovolj naročil. V takem primeru naj sam opravlja vsa težja dela, vajencem naj omogoči učenje brez pretiranega izrabljanja njihovih telesnih sil, ki se pri nezadostni oskrbi ne morejo nadomestiti.

Poleg sodelovanja oblastev s starši in mojstri, ki pomeni le pravilno izpolnjevanje njihovih dolžnosti nasproti mladini, je treba skrbeti za organizirano izpopolnjevanje javnega in zasebnega skrbstva za delovni naraščaj. Kdo naj to vodi in kaj naj doseže tako organizirano delo?

Pri Okrožnem uradu za zavarovanje delavcev v Ljubljani je bilo po statistiki (30. 6. 1936) zavarovanih 7218 vajencev in 2491 vajenk, t. j. skupno 9709. Po isti statistiki je bilo pri vseh krajevnih organih Osrednjega urada za zavarovanje delavcev zavarovano 63.614 vajencev in 12.931 vajenk, tako da odpade na OUZD v Ljubljani 11.35% vajencev in 19.26% vajenk, ali 12.68% celokupnega števila zavarovanih vajencev in vajenk. V istem letu je OUZD v Ljubljani zabeležil 2505 obolenj vajencev in 575 obolenj vajenk (skupno 3080 obolenj). Število bolezenskih dni je znašalo: pri vajencih 41.999, pri vajenkah 12.517 (skupaj 54.516). Stroški za zdravljenje so znašali za vajence in vajenke v bolnicah din 348.880.—, v zdraviliščih din 142.051.—. Na podporah za primer bolezni je izdal urad din 168.720.—. Vsi ti izdatki so torej znašali din 662.711.—. Pri tem niso upoštevani stroški za zdravila, zdravnike, prevoze itd. Obratnih nezgod, pri katerih je trajalo zdravljenje več kakor 28 dni, je bilo 37, (ponesrečilo se je 36 vajencev in 1 vajenka). Ponesrečenci so bili 2578 dni nesposobni za službo; izdatki za podpore ter za njihovo zdravljenje v bolnicah in zdraviliščih so znašali din 28.446.—. V tem času je umrlo 7 vajencev in 2 vajenki. Važna je ugotovitev, da je bilo 951 obolenj prebavnih organov, 177 primerov bolezni dihal-

nega ustroja in 69 slučajev tuberkuloze. Znatno je število nalezljivih bolezni (530). Kožnih bolezni je bilo 171, bolezni kosti, sklepov in mišičevja pa 163. Vseh poškodb je bilo 856.

Vse to dokazuje, da je delavsko socialno zavarovanje v prvi vrsti zainteresirano na popolnejši zaščiti vajencev. Okrožni urad za zavarovanje delavcev v Ljubljani mora organizirati in voditi posebno preventivno in kurativno skrbstvo za vajence in tako izpopolniti svoje udejstvovanje. Na ta način bo imel možnost za smotrnejšo uporabo sredstev, ki so mu na razpolago.

OUZD je sicer že poskušal izpopolniti skrbstvo za vajence, a za učinkovito izvrševanje tega skrbstva je potrebno sodelovanje vseh poklicanih: banske uprave, občin, Delavske zbornice, Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, Zveze industrijcev, Higienškega zavoda, obrtniških združenj, društev in privatnih organizacij za varstvo in zaščito mladine, protituberkuloznega pokreta in mnogih drugih činiteljev.

Ustanovitev delovne skupnosti vseh preje navedenih ustanov bi omogočila smotrno skrb za socialno zaščito delovne mladine, predvsem v preventivnem oziru. Za zdravljenje že nastalih bolezni skrbi socialno zavarovanje v celoti, toda to zavarovanje ne more skrbeti za preprečevanje bolezni, ker nima potrebnih sredstev za to.

Po obrtnem zakonu je treba vsakega vajenca zdravniško pregledati in ugotoviti, če je sposoben za dotično obrt. Preglede opravljajo šolski zdravniki. Taki pregledi ne morejo doseči svojega smotra, ako se zdravniška kontrola ne izvaja tudi med učno dobo. Nadzor navidezno zdravih vajencev bi nam odkril marsikatero bolezen, ki bi bila laže ozdravljiva, ako bi ji posvetili vso potrebno pažnjo že pri prvem pojavu. Intervencija zdravnikov OUZD ob nastopu nesposobnosti za delo zaradi akutnih obolenj ne more doseči onih uspehov, ki bi jih lahko dosegli preventivni ukrepi. Zato je treba uvesti obvezne periodične in sistematične preglede delovnega naraščaja med učno dobo, kakor tudi točno kartotečno evidenco o vseh socialno-zdravstvenih pojavih. Tudi socialno-zdravstveni list bi bil važen pripomoček za socialno zaščito vajencev, če bi vseboval vse važne podatke in ugotovljene izpremembe zdravstvenega in socialnega značaja od dneva nastopa učne dobe dalje.

Zdravniški pregledi ne morejo biti sami sebi namen. Oni so le sredstvo, da se vajenca pravočasno izloči iz nevarne okolice in da se mu omogoči zdravljenje odnosno izbor drugačnega poklica. Zato je treba istočasno organizirati točno evidenco o poklicih in o potrebah po novih delovnih silah za pravilno svetovanje o zaposlitvi (poklicne posvetovalnice).

Vajencem, ki samo bolehajo in so le ogroženi zaradi svoje telesne neodpornosti ter so potrebni začasne spremembe podnebja, prehrane itd., je

treba omogočiti bivanje v počitniških kolonijah ter zdravstvenih domovih in jih tako vsaj začasno ločiti od vsakdanje okolice.

Vse to so le glavne naloge, ki čakajo delovno skupnost za socialno-zdravstveno zaščito vajencev. Sodelujoče ustanove naj prispevajo materialna sredstva in omogočijo moralno pripravo za uspešno bodoče delo, ki bo težko, a bo rodilo bogate sadove.

DR. STOJAN BAJIČ:

POLJEDELSKI DELAVCI

Delovnoppravna študija

I.

V poljedelskih gospodarstvih je na podlagi službene pogodbe zaposlenih več vrst delavcev in delavk. V glavnem lahko razlikujemo: stalne delavce, dninarje in sezonske delavce. Stalni delavci so trajno zaposleni v poljedelskem gospodarstvu ter jim je to delo glavni poklic (kmetski hlapci in dekle). Oni živijo pri svojih službodavcih, ki jim dajejo navadno kot plačo poleg denarja še stanovanje in prehrano, često tudi ostale življenjske potreščine, n. pr. obleko, obutev itd. Posebna skupina so gozdni delavci, ki so zaposleni pri sekanju in spravljanju lesa, ter viničarji, ki oskrbujejo vinograd proti plačilu v naravi (uporaba zemlje) in v denarju. D n i n a r j i delajo samo od časa do časa pri posestnikih o priliki večjih ali nujnejših poljskih del, na pr. košnja, žetev (»taberharji«, »žurnadarji«). Oni ne živijo pri svojem službodavcu, ki jih za časa dela oskrbuje kvečjemu s hrano, marveč v lastnih gospodarstvih, večinoma celo v svojih hišah, pri katerih imajo morda tudi nekaj zemlje. Ti mali posestniki skušajo s tem delom dopolniti to, kar jim premalo nudi lastna imovina in njen donos. Kot dninarji so zaposleni tudi otroci in žene teh malih posestnikov, poleg njih pa seveda tisti vaščani, ki nimajo niti posesti, niti kakega drugega zaslužka. Njihovo plačilo je navadno v denarju, včasih tudi v naravi, bodisi da jim da posestnik poleg denarja še vso hrano, bodisi da s svojim poljskim delom odslužijo stanovanje ali uporabo zemlje, ki so jo pogodili z lastnikom. S e z o n s k i d e l a v c i so ob določenih časih zaposleni izven svojega kraja, torej periodično migrirajo, bodisi v naši državi (na pr. gozdni delavci iz Notranjske na Hrvaško, obiralci hmelja ter potujoči kosci in mlatiči), bodisi v inozemstvo (na pr. poljedelski delavci iz Prekmurja v Nemčijo, gozdni delavci iz Notranjske v Francijo).

Število poljedelskih delavcev v Sloveniji se ceni na 130.000 oseb, kar je večje število, nego število vseh v obrti, industriji in rudarstvu zaposlenih zavarovancev¹. Že to dejstvo samo poudarja pomen te narodne plasti, ki je bila deležna sodobnih socialnih pridobitev le v skromni meri. Vzrok temu

je odpor proti vsakršni novi obremenitvi poljedelstva, ki bi bila zaradi uvedbe katere koli socialne reforme neizogibna. Poleg tega prevladuje pri nas majhna kmetska posest, ki gospodarsko sama zase sploh ne more biti aktivna, poleg tega pa je gospodarska kriza poljedelstvo močno prizadela. Spričo tega je treba glede reform razlikovati dve vrsti službodavcev, zemljiških posestnikov, in sicer kmete, ki delajo sami s svojo družino, pod istimi delovnimi in življenjskimi pogoji, kakor njihovi delavci; glede te skupine je nujna predvsem starostna preskrba delavcev, dočim so ostali življenjski pogoji tako tesno povezani s pogoji zemljiškega posestnika in njegove rodbine, da se sami zase, to je brez izboljšanja življenjskih pogojev takega kmeta sploh ne morejo izpremeniti. Druga skupina so tisti zemljiški posestniki, ki imajo večja, zato donosna posestva, ki ne delajo sami, marveč z večjim številom najetih delavcev ali na racionalen način (s stroji) ali pa neposredno za svoje obrtne potrebe, ker poljedelstvo ni njihov glavni poklic. Sem spadajo tudi vsi vinogradniki, kolikor sami niso kmetje. Glede te skupine ni pomislekov proti postopnemu, popolnemu uveljavljanju socialne zakonodaje predvsem zavarovanja, zaščite, minimalnih mezd itd.), kakor velja za vsakega — revnega rokodelca.

II.

Kratek pregled zgodovine pravnih virov, ki so urejali to pa-nogo odvisnega dela, nam pokaže, da je postalo delo v poljedelstvu predmet pravne ureditve šele po zemljiški odvezi. Kadar za obdelovanje poljedelskih posestev ni zadoščala lastna in rodbinska delovna sila, je bilo treba seči po delovnih močeh, ki so se s pogodbo zavezale, da bodo delale za plačilo. Zato datirajo ureditve službenega razmerja poljedelskih delavcev pri nas šele izza leta 1848, tako za Kranjsko z dne 18. marca 1858, za Koroško z dne 19. marca 1874² in najnovejša za Štajersko z dne 27. junija 1895. V tem poselskem redu so se izrazile socialne in gospodarske tendence, ki so

¹ Na to je opozoril g. Uratnik, ki pripravlja izdajo dokumentarne razprave o poljedelskih delavcih. Nanjo že danes opozarjamo.

² Iz te dobe izvirajo še poselski redi: za Dalmacijo z dne 28. avgusta 1854, za Primorsko z dne 10. julija 1857, za Hrvatsko in Slavonijo privremeni služinski red za ladanje z dne 11. julija 1853 in za seoske občine u bivšoj Krajini z dne 1. januarja 1881. V Srbiji je bilo urejeno službeno razmerje gospodinjstev poslov v pravih o odnosima između slugu i njihovih gazda z dne 12. septembra 1904 z dvema izpremembama; v Vojvodini je veljalo madžarsko pravo o poljedelskih delavcih, ki je bilo dokaj razvito.

O položaju poljedelskih delavcev: Centralni sekretariat radničkih komora, Položaj poljoprivrednih radnika, 1931; Perić, Jedan osvrt na stanje poljoprivrednih radnika u Jugoslaviji, Radnička zaštita g. 1931, 176; Izveštaj ankete o poljoprivrednim radnicima Vojvodine, Socialni arhiv, 1936, I, 22; Tintić, Ekonomski, socijalni i pravni položaj naših poljoprivrednih radnika. Ekonomist, 1936, 65; isti, Uređenje radnih odnosa u poljoprivredi, Nova Evropa, 1938, 252; Izveštaj Zemaljskog saveza poljoprivrednih radnika Jugoslavije u Novom Sadu za 1935—1937, 1937.

se pojavile v bivši Avstriji na tem področju šele po letu 1888, predvsem v prilog gospodarja. Kasnejša zakonodaja se je bavila predvsem z obrtnim in industrijskim delavcem, z njegovo službeno pogodbo, zaščito in zavarovanjem. Navzlic glasovom, ki so terjali sodobnejšo ureditev službenega razmerja poljedelskih delavcev, je ostalo vse pri starem³ in le poljedelski nameščenci so dobili dne 14. januarja 1914 nov, moderen zakon o službenem razmerju. Šele dalekosežne izpremembe državljanskega prava v letu 1916 so vplivale na določbe starih poselskih redov, vendar le v toliko, v kolikor so bile določbe te tretje novele prisilne.

Tudi po osvobojenju ni bilo službeno razmerje poljedelskega delavstva nikdar predmet zakonodajnih ukrepov, dasi bi pretežno agrarni značaj nove države in znatna uporaba najete delovne sile v našem poljedelstvu obetali vse kaj drugega. Poljedelsko delavstvo je bilo deležno novejših delovnih zakonodaj le mimogrede, namreč v toliko, v kolikor so se zakonodajni ukrepi, ki so bili namenjeni drugim delovnim slojem, uveljavili tudi zanje. Tako je usoda našega poljedelskega delavstva docela drugačna, nego usoda poljedelskega delavstva v industrijskih državah, na pr. v Avstriji⁴ in Nemčiji.⁵ Dokaj moderna uredba deželne vlade za Slovenijo o gospodinjskih poslih (z dne 18. junija 1921) je bila uveljavljena samo za domače posle, ne pa tudi za osebe, ki so, razen v gospodinjstvu, redno zaposlene tudi v poljedelskem obratu gospodarja.⁶ Tudi kasnejši zakon o zaščiti delavcev z dne 28. januarja 1922 v glavnem izključuje svojo veljavnost za poljedelske delavce, ker velja le za tiste poljedelske in gozdne obrate, ki so obrtnega ali industrijskega značaja. Zato določbe tega zakona o delovnem času, delavskih zbornicah,⁷ posredovanju dela in delavskih zaupnikih za poljedelske delavce večjidel ne veljajo. Tudi zakon o zavarovanju delavcev z dne 14. maja 1922 »za sedaj« ni zavaroval poljedelskih delavcev, marveč je predpisal, da je treba izdati poseben statut za zavarovanje stalnih poljedelskih

³ Tudi pristojnost za spore med in po prestanku službenega razmerja, ki so jo posamezni poselski redi dajali upravnim in občinskim oblastvom, je ostala po procesnih zakonih iz leta 1896 (§ 1 j. n., § 44, 6 c. p. r.) in novem pravdnem postopniku (čl. 4, t. 18 uv. zakona) de iure nedotaknjena.

⁴ V Avstriji so izšli med leti 1921 in 1925 novi redi za poljedelske delavce (Landarbeiterordnungen) za vse dežele; Heindl, Das Arbeitsrecht in der Land- und Forstwirtschaft, 1925.

⁵ V Nemčiji je konec leta 1918 sprejel svet kmetov in poljedelskih delavcev (Reichsbauern- und Landarbeiterrat), ki je bil sestavljen iz predstavnikov strokovnih organizacij obeh stanov, novo ureditev delovnih razmerij v kmetijstvu, nazvano »vorläufige Landarbeiterordnung«, ki ji je podelila vlada 24. januarja 1919 moč zakona; zanimivo je, da velja še danes.

⁶ Prim. Zdolšek, Koližija med predpisi o službenih pogodbah med gospodarji in posli, Slov. Pravnik, 1925, 204.

⁷ Kmetijske zbornice po uredbi z dne 21. januarja 1937 so zgolj predstavništva kmetijskih posestnikov, tako da poljedelski delavci nimajo svojega stanovskega zastopstva niti v delavskih niti v kmetijskih zbornicah.

delavcev in poslov, in sicer v enem letu; že sam je zavaroval tiste poljedelske delavce, ki so zaposleni pri strojnih napravah. Kasneje je mariborska oblastna skupščina nadomestila stari štajerski viničarski red z novo uredbo z dne 20. junija 1928.⁸

Prvo večjo izpremembo — tudi samo z razširitvijo — je prinesel novi obrtni zakon z dne 5. novembra 1931, ki je določbe o pomožnem osebju uveljavil tudi za vse vrste pomožnega osebja, zaposlenega v kmetijskem in gozdnem proizvodstvu.⁹ Kasnejša zakonodaja se je samo še ob dveh prilikah mimogrede dotaknila pravnega položaja poljedelskega delavstva. Tako je uredba o minimalnih mezdah, kolektivnih pogodbah, posredovanju in arbitraži z dne 12. februarja 1937 izločila poljedelske delavce ter pridržala ureditev vprašanj, ki jih obravnava, posebni ministrski naredbi. Nepričakovano je uredba o legitimacijah delavcev in nameščencev z dne 24. marca 1938 uredila enotno za vse delavce in nameščence — tudi za poljedelske delavce — legitimacijske listine, namreč poslovne knjižice.¹⁰

Izmed mednarodnih ureditev je treba omeniti pogodbo z Nemčijo¹¹ z dne 22. februarja 1928 o sezonskih delavcih, ki je važna posebno za prekmurske sezonske delavce, in pa pogodbo o delu in pomoči z dne 29. julija 1932 s Francijo, ki še ni ratificirana. Izmed konvencij Mednarodne organi-

⁸ Zaslužek »kmetijskih delavcev in služabnikov pri kmetijskem delu« je oproščen uslužbenskega davka ne glede na višino (t. 2 čl. 90 zakona o neposrednih davkih).

⁹ Vprašanje, ali je obrtni zakon ukinil dotlej veljavne poselske rede, je treba rešiti po splošni določbi § 426 obrtnega zakona, ki govori o učinku obrtnega zakona na prejšnje pravne vire, ker ni obrtni zakon ukinil nobenega izmed teh pravnih virov izrečno, tudi ne za druga pravna področja izven b. avstrijskega. Drugi odst. navedenega § določa, da se razveljavijo vsi drugi zakoni, ki »... uravnavajo razmerja, kolikor spadajo pod ta zakon in jih ta zakon ni izrečno obdržal v veljavi«. Iz te določbe izhaja, da je obrtni zakon docela ukinil veljavnost vseh pravnih virov, ki urejajo snov, ki jo sam obrtni zakon po temelju obravnava. Ker obrtni zakon izčrpno ureja delovno pravo poljedelskih delavcev, sledi, da ureja razmerja, ki spadajo pod ta zakon. Zato je postalo delovno pravo obrtnega zakona izključni pravni vir, ne glede na to, ali je obrtni zakon vse določbe dosedanjih poslovnih redov materialno nadomestil. — Pripomniti je treba, da so za spore poljedelskih delavcev v vrednosti do 12.000 din po čl. 4 uredbe o izbranih odborih pristojni ti odbori, seveda kadar in kjer jih bo ban ustanovil.

¹⁰ Po zamisli naše agrarne reforme, naj bi zemljo dobili tisti, ki se »bavijo z obdelovanjem zemlje ter zemlje sploh nimajo ali ne v dovoljni meri, in sicer toliko, kolikor jo morejo sami s svojo družino obdelovati« (§ 9 prehodne odredbe za pripravo agrarne reforme z dne 25. februarja 1919). Tudi zakon o likvidaciji agrarne reforme z dne 19. junija 1931 je priznal »poljedelske rodbine brez zemlje« za agrarne subjekte (§ 19). Koliko zemlje so na ta način dobili poljedelski delavci, ni znano.

¹¹ Haberle, Novo uređenje položaja naših poljoprivrednih sezonskih radnika u Nemačkoj, Radnička zaštita, 1929, 779; Ljubotina, Uposlavanje naših sezonskih radnika iz bivše Vojvodine u Nemačkoj, Socijalni arhiv, 1935, I, 10.

zacije dela¹² je naša država ratificirala samo konvencijo o združevalni in koalicijski pravici poljedelskih delavcev iz leta 1921 (zakon z dne 27. decembra 1929).

III.

Kratek pregled problemov prava poljedelskih delavcev nam pokaže sledeče važnejše posebnosti.

Za sklenitev službene pogodbe so uvedle nekatere zakonodaje pismeno službeno pogodbo za daljša službena razmerja in pa za taka, kjer so se pogodili prejemi v naravi. Nekatere zakonodaje poznajo tudi službeni list, to je službodavčev zapis o delovnih pogojih. Vendar obe ustanovi nista pokazali posebnih koristi. Glede mezde je treba misliti na postopno uvedbo minimalnih mezd, dočim so kolektivne pogodbe za poljedelske delavce pravno že urejene, a jih zaradi pomanjkanja strokovnih organizacij na tem področju nimamo. V zvezi z dospevanjem mezde je treba ustanoviti zaščito posestnika pred neutemeljenim izstopom delavca iz službe, posebno ob času velikih del. To so poselski redi (n. pr. štajerski in koroški) uredili tako, da so porazdelili letno plačo v neenakih delih na vse leto in je dobil delavec na pr. po štajerskem poselskem redu za prvo koledarsko četrtletje 10⁰%, za drugo 25⁰%, za tretje 40⁰% in za četrto 25⁰% pogojene plače. Nekateri poselski redi so priznavali gospodarju tudi pravico, da si je določen del prejemkov vedno zadrževal kot nekako varščino. Potrebne so tudi določbe glede deputatnih zemljišč, posebno pa glede stanovanj, ki morajo ustrezati vsaj osnovnim človeškim in higienskim zahtevam. Tako je na pr. Francija s svojim zakonom z dne 31. julija 1929 v zvezi z naredbo z dne 16. novembra 1932 znatno izboljšala bivališča poljedelskih delavcev.¹³ Posebno ureditev zahteva razveza poljedelskega službenega razmerja, ki je navadno dolgotrajno in zato stalno. Nekatere zakonodaje so priznale tudi

¹² Mednarodna konferenca dela se je bavila s potrebami poljedelskih delavcev na treh zasedanjih. Leta 1921 je sprejela tri konvencije (o združevalni in koalicijski pravici, o starosti otrok v poljedelstvu in o odškodnini za obratne nezgode), poleg tega več priporočil: o brezposelnosti, strokovnem pouku, zaščiti delavk pred in po porodu, o nočnem delu žen in otrok, o stanovališčih ter o socialnem zavarovanju. Leta 1927 je konferenca sprejela konvencijo o bolniškem zavarovanju, nato pa leta 1933 še konvencije o obveznem starostnem in invalidnem zavarovanju ter zavarovanju za slučaj smrti in priporočilo o splošnih načelih za ta zavarovanja. Leta 1936 je bil ustanovljen stalen poljedelski odbor. Značilno je, da se Mednarodna organizacija dela doslej ni bavila z vprašanjem delovnega časa (temu, da bi o tem razpravljala konferenca leta 1926, se je protivila francoska vlada), minimalnih mezdah in dopustu, dasi so ta vprašanja v številnih zakonodajah ugodno urejena.

¹³ Tako je spanje v hlevih samo izjemoma dovoljeno; spalnice delavcev morajo imeti trden strop in zidovje ter zadostno število oken; biti morajo primerno razsvetljene in snažne; vsak delavec mora imeti svojo posteljo, vsaka rodbina svojo sobo; delavci morajo imeti na razpolago vodo in potrebščine za umivanje.

poljedelskim delavcem pravico do dopusta (na pr. Francija) in odpravnine, ki naj bi bila nadomestek starostne preskrbe (Avstrija).

Glede zaščite je važno vprašanje delovnega časa¹⁴ ter omejitve dela najetih žen in otrok. Nadziranje takih določb bi bilo treba poveriti posebni inspekciji dela.

Nujno je potrebna ureditev posredovanja dela, saj kaže celo sama Slovenija znatno napetost med ponudbo in povpraševanjem med svojim vzhodnim in zapadnim delom. Zato se morajo izpopolniti borze dela in pritegniti k temu delu občine, ki so itak dolžne vršiti te naloge. Tudi bo treba proučiti beg delovne sile z dežele v tovarne ter njegove posledice za naše poljedelstvo smotrno zaježiti.

O vprašanju zavarovanja poljedelskih delavcev naj na tem mestu načeloma že rešeno v pozitivnem smislu. Posebno nujno je starostno zavarovanje, »zakaj postava delavcem je taka: drugim boš točil vino mladosti, pelin starosti boš sam popil«, kakor je rekel Šimen Sirotnik.

¹⁴ Nemški poljedelski red dovoljuje poletni delovnik do 11 ur, izven tega časa pa 8 do 10 ur; priznava tudi pravico posebnega plačila za nadure.

¹⁵ Prim. o tem vprašanju referate na kongresu Mednarodne zveze nosilcev zavarovanja l. 1928 v Zagrebu (Radniška zaščita 1928, 694 i sl.). samo opozorim, da je to vprašanje v samem zakonu o zavarovanju delavcev

O B Z O R N I K

Vihar nad Srednjo Evropo

Mednarodni politični položaj se v zadnjem času zelo naglo spreminja. Evropa živi že nekaj mesecev v stalni napetosti, ki še vedno kaže prej tendenco k naraščanju kakor k popuščanju. Ker pa živimo navzlic vsem viharjem, ki nas pretresajo, še vedno v tako zvanem miru, se s tem zapletenost sodobnega dogajanja in razvoja brezkončno stopnjuje, kar seveda močno otežkoča analizo dogodkov, ki smo jim priča. Vsak trenutek lahko prinese nov dogodek, ki zasuka razvoj v povsem novo smer. To pa nas sili k stalnemu upoštevanju vseh mogočih komponent in elementov sodobnega mednarodnega razvoja, ki ga s pavšalnimi, enostavnimi kriteriji ni več mogoče ocenjevati. Diplomacija se v dobah, kakršna je sedanja, poslužuje tako raznovrstnih sredstev, da je mogoče samo s kompliciranimi sintezami

na kratko zajeti in bistveno označiti zapletene položaje, ki iz tega nastajajo.

Že pri dosedanjih krizah, ki so zajele Evropo in ostali svet, je bila pri globljem opazovanju dogodkov vsakomur otipljivo jasna intimna povezanost vseh današnjih mednarodnih pretresov. Govorili bi lahko o vzročnih zvezah ali medsebojni odvisnosti posameznih protizakonitih pojavov v mednarodnem življenju, ki se kot rdeča nit vleče skozi mednarodno dogajanje zadnjih treh let. Verjetno je celo, da bi morali poseči daleč nazaj, dalje od abesinske in mandžurske zadeve, ako bi hoteli prikazati »zakone« ali osnove današnjega mednarodnega razvoja, ki se, kakor sem na tem mestu že večkrat poudaril, na temelju dejanskih ali dozdevnih potreb enih ter nešteti napak drugih nujno razvija v smeri stopnjevanja nepadalne mednarodne dinamike na eni ter naraščanja obrambnih akcij na dru-

gi strani. Čim bolj nakazujejo te poslednje prehod iz dosedanje pasivnosti in popuščanja kot posledice dosedanje nepripravljenosti (vojaške seveda) v povečano mednarodno aktivnost, naslanjajočo se kajpa predvsem na povečano oborožitev, tem bolj lahko postavljamo dinamiki prvih nasproti dinamiki drugih. Kriza dosedanjih mednarodnih presenečenj v obliki najrazličnejših izvršenih dejstev se bliža tako polagoma svojemu višku, na katerem se nam že kaže kot pravo **merjenje sil**, ki predstavlja drugo, reči smem, vojaško fazo znane predigre: lova za zavezniki, ki smo mu bili priča vsa zadnja leta v dobi tako zvanega zbiranja sil.

Te ugotovitve ne veljajo le za to ali ono posamezno državo, temveč za vso povojno Evropo in za ves mednarodni razvoj po vojni. Menda ni treba še posebej pripominjati, da ta evolucija ni razveseljiva, saj se že na splošno tolmači kot neizogibna pot v — novo katastrofo. Vendar pa je v tem svojem pregledu zunanjepolitičnega dogajanja v zadnjih dveh mesecih nisem želel za beležiti s to pesimistično noto, temveč zato, da pokažem, kako se je v zadnjih letih skoraj nevidno, a zelo komplicirano zapletel mednarodni razvoj, ki po mandžurski, abesinski, španski, kitajski in, dodajmo še, palestinski medigri prehaja sedaj v — viharne vrtince nad Srednjo Evropo, ne da bi zgubil stikov z vsemi naznačenimi melodramami, ki sicer od daleč, a prav tako spremljajo razplet srednjeevropskih dogodkov, kakor se je v njih samih čula spremljava vseh drugih istočasnih svetovnih pretresov...

Ni še dolgo tega, ko se je, vzemimo med razpletom abesinske ali španske zadeve, označeval položaj v Srednji Evropi kot »mir pred viharjem«. Spričo sedanje viharnosti srednjeevropskega dogajanja so v podoben položaj trenutno potisnjeni dogodki drugod, toda iskre novih požarov se dejansko nikjer še niso polegale. V tej drugi relativnosti smemo iskati nadaljnje vzroke za sedanji zapleteni mednarodni razvoj, ki ga ne moremo analizirati na enem koncu, ne da bi istočasno upoštevali vseh dejanskih in možnih konfliktnih področij drugod. In tu se mimogrede dotikamo

odgovora na pereče vprašanje o vzrokih dosedanje zatajitve obrambnih sil v svetu: Napadalna dinamika je neprimerno bolj prožna in manj navezana na posamezna konfliktna področja, ker je v njenem interesu, da jih ustvari čim več, dočim je dinamika obrambnih sil nujno vezana na vsako konfliktno področje zase, ker je od zakrpanja vseh lukenj odvisno, ali bo obleka še cela ali ne... Kolikor več je teh lukenj, toliko bolj se komplicira obrambna akcija teh sil, posebno še, če so vse te luknje, kakor pravimo, »še vedno odprte«. V tem primeru predstavlja za miroljubne in statične države, ki si prizadevajo, da bi ohranile mir, ko miru dejansko že zdavna ni več, vsako izmed nerešenih perečih vprašanj tako zvano — **mrtvo točko** v njihovi obrambni dinamiki. Takih mrtvih točk pa je prav ob vrhuncu srednjeevropske krize, žal, še vedno preveč, da bi mogli s polnim zaupanjem in vedrega čela gledati v bližnjo bodočnost...

Zavest odgovornosti vidno narašča tako pri velikih kakor pri malih državah in drži korak s prav tako vidnim naraščanjem oboroževanja, ki postaja čedalje bolj odločujoč činitelj mednarodnega razvoja. Strah pred vojno in zavarovanje pred morebitno novo katastrofo sta danes dva, rekli bi, podzavestna usmerjevalca zunanjepolitične črte posameznih držav. Posamezne mrtve točke evropske in svetovne politike to smer samo pospešujejo.

Izmed novejših sporov, ki so močno razgibali evropsko politiko in jo postavili na povsem nove osnove, je morda samo abesinska zadeva prešla v pozabo (ki pa je seveda, kakor vse ostalo v pomikanju proti vrhuncu povojne krize, samo začasnega značaja). Vse druge zadeve, ki so nastale po njej, tvorijo nasprotno še vedno živa vprašanja naše sedanjosti, vprašanja, ki so tem bolj živa, kolikor bolj so še nerešena in je njih likvidacija običajna na mrtvi točki. Taka živa in mrtva točka obenem je na primer — **Spanija**, kjer se že nad dve leti razpleta tako zvana državljanska vojna, ne da bi že bilo mogoče napovedati njen konec, ki je še vedno velik vprašaj za Evropo in ostali svet.

Kakor pa je špansko vprašanje še vedno eno izmed posebno živih evropskih vprašanj, saj absorbira velik del aktivnosti — vidne in nevidne — evropskih diplomatov, je z vidika evropskih miroljubnih prizadevanj ena izmed najbolj mrtvih točk evropske politike, ki še vedno vklepa v svoje okove vse večje miroljubne akcije, da se ne morejo tako sproščeno razviti in posvetiti reševanju drugih evropskih problemov. Morda je z mednarodnega vidika prav v tem njegovo trenutno težišče, prav v tem bržkone tudi njegova največja nevarnost. (Pomislimo samo na brezuspešne poskuse za uveljavljenje **velikonočnega sporazuma med Anglijo in Italijo**, ki so se razbili prav ob Španiji! Angleške miroljubne akcije v Srednji Evropi in drugod pa bi prav gotovo čisto drugače izgledale, ako bi se tudi Italija postavila na stran Anglije, kakor so to nedvomno želeli v Londonu...)

Dokler sta obe zapadni velesili (pomislimo spet mimogrede na Francijo!) še vedno vezani v svojih diplomatskih akcijah tudi na Španijo (od koder preti tako Angliji kakor Franciji latentna nevarnost v primeru večjih homatij), se ne moreta tako popolno angažirati drugod, kjer je njuna čuječnost najmanj v enaki meri potrebna. Večanje števila **»nerešenih vprašanj«**, ki je danes očitno del splošne mednarodne dinamike nekaterih sil, katerim služi kot sredstvo njihovega pritiska na nasprotno silo, vedno bolj in bolj veže roke miroljubnim evropskim državam in ustvarja nove mrtve točke v njihovih miroljubnih naporih. Abesinija — Palestina — Porenje — Španija — Daljni vzhod — Srednja Evropa, to so v glavnem etape svojevrstnega razvoja zadnjih treh let, v katerih je sleherno na novo odprto in še nerešeno vprašanje odpiralo možnosti nastanka novih komplikacij in s tem ustvarjanja vedno večjega števila mrtvih točk v splošnih prizadevanjih za ohranitev miru.

Nedvomno je prav ta, do neke mere čisto **avanturistični mednarodni razvoj** silil Angleže, ki imajo svoje interese tako rekoč po vsem svetu, k veliki previdnosti v njihovih akcijah v vsakem posameznem primeru, a s tem tudi k

večji splošni popustljivosti. Zato se angleška politika v zadnjih letih nikdar ni utesnjevala samo v lokalna reševanja posameznih sporov, temveč je vedno iskala splošne rešitve, ki naj bi popešile pomirjenje na vseh nevarnih točkah. Še posebej smemo to trditi o sedanjem angleškem ministrskem predsedniku **Chamberlainu**. V spoznanju nevarnosti, ki jih za evropski in sploh svetovni mir krijejo v sebi zevajoči problemi na različnih konfliktnih področjih istočasno, se je odločil za najširšo pomirjevalno akcijo, kateri na ljubo je žrtvoval celo zunanjšega ministra Edena in ga zamenjal z lordom Halifaxom, da bi s to spremembo ustvaril kar najugodnejše pogoje za svoje kočljivo delo. V koliko je bila ta pot prava, je deloma pokazal že dosedanji razvoj, ki ni upravičil Chamberlainovih nad. Angleški premier je želel, da bi po sporazumu z Italijo Španija prenehala biti za Angleže »mrtva točka« v njihovih miroljubnih naporih. Razvoj, ki je sledil velikonočnemu sporazumu, pa ni šel v to pot. S tem so se nevarnosti, ki so nastale z novo zevajočo rano v Srednji Evropi, samo povečale, četudi ne moremo sicer Angležem odrekati novih zaslug tudi za pomirjenje v tem predelu našega kontinenta.

* * *

Češkoslovaško vprašanje stopa v vedno bolj ostrih obrisih v ospredje. **Angleška diplomacija** stoji sedaj pred novimi, težjimi nalogami. Ves miroljubni svet želi, da bi jim bila kos. Veliko svetlo točko v njeni politiki, ki je preračunana na daljša razdobja, tvori nedvomno poglobitev njenega sodelovanja s **Francijo**, kakor je znova prišlo do izraza predvsem ob priliki **obiska angleške kraljevske dvojice v Parizu** v dneh od 19. do 22. julija tega leta, pa tudi v vseh najožjih stikih Londona s Parizom v reševanju češkoslovaškega vprašanja.

Druga svetla točka v akciji angleške diplomacije v zadnjem času se je pokazala zlasti v **povečanem zanimanju za evropski jugovzhod**, kjer sta Anglija in Francija s pravilnim vrednotenjem položaja ob pravem času odstranili — ali vsaj pomagali odstraniti — nekatere

lokalne napetosti. (Sporazum med Francijo in Turčijo z dne 13. julija tega leta, angleško posojilo Turčiji, solunski dogovor med Bolgarijo in Balkansko zvezo z dne 30. julija tega leta, angleška gospodarska pomoč Rumuniji itd.)

Tretja svetla točka v angleški diplomaciji iz zadnjega časa pa je bila manifestacija ožje povezanosti v miroljubnih prizadevanjih Anglije in Zedinjenih držav Severne Amerike, ki je našla svoj konkretni izraz v govoru Chamberlainovega namestnika in finančnega ministra sira Johna Simona v Lanarku 27. avgusta tega leta kot dopolnitev izjav ameriškega državnega tajnika Cordella Hulla z dne 16. avgusta in prezidenta Roosevelta v Kingstonu v Kanadi z dne 19. avgusta tega leta. Naravna dopolnitev vseh teh značilnih manifestacij globlje povezanosti svetovnih demokracij pa so bile končno izjave francoskega zunanjega ministra Bonneta in ameriškega veleposlanika v Parizu Bullitta dne 4. septembra tega leta ob odkritju spomenika v Pointe de Grave pri Bordeauxu, kjer so se za svetovne vojne izkrcale prve ameriške čete.

Od izbruha **sudetske krize**, ki je postavila med verjetnostne račune možnost oboroženega spopada v samem osrčju Evrope, se miroljubni svet ni nehal ozirati na London, ki je bil že v vseh poslednjih krizah središče najrazličnejših diplomatskih akcij za zavarovanje ogroženega miru. Akcije angleške diplomacije pa ne moremo prav vrednotiti, ako ne upoštevamo razen že naznačenih »mrtvih točk« tudi velikih notranjih naporov za oborožitev, ki potekajo vzporedno z vsemi zunanjimi prizadevanji za pomirjenje splošne napetosti in ki zahtevajo toliko večjo pospešenost, kolikor večja je bila doslej angleška zamuda v tem pogledu, na drugi strani pa enako pomembna zunanjepolitična prizadevanja za čim tesnejše sodelovanje s prijateljskimi in zavezniškimi državami.

Odločilen korak v preusmeritvi angleške zunanje politike v to smer je bil storjen tedaj, ko se je London v spoznanju resnosti položaja v Srednji Evropi ter v prepričanju, ki ga je že 24. marca tega leta izpovedal premier Chamberlain, da namreč vojne v osrčju

kontinenta ne bi bilo mogoče lokalizirati, odločil za direktno akcijo v Pragi s **posredovanjem lorda Runcimana**. Po znani »kritični noči« z dne 21. maja tega leta pomeni prihod tega angleškega posredovalca in proučevalca na Češkoslovaško dne 3. avgusta tega leta začetek druge faze v razvoju češkoslovaškega problema.

Ta faza je obeležena predvsem po napornih in brezuspešnih pogajanjih med spravljivo češkoslovaško vlado in nekompromisno razpoloženo sudetskodemško stranko, traja pa dober mesec, do prvih dni septembra, ko je lord Runciman v zelo kritičnem razpoloženju zaradi nevarnosti popolnega zastoja pogajanj nagovoril vodjo sudetskih Nemcev Henleina, da se o predlogih praške vlade pogovori z nemškim kancelarjem Hitlerjem v Berchtesgadenu. Tisti hip je spor, ki se je dotlej še označeval kot notranjepolitična zadeva Češkoslovaške, kar bi prav za prav tudi moral ostati, prešel meje republike in se tudi formalno pojavil pred vso Evropo kot eminentno mednarodno vprašanje, ki ga samo s pogajanj ali sporazumom doma ne bo mogoče urediti.

Češkoslovaški problem je stopil tedaj v svojo **tretjo fazo**, v kateri se kriza okoli njega bliža svojemu vrhuncu. Lord Runciman, ki je prišel najprej v Prago s privatno, dasi oficiozno misijo, za katero je od vsega začetka stala avtoriteta angleške vlade, kakor sta to pokazali izjavi Chamberlaina in Halifaxa že ob Runcimanovem imenovanju, v novejšem času pa zlasti Simonova izjava z dne 27. avgusta tega leta, je s preselitvijo svoje misije iz hotela »Alcron« v poslopje angleškega poslaništva tudi na zunaj končno obeležil svojo funkcijo v Pragi kot direktno povezano z akcijo angleške diplomacije, torej kot funkcijo uradnega značaja. Ta sprememba se je izvršila nekako ob istem času, ko se je tudi Henleinov obisk pri Hitlerju v Berchtesgadenu dne 2. septembra tega leta tolmačil kot značilen prenos odgovornosti za nadaljnji potek dogodkov od vodje sudetskih Nemcev na vodjo vseh Nemcev. Istočasno je bilo opaziti, da je tudi na češkoslovaški strani posegel v razplet

krize poleg vlade še — prezident republike dr. Beneš.

Tako je češkoslovaški problem prav v septembru zadobil obrise resnega mednarodnega vprašanja, katerega kočljivost se je še stopnjevala z začetkom narodnosocialističnega kongresa v Nürnbergu (5.—12. septembra), na katerem se pričakujejo važne Hitlerjeve izjave. Napetost je v zvezi s provociranimi incidenti v Moravski Ostravi, ki jih je sudetska stranka izrabila za prekinjenje pogajanj, nemški tisk pa za novo kampanjo proti ČSR, še narasla. Med zunanje okolnosti, ki so stopnjevale splošno razdraženje in vznemirjenost, pa moramo končno šteti še velike **manevre nemških rezervistov**, ki so bili v izredno velikem številu (nad en milijon 300.000) nenadoma pozvani pod orožje v drugi polovici avgusta tega leta. Na te manevre je zlasti **Francija** promptno reagirala s pomembnimi vojaškimi ukrepi na vzhodni meji.

Češkoslovaška kriza je tako v prvi polovici septembra tega leta dosegla svoj vrhunec, ki utegne najti svoj zunanji izraz zlasti v **Hitlerjevih enunciacijah** na nürnberškem kongresu dne 12. septembra tega leta. Razvoj je s tem doveden do one kritične kulminacije, ki ji lahko prav tako sledi usodna negativna kakor varljiva pozitivna odločitev. Prva bi glede na odločno obrambno voljo češkoslovaškega naroda vodila samo v katastrofo, druga pa bi problemu vsaj začasno odvzela njegovo ost, dasi bi ji sicer ne bilo mogoče pripisati večjega pomena od — odložitve problema na ugodnejši čas. Psihološko razpoloženje, ki ga je razplamtela strupena kampanja, ne nakazuje rožnatih perspektiv... Vse bo sedaj odvisno od tega, kakor piše **»Neue Zürcher Zeitung«**, »ali bosta obe zapadni velesili nasproti pritisku, ki ga bo skušala Nemčija z naraščajočimi sredstvi izvajati na rešitev sudetskega vprašanja, tudi po nürnberškem kongresu in ob morebitni novi zaostritvi položaja ohranili svojo odločnost«. Pri vsem tem pa moramo upoštevati, da utegnejo v tako kritični dobi, kakor jo je pričakovati v jesenskih mesecih, igrati pomembno vlogo zlasti one **nepreračunljive okolnosti**, ki jih ni mogoče v naprej

predvidevati. Češkoslovaški problem tvori v svojih sedanjih obrisih tipično mednarodno — pot v neznanost...

Vsa zadeva je z mednarodnega vidika toliko bolj nerodna, ker je tudi čisto **notranji razplet sudetske krize** dovedel do one skrajne meje, ki jo je že pred meseci značilno napovedal pariški oficiozni **»Temps«**, ko je po objavi narodnostnega statuta zapisal: »Dilema, ki se postavlja po Henleinovih proklamacijah v Karlovih Varih, je: Ali naj se popusti ali vztraja? Mogoče je doprinesiti skrajne žrtve, ki so še v skladu z neodvisnostjo in nedotakljivostjo države, toda vse je odvisno predvsem od konkretnega tolmačenja teh žrtev. Ako gre le za to, da se sudetskim Nemcem zagotove takšni življenjski pogoji, da bodo potem dobri češkoslovaški državljani, se vlada prav gotovo ne bo pomišljala, da jim gre na roko do skrajnih možnosti. Ako pa gre za to, da bi se jim po načelih narodnega socializma dovolila nekakšna država v državi, potem bo vlada toliko bolj previdna, kolikor bolj bo češkoslovaški narod trdno odločen, da očuva svojo samostojnost. Naj bodo določbe pripravljajočega se statuta še tako širokogrudne in spravljive, češkoslovaška vlada tvega ž njimi, da se bo v kratkem znašla v položaju, ko bo morala reči: **Do tu in ne dalje!**«

Te značilne besede pariškega oficioznega organa, ki sem jih citiral že v zadnjem pregledu, imajo danes, ko so vsaj v glavnih obrisih znane tudi poslednje koncesije, na katere je Češkoslovaška še mogla pristati, svoj poudarjen pomen, ker povsem točno označujejo položaj, v katerem se je praška vlada po svojih sklepih z dne 5. septembra tega leta dejansko znašla.

V tem okviru se, žal, ne morem spuščati v podrobno analizo vseh predlogov in protipredlogov, ki so bili za rešitev sudetskega vprašanja iznešeni v teku pogajanj v drugi fazi razvoja češkoslovaškega problema. Predlogi, ki jih je kot »končne« sprejela češkoslovaška vlada dne 5. septembra in ki so bili po Henleinu sporočeni Hitlerju v Nürnberg, da zavzame nasproti njim svoje stališče, se označujejo kronološko in po obsegu koncesij kot **»četrti načrt praške vlade«**. V prvi etapi je vlada

najprej objavila tako zvani narodnostni statut (dne 27. julija tega leta), ki je bil nato v drugi etapi izpopolnjen še z zakonom o teritorialni organizaciji Češkoslovaške na osnovi posameznih pokrajin z večjo avtonomijo deželnih zborov in s tako zvanimi »narodnimi kurijami«, v tretji etapi (v drugi polovici avgusta tega leta) se je začelo govoriti o tako zvanem »tretjem Hodževem načrtu«, ki je predvideval razdelitev države v »župe« ali kantone po švicarskem zgledu, v četrti — in do sledje zaključni — etapi pa so bili objavljeni novi, razširjeni predlogi, ki jih v Pragi označujejo kot »skrajno mejo koncesij, ki še varuje neodvisnost in samostojnost češkoslovaške države«.

Ti predlogi vsebujejo naslednje **glavne določbe**: 1. Vlada priznava načelo, da se sprejmejo v javno službo zastopniki vseh narodnosti po proporcu, ki odgovarja nacionalni kvoti prebivalstva. Načelo proporca velja tudi glede važnih mest javnega proračuna, državnih dobav in sploh v javnem gospodarstvu. 2. Vlada priznava načelo, da se naj javni nameščenci nastavljajo na nacionalnem ozemlju odgovarjajoče narodnosti. 3. Uvede se ponovno načelo o delitvi varnostne službe med področjem lokalne in državne uprave. 4. Jezikovne pravice se uredijo po praktični potrebi in primernosti na temelju enakopravnosti. 5. Vlada pripravlja obsežno podporno akcijo za gospodarstvo onih nemških pokrajin, ki so bile po gospodarski krizi posebno prizadete. V ta namen namerava dati zelo ugodno posojilo v višini 700 milijonov Kč. 6. Nacionalna enakopravnost naj se uresniči na temelju nacionalne samouprave. V tem okviru bi se lahko uveljavile posebne pokrajinske uprave. S tem bi dobili tudi Nemci v celoti svojo samoupravo na ozemlju, kjer prebivajo strnjeno. Delokrog teh samouprav bi se določil po načelu, da se jim prepuste vse agende, ki niso neobhodno pridržane državi v svrhu čuvanja načela državne celote in edinosti. Pri tem pa mora biti dano popolno jamstvo za nedotakljivost meja in enotnost države. 7. Za urejevanje vseh onih zadev, ki se tičejo posameznih narodnosti pri centralnih državnih uradih, bodo osnovani, v kolikor bo to

omogočal značaj in obseg teh agend, posebni oddelki, ki jih bodo vodili uradniki, pripadniki dotične narodnosti. 8. Narodnostne pravice se bodo zaščitile s posebnim zakonom. Izvoljeni zastopniki posameznih narodnosti v posameznih javnih zastopstvih bodo imeli pravico pritožbe zaradi kršenja pravic in interesov njihove narodnosti. Za točno ugotovitev narodne pripadnosti bodo urejeni posebni narodnostni registri. 9. Z urejevanjem vseh onih zadev, za katere ni potreben poseben zakonodajen postopek, se bo pričelo takoj. V kolikor bodo potrebni novi zakoni, jih bo sestavila vlada s sodelovanjem sudetskonešške stranke. Na ta način urejeni narodnostni statut ne bo veljal samo za Nemce, marveč za vse narodnosti v državi ter bo tvoril podlago za nadaljnji državni razvoj češkoslovaške republike.

Iz primerjave teh skrajnih koncesij češkoslovaške vlade z zahtevami sudetskih Nemcev, kakor so bile iznešene v Karlovih Varih (glej št. 4—5 »Misli in dela«!) in v posebni spomenici dr. Hodži, je razvidna mera češkoslovaške spravljivosti in dobre volje za dosego sporazuma. Češkoslovaška je s temi predlogi doprinesla **skrajne žrtve**, ki so še v skladu z njeno državno samostojnostjo in enotnostjo, ne le za pomirjenje doma, temveč tudi za pomirjenje vse Srednje Evrope in Evrope sploh. Tega ne more nihče prezreti, ki mu je do objektivnega ugotaljanja dejstev. Nobenega dvoma ni, da je češkoslovaška vlada doprinesla te žrtve na pobudo in pod vplivom obeh zapadnih velesil, predvsem Anglije, ki je ves ta čas nagovarjala praško vlado, naj stori vse, kar je v njeni moči, da reši mir. Več pa od nje, kakor je zapisal **Hubert Ripka v »Lidovih Novinah«** dne 7. septembra tega leta, zapadni velesili ne moreta zahtevati, »ako jima je zares do tega, da se Češkoslovaška vzdrži kot samostojna država«, kajti, tako nadaljuje Ripka: »Nobeno modrovanje ne more zatajiti resnice, da s Češkoslovaško stoji in pade sedanje ravnotežje sil v Srednji Evropi. Druge alternative ni za nobenega, ki hoče zavarovati neodvisnost in samostojnost malih srednjeevropskih narodov. Nemčiji nihče ne odreka pravice, da igra pomembno vlo-

go v podonavskem prostoru, gre le za to, da se ta njen vpliv ne spremeni v navlado. Skrb za mir je lepa reč, toda pri tem ne sme nihče tako daleč, da bi za ceno ljubega miru ustregel nemu, drugega pa razdražil. Ali si je sploh mogoče predstavljati, da bi v Srednji Evropi zavladal mir, ako bi se v vsem ustreglo sudetskim Nemcem, Čehoslovaki pa bi se morda že jutri znašli v položaju, da bi se morali znova boriti za svoje najelementarnejše pravice?*

Tako izgleda češkoslovaški problem ob nürnberškem kongresu nemške narodnosocialistične stranke.* Vprašanje, ki se trenutno oglašja, je, ali bodo novi predlogi češkoslovaške vlade sprejeti za **osnovo nadaljnjih pogajanj**. Ako se to ne zgodi, potem bodo pogajanja sploh obtičala na mrtvi točki. Kje naj potem sploh še posreduje lord Runciman? V tej zagati bi se utegnile uresničiti napovedi o sestanku med njim in Hitlerjem, kar bi seveda pomenilo tiho priznanje Hitlerjeve pravice do vmešavanja v češkoslovaške notranje zadeve, ki je bila po mnenju nekaterih priznana že s Henleinovim razgovorom v Berchtesgadenu. Oni, ki niti v uspeh tega kontakta ne verujejo, računajo že sedaj s še kočljivejšimi možnostmi, o katerih bomo izvedeli več že takoj po nürnberškem kongresu... Navzlic absurdnosti take ideje krožijo tudi govornice o — plebiscitu, kar tu samo registriram.** Ako po vsem tem zaključimo z ugotovitvijo, da je položaj zelo resen, kar je v ostalem razvidno tudi iz francoskih, angleških, belgijskih in ruskih vojaških ukrepov ob mejah ter iz stalnega stika Londona, Pariza, Washingtona in drugih evropskih prestolnic, kjer so na razvoju dogodkov neposredno zainteresirani, smo uporabili samo najmilejši izraz za splošno vznemirjenost, ki jo je sprožil sudetski vihar nad Srednjo Evropo.

Ako so bili v Nürnbergu porušeni vsi mostovi, ki bi lahko še vodili k sporazumu, bo napočila **zgodovinska ura Anglije**. Poročila pravijo, da krije

najnovije predloge Prage sam Runciman. Ako je to res, potem je s tem kritjem Anglija že prevzela odgovornost za nadaljnji razvoj. Toda previdnost je po našem mnenju še vedno na mestu, kajti informacije iz pariških diplomatskih krogov pravijo, da ima lord Runciman v rezervi še en predlog, ki naj bi bil v skrajnem primeru predložen v — arbitražno rešitev. Diplomatskih sredstev za rešitev ali vsaj začasno »zakrpanje« sudetskega spora je potemtakem še vedno nekaj na razpolago, vprašanje je le, ali ne bodo prehitro posegle v razvoj tudi one »nepreračunljive okolnosti«, o katerih ni mogoče postavljati prognoz... Dejstvo je, da pričakovanje novih predlogov iz Prage samo podžiga intransigentno stališče sudetskih Nemcev. Zato bi bilo prav, ko bi se tak videz ne vzbujal več!

* * *

Sudetska križa je v zvezi z mejštvom srednjeevropskih držav z Veliko Nemčijo obrnila pozornost na politiko vseh držav v podonavskem prostoru. Največje zanimanje pa je slej ko prej veljalo **Madžarski**, njeni notranji in zunanji politiki. V drugi polovici julija tega leta je madžarski ministrski predsednik Imredy v spremstvu zunanjega ministra Kanye obiskal Rim. Razgovori, ki so se tedaj tam vodili, so izzveneli v ponovno potrditev veljave znanih rimskih protokolov, četudi je med tem odpadla iz »rimskega trikota« Avstrija. Morda pa je to dejstvo le še bolj zblížalo Rim in Budimpešto... Listi so v tej zvezi opozarjali na možnost, da se avstrijski partner v rimskih protokolih nadomesti z Jugoslavijo in da se stvori v Srednji Evropi nova kombinacija Rim - Beograd - Budimpešta, ki bi bila izrazito obrambnega značaja. Temu razpoloženju primerno sta bili intonirani tudi zdravici, ki sta jih dne 19. julija tega leta izmenjala **Mussolini in Imredy**. Njuna govora sta bila prežeta skupne volje po sodelovanju z vsemi enako razpoloženimi državami v Po-

* Hitlerjev govor v Nürnbergu dne 12. septembra tega leta položaja ni spremenil v pozitivnem smislu, temveč ga je le še bolj zaostril.

** Hitlerjeve zahteve o »pravici sudetskih Nemcev do samoodločbe« so bile precizne, dasi se je izognil nje direktni in konkretni formulaciji. Ker je ob teh dveh dostavkih revija že v tisku, se za sedaj omenjujem samo na ti dve ugotovitvi o Hitlerjevem govoru.

dunavju. Podčrtati je treba pri tem zlasti Mussolinijevo opazko o pomenu »lojalnega sporazuma z Jugoslavijo«. A tudi Imredy je, čeprav nekoliko bolj rezervirano (že tedaj je ta obzirnost veljala predvsem novi madžarski sosedji Nemčiji!), dovolj jasno opozoril na potrebo »prijateljskih odnošajev z vsemi sosedi, ki so prežeti istega duha spravljalivosti«.

Organ maršala Balba »Corriere Padano« je že tedaj zapisal, da je bil glavni predmet rimskih razgovorov italijanskih in madžarskih državnikov »korak za zблиžanje med Budimpešto in Malo antanto«. Okoli tega vprašanja so se dejansko vse tedne pred sestankom stalnega sveta Male antante na Bledu v dneh 21. in 22. avgusta tega leta sukala vsa ugibanja. Zanimanje za madžarsko politiko pa je ob blejskem zasedanju še bolj naraslo zaradi istočasnega potovanja madžarskega regenta Horthyja in njegovega spremstva z Imredyjem in Kanyo na čelu v Nemčijo, kar je povečalo negotovost glede madžarske odločitve za sporazum z Malo antanto. Slo je tedaj predvsem za dva načelna sporazuma: za formalno priznanje madžarske vojaške enakopravnosti s strani maloantantnih držav na eni ter madžarsko izjavo o nenapadanju na drugi strani, dočim je glede sporazuma o madžarskih manjšinah bilo znano, da so še vedno v teku pogajanja, ki še niso uspela, ker zahteva Madžarska v tem pogledu od Češko-slovaške več kakor od ostalih dveh članic Male antante. Negotovost za časa blejskega zasedanja se je v glavnem nanašala na ugibanja, ali bo sporazum z Madžarsko dosežen na bilateralni ali kolektivni bazi.

Komunike, izdan dne 22. avgusta na Bledu, je to negotovost odstranil. Stalni svet Male antante je z zadovoljstvom ugotovil, da je bilo mogoče v pogajanjih, ki so se že leto dni vodila z Madžarsko, doseči sporazume, ki pomenijo medsebojno odpoved sleherni uporabi sile med Madžarsko in državami Male antante ter priznanje enakopravnosti Madžarske v oboroževanju. Ker pa nekatera druga vprašanja (manjšine!) doslej še niso bila rešena, objava teh sporazumov še ni bila mogoča. Pač pa je

bil istočasno na Bledu in v Budimpešti objavljen enako se glaseči komunike, ki ugotavlja sedanje stanje medsebojnih pogajanj.

V bistvu gre torej za **preliminarne sporazume** o madžarski oborožitvi in medsebojni obvezi o nenapadanju, vprašanje manjšinskih »deklaracij«, ki se še »niso mogle formulirati v definitivni obliki«, pa se še nadalje proučuje. Ker sta Imredy in Kanya tolmačila blejski sporazum v izjavah nemškimi novinarjem (spet obzirnost do novega sosedu!) v tem smislu, da stopi obveza o medsebojnem nenapadanju v veljavo šele po definitivnem sporazumu s CSR glede manjšin, kakor da bi bila med obema obvezama nekakšna načelna zveza, je oficiozna »Prager Presse« z dne 28. avgusta tega leta zavrnila tako tolmačenje z naslednjimi meritornimi ugotovitvami: Formalna izgotovitev pogodb je v zvezi z ureditvijo manjšinskega vprašanja odgodena na pozneje (pogajanja nadaljuje med tem dr. Stojadinović kot predsednik stalnega sveta Male antante v imenu vseh treh držav), toda priznanje vojaške enakopravnosti, ki je samo priznanje že obstoječega dejstva, ter medsebojna obveza o nenapadanju, ki prav tako izvira že iz Briand-Kelloggovega pakta, tvorita perfekten preliminaren sporazum, ki ni vezan na noben pogoj. V pogledu manjšinskega dogovora pa Madžarska nasproti CSR manevrira, ker pričakuje, da bo madžarska manjšina dosegla v zvezi z razpletom sudetske krize večje pravice kakor bi jih že sedaj z izjavo češkoslovaške vlade. Važno pri tem je, da je Mala antanta na Bledu odbila sleherno ločitev med CSR in ostalima dvema članicama Male antante in ne morejo nasprotna madžarska ali druga prizadevanja imeti nobenega uspeha.

Dr. Branko Vrčon

Notranjepolitični pregled

Agencija Avala je dne 26. avgusta tega leta objavila, da so bile 25. istega meseca sprejete ostavke, ki so jih dali trgovinski minister dr. Milan **Vrbanić**, vojni minister general Ljubomir **Marić**, in minister za telesno vzgojo naroda dr. Vjekoslav **Miletić**, ki so bili postavljene na razpoložnje. Za novega voj-

nega ministra je bil imenovan armadni general Miljutin Nedić, načelnik glavnega generalnega štaba, za trgovinskega ministra inž. Nikola Kabalin, za ministra za telesno vzgojo pa župan mesta Splita dr. Mirko Bujčić.

Novi minister vojske in mornarice je bil načelnik glavnega generalnega štaba od 6. septembra 1936, ko je bil tudi povišan v armijskega generala. Novi minister trgovine in industrije inž. Nikola Kabalin je bil do lanskega leta član Baričevićevega kluba, nato pa je prestopil v JRZ. Novi minister za telesno vzgojo v zadnjih letih ni bil strankarsko organiziran, deluje pa že od mladih let v sokolstvu.

Pred to rekonstrukcijo vlade je bila pozornost političnih krogov pri nas obrnjena na obisk dr. Vladka Mačka v Beogradu v dneh 14. in 15. avgusta tega leta. Resolucija, ki je bila ob tej priložnosti sprejeta na posvetovanju s predstavniški srbskega dela Združene opozicije, je bila pričakovana z velikim zanimanjem. Agencija Avala je objavila o njej kratko poročilo, v katerem pravi, da je resolucija šefov Združene opozicije z dne 15. avgusta tega leta »navadna parafraza sporazuma od 8. oktobra 1937« in da »kritizira delo vlade ter se zavzema za ukinjenje ustave in volitve v konstituantu«.

Šefi bloka sporazuma so se poslednjič sestali lansko jesen v Farkašiću pri Sisku in se od tedaj niso več videli. Dr. Maček že dobra tri leta ni bil v Beogradu. Zadnjič je namreč bil poklican tik pred sestavo sedanje vlade zaradi konsultiranja, na kakršno ga od časa do časa kličejo v bližnji kraj.

Beograjski obisk naj bi bil začetek živahnije akcije izvenparlamentarne opozicije, kakor se je že večkrat obetala, a na katero se je doslej zamažalo čačalo. Od lanskega oktobra dalje se je sicer večkrat sestal odbor Združene opozicije, vendar so njegova zasedanja ostala brez posebnega odmeva. Prav zato je bilo zanimanje za obisk dr. Mačka v Beogradu toliko večje, ker so mnogi pričakovali od njega vpliv na nadaljnji razvoj političnega položaja.

Manifestacije ob priložnosti Mačkovega prihoda v Beograd so imele v glavnem pozitiven značaj: vzklikalo se je narod-

nemu sporazumu in demokraciji v notranji ter miru in zunanji politiki. Ob času obiska so se sestali šefi vseh petih strank. Združene opozicije, najprej sami, drugi dan pa skupno z delegati svojih strank. Tudi delovni odbor je imel med tem dve seji. Pozornost je vzbudilo dejstvo, da so to pot samostojni demokrati nastopali bolj kakor del srbske opozicije nego kot sestavni del KDK.

Zdi se, da gledata zagrebška in beograjska opozicija različno na sporazum. Za KDK je oktobrski protokol glavni pogoj za izhod iz sedanjega položaja in za rešitev hrvatskega vprašanja, za beograjsko opozicijo pa maksimalni program, od katerega se lahko deloma odstopa v primeru kakih konkretnih protipredlogov merodajnih činiteljev. Izgleda, da bi na kaj takega dr. Maček nikoli ne pristal. Zato je prav za prav tudi po beograjskem obisku dr. Mačka ostalo vse pri starem. Potrjen je ponovno zagrebški sporazum izza lanskega leta, iz česar bi se sedaj ne dalo sklepati, da bi mogle nastati kake neposredne posledice za notranjepolitični položaj.

S splošnega državnega stališča pa je obisk dr. Mačka v marsičem pozitivnega pomena. Beograjske manifestacije so pokazale, kako živa je tudi med Srbi želja, da namesto nesrečnega moralnega spora nastopi doba zdravega sodelovanja vseh delov naroda na osnovi polne enakopravnosti in izpolnitve vseh onih zahtev, ki lahko zajamčijo hitrejšo in trdnjšo konsolidacijo države. Doba medsebojnega izigravanja je minila in morda je beograjski obisk dr. Mačka razgnal marsikak oblaček nezaupanja in dvoma.

Mimo tega se je v zadnjem času veliko razpravljalo o novih volitvah. Izmed merodajnih činiteljev se je tega vprašanja dvakrat dotaknil notranji minister dr. Korošec, in sicer najprej v Ljutomeru dne 28. avgusta tega leta in nato še v Kočevju dne 4. septembra tega leta. V Ljutomeru je dr. Korošec izjavil na vprašanje, kdaj bodo nove volitve, med drugim: »Vlada o tem še ni sklepala. Kljub temu pa je čas, da že zdaj začnemo z delom za dober izid prihodnjih volitev. Da volitve še ne bodo

jutri, naj vam bo dokaz, da vlada tudi še ni prinesla odločbe o volilnem zakonu, po katerem naj se prihodnjič volili. Res je, da je vlada obljubila nov volilni zakon, vendar se ni vezala na noben termin. Vsled tega bo morala odločiti tudi o tem, ali že sedaj predloži senatu in narodni skupščini nov volilni zakon ali pa svojo dano obljubo prenese na novi parlament. Vse to so stvari, o katerih danes še ne moremo s točnostjo govoriti, a bližnja bodočnost bo prinesla jasnost tudi v ta vprašanja.

Navzlic tej nejasnosti pa je dr. Korošec samozavestno razodel naslednjo napoved: »V vsej državi bo ponovno zmagala JRZ, na Hrvaškem bo tokrat še

močna bivša HSS, vse druge stranke in strančice pa ostanejo droben fižolček (boranija), ki ga bomo drugi pozobali.«

V Kočevju pa je dr. Korošec, ko je govoril o notranji politiki, dejal med drugim, da se mu zdi, da mesec september ne bo interesanten. Nepredvidene stvari se sicer vedno lahko dogajajo, toda verjetno ni, da bi se kaj posebnega ali pomenljivega pripetilo. »Mesec oktober bo gotovo interesantnejši. To pa zaradi tega, ker se mora narodna skupščina na dan 20. oktobra sklicati na redno zasedanje. Toda o tem imamo še čas, da se pomenimo.«

Sporočilo uredništva

Izmed javljenih in tudi poslanih prispevkov smo morali zaradi preobsežnosti gradiva odložiti za kasneje objavo razprave **Ilija P. Perića** iz Beograda „O razvitku javne službe zbrinjavanja nezaposlenih u Jugoslaviji“ ter članek **dr. J. Köstla** „O naložbeni politiki v socialnem zavarovanju.“

Uredniški odbor.

Uprava „MISLI IN DELA“

prosi cenjene gg. naročnike za poravnavo naročnine.

NARODNA TISKARNA

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5
IZVRŠUJE RAZLIČNE MODERNE
TISKOVINE OKUSNO, SOLID-
NO IN PO ZMERNIH CENAH

TELEFON ŠT. 31-22 — 31-26
POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534

Kreditni zavod

za trgovino, obrt in industrijo.

Ljubljana, Prešernova ulica št. 50
(v lastnem posloplju)

Telefon: 37-81, 37-82, 37-83, 37-84.

Brzjavni naslov: KREDIT LJUBLJANA.

**Obrestovanje vlog, nakup in pro-
daja vsakovrstnih vrednostnih pa-
pirjev, deviz in valut, borzna naro-
čila, predujmi in krediti vsake vrste,
eskompt in inkaso menic, kuponov,
nakazila tudi v inozemstvo, Safe —
deposits itd.**

»JUGOSLAVIJA«

največja domača delniška
zavarovalna družba

zavaruje: za življenje, proti požaru, vlomski tatvini in nezgodam, dalje transport, steklo,
avtomobile in živino.

Lastne palače in zgradbe v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Osijeku in Petrovgradu.

Ravnateljstva v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Osijeku, Novem Sadu, Petrovgradu,
Sarajevu in Splitu.

Podružnice in ekspoziture v vseh večjih krajih države.

Pojasnila daje

RAVNATELJSTVO ZA DRAVSKO BANOVINO V LJUBLJANI,
Tyrševa cesta 15, in vse njegove podružnice in krajevna zastopstva.